

BEAUMONT

LIONI, SÉRVORVOS ÉS KÖTŐLÉKÉSZ

ÉRTEKEZÉSE

SÉRVÉRŐRŐL.

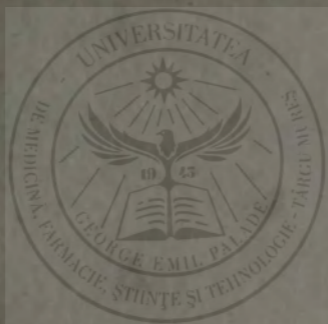
EGY ÚJ GYÓGYMÓDDAL,

MELLY SZENÉNYT A SÉRVEKET GYÖKÉRÉSEN
MEGLEHET GYÓGYÍTANI.

A MAGYAR SEBORVOSOK KÉRDÉSÉRT

PÓLYA JÓSEF.

Borítékba fűzve 40 kr. pengő p.

20 JUN 2014

9488

877

58.260

Gyergyay Arpad

3090

BEAUMONT

LIONI SÉRVORVOS' ÉS KÖTŐLÉKÉSZ'

ÉRTEKEZÉSE

D

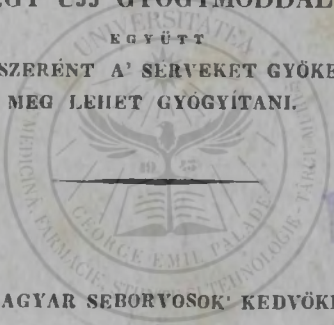
A'

SÉRVEKRŐL

EGY ÚJ GYÓGYMÓDDAL

EGYÜTT

MELLY SZERÉNT A' SERVEKET GYÖKERESEN
MEG LEHET GYÓGYÍTANI.

D

A' MAGYAR SEBORVOSOK' KEDVÖKÉRT

FORDÍTOTTA

PÓLYA JÓSEF.

Delinuit. Age. A. Claud. 1832

PESTEN, 1830.

HARTLBBEN C. ADOLF KÖNYVÁROSNÁL.

Pesten,
Petrózai Trattner J. M. és
Károlyi Istvánnal.

A' S é r v é s e k r ő l.

B e v e z e t é s.

A' sérvet, a' leggyakoribb, — szomorúbb és mind eddig fölötte nehezen gyógyítható bajok közé lehet számítani. A' legerősebb férfji is elveszti annak támasztával erejét, a' beteges' szenyvedései csak nevednek általa; az Asszony veszedelem nélkül nem szülhet; alkalintatlanná lesz mindenik csak a' tsekély erőlködte munkára, — a' mérsékelt testi mozgásra is. A' művészség segedelme nélkül csak súlyos terhelne a' sérültnek az élet, 's végre a' hosszú sínlődés után csak ugyan kínosan halna el. Ki nem ösmeri azon iszonyú fájdalmakat, mellyeknek a' gondatlan kiteszi magát, midőn alattomos ellenségét figyelmére kevésbbé méltatja.

Nem lehet kétleni, hogy az emberiségnek fontos szolgálatot tenne az, a' ki olly módot, melly ritkán tsalna, találna fel, 's közzé tenné azt azon betegség' elnyomására, mellyet az orvosok mindenkor majd gyógyíthatatlannak nézzenek.

Ez a' közhírű vélemény éppen olly vakon fogadódik el, mint a' még kevésbbé felforgatható szájlát

szájadat, hagyomány (traditio); minthogy ezen pontra nézve a' tapasztalás 's puszta nézelgés (észkep, theoria) megegyezni láttatának.

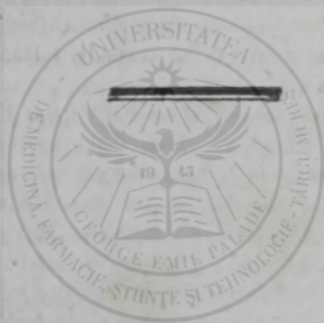
Ha a' sérv formálódása' (képződés) gyártmányját (munkaművezet mechanismus) eltekintjük; ha a' belrészek (contenta, Eingeweide) mozgékonyágát, melly miatt olly könnyen válthatnak helyet (dislocari possunt); — valamint azoknak bontzolati (anatomicus) fekvését, — 's azon nyílások' miségét, mellyeken áttörnek, elgondoljuk; — akkor könnyen megfoghatjuk, hogy a' tseplez (omentum), vagy a' mindenfelől nyomatott béldarab miért enged a' nyomásnak, és miért tör átt olyan nyíláson, mellynél tsekély ellentállást talál. Továbbá megfoghatjuk, hogy, — mint-hogy ez a' nyílás tágulni, főképpen pedig húzomosan és apródonként tágulni képes, — miért bortsáthat idővel egy jókora nagy testet által. Ezen test helyváltása (dislocatio), 's a' nyílás' tágulása szokványos (habitualis) lessz. Számtalan folyton ható okok szüntelen segítik mind a' két baj' nehezbülését 's következőleg a' sérület veszélye nőttön nő annyira, hogy végre sietét osztán korlátozni sem lehet. Az illy természetű 's miségű betegség vallyon nem láttzik e' valóban gyógyíthatatlannak? —

Mind e' mellett is szándékom megmutatni, hogy a' sérvés nem éppen illyen, — legalább, hogy a' gyógyíthatatlanok' száma tsekélyebb, mint gondolhatnók. Nem üsmeretlen előttem, hogy némellyeket már nyomás által meggyógyítottak. Valakik tsak ezen tárgyról írtak, bizonyítják azt; — hanem a' mit nem hisznek ez, hogy lehessen e' a' nyomás hatását (Wirkung) húzomosan bizonyos szerek által, mellyek a' bőrön

áthatnak, nevelni? már az akár a' rendes nyíláson, akár a' sár iszák (saccus herniae) nyakán keresztül történjen is. Ne kárhoztasson, kérem az olvasót, e' tárgyban előzőleg (voreilig); ugyanis egy félhitűnél több fog talán megtérni e' kis íromány' olvasása által. Eppen nem tzelem a' történeteket (facta, Thatsache), melyeket magam sem foghatok meg, nézelgőleg (theoretice, észképiképp') fejtegetni; az én megfejteni valóm (sorom, meine Aufgabe) eléggé kiterjedt lesz, ha azt világosan, egyszerűen 's lelkiüsméretelem szerént írom le. Még egyszer mondom, ha a' történeteket vitatjuk, ne kiáltsuk mindjárt: Lehetetlen! mert bizonyos lehet valami dolog akkor is, midőn bizonytalannak látszik.

Nem szándékom a' sérvről tökéletes Értekezést írni. E' tárgyat kimerítették már sok ügyes seborvosok; nem is tudom mit süggeszthetnék még mindazokhoz, mellyek e' betegség' okairól és kórjeleiről (jel symptoma) írtak; távol van tőlem, hogy mások', mint Richter', Scarpa', Laurence' írásaikból némelly bontzolati 's kórtudományi (pathologicus) tárgyakat (Detail) költsönözzek, mellyekre a' sérvédek' (Bruchländer) és ezeknek használások' leírásában szükségem volna. Valóban kötelességemmé tettem azt köztudomásúvá tenni, a' mire ezen tekintetben a' húzamos tapasztalás tanított. Kiki kitudhatja ezekből, hogy a' helybeli (topicus) szerek, mellyeket a' sérv' gyökere gyógyítására fordítok, nem tsak foganatosak (wirken, wirkend sind), hanem hogy tsak úgy foganatosak, ha tzelelányos nyomás által is támogattatnak. E' két eszköz egybekötve segít, midőn külön (egyenként) mindenik hasztalan.

Van okom reá, hogy miért érintem egy-két szóval a' sérvés' bontztudományját (anatomia), és annak formálódása' (képződése) 's gyarapodása' gyártmányját (munkamívezetét). Nem tsak az orvosoknak és sebészeknek, kik a' sérvék' gyógyításában fáradoznak, akarok használni, hanem magoknak a' kóroknak is, hogy az orvosi utasítás után önmagok választhassák kötőlékjeiket (Bandage), 's ezek közül az alkalmasakat kinézhessék és mivértőleg (kunstmässig, kunstverständig) bánhassanak velek.

I. Szakasz.

A' Sérvokról általánosan.

Sérv név alatt értjük egy vagy több belrészeknek rendellenes (abnormis) helyváltását. Minthogy pedig mind azon részek, mellyeknek saját üregük van helyválthatnak, következik, hogy nem tsak a' has, — hanem a' mejj, — és kaponyaüreg' belrészei is sérülhetnek. Mi ezen Írásban tsak a' hasbelrészek' sérvéről fogunk értekezni. Ezen helyváltás vagy természetes, — vagy történetből támadt nyílás által esik meg.

A' lágyéksérv (Hernia ingvinalis,) Tzombsérv (H. femoralis), köldöksérv (H. umbilicalis), peteliksérv (H. foraminis ovalis), ülsérv (H. ischiatica) ágyéksérv (H. lumbalis) az első módon (természetes nyíláson által) esnek meg, 's itt azon renddel vagy-
nak egymás után előszámlálva, a' mint előfordulások gyakoribb. A' második módon olyanok támadnak, mellyek az izmok (musculi) vagy a' bőnyék (aponcuroses) közt repedt, a' rendes állapotban nem találtatható résen tsúsznak ki, 's ilyenek a' Rekesza sérv (H. diaphragmatis), a' hassérv (H. abdomina-

lis), a' mesgyesérv (gátsérv *H. perinaei*), a' fejr-hosszsérv (*H. lineae albae*), a' hüvelysérv (*H. vaginae*), 's a' t. Ide tartoznak továbbá azok is, melyek a' rontsolatok' (*contusiones*) 's a' hassebek' következései, ezeket, ha szerfelett terjedtek, hasürületnek (*eventratio*) nevezik.

Sérvet majd minden hasbelrészek képelhetnek, még is a' legmozgékonyabbak leghamarább tsúsznak ki, mint a' tseplez, a' vékonybél (*intestinum tenue*); ezek után a' vakbél (i. *coecum*, a' hurkabél (*int. colon*), a' gyomor (*ventriculus*), húgyhólyag, a' terhes és nem terhes nádra (*uterus*), a' petefészkek (*ovaria*). Hogy a' májj a' felnőtt kóniaknál helyválthat-e, nem igazlom, 's alig hihetem, hogy az újszülötteknél a' sérvben részt venne.

A' sérvfajok a' belrészekre nézve ezek: Tseplez-sérv (*Epiplocele*); bélsérv (*enterocele*); tseplezbélsérv (*epiploenterocele*) t. i. a' kettő együtt; húgyhólyag sérv (*cystocele*, jobban: *urocystocele*). Helyekre nézve: lágyéksérv (*Bubonoccele*), melly a' lágyékrántzon (*plica ingvinalis*) túl nem terjed; szeméremsérv (*oscheocele*) t. i. boréksérv (*H. scrotalis*) a' férjfiaknál, szeméremajaksérv (*H. vulvolabialis*) az Asszonyoknál; tzombsérv (*merocele*); köldöksérv (*omphalocele*, *exomphalus*.)

Ezen kívül a' sérvek korokra nézve: vagy korák (zsengék, *recentes*) vagy korosak (idültek); ez utóbbiaknak visszarakása általjában véve nehezebb, ugyan is forradásokkal vegyesek, 's nálok a' hashártya' nyújtványja, mellyet sérvizáknak hívnak, vastagabb; terjedtében egy végétől a' másikig több helyeken kerek-

ded szorúlatokat - sérvnyakakat képel, mellyek' jelenléte azt különösen szövetkezteti.

Formájokra (képükre) nézve is különbözök, némelleyek, mint p. o. a' küldök, — a' lágyék, — a' tzombsérvek gömbülegek; mások, mint a' szemérem-sérvek, hosszúkások 's t. e' f. A' pitziny és kemény sérvészeket gubits- vagy gesztenyesérvésnek (Hernies marronées) nevezik.

A' Sérvés' okai vagy kórkészítő (Causae praedisponentes), vagy kórtámasztó (causae excitantes) alkalmokok (causae occasionales).

Bizonyos az, hogy némelley emberek a' betegség' ezen nemére hajlandók, 's gyakori esetekben más okra nem is találhatunk, de ekkor talán a' kanafok (rostok) pettyedtségét, a' gyűrűk' természetes tégultságát, a' hízottság után hirtelen következő soványulást okolhatnánk? Ha eltekintjük, hogy némelley a' hashártyán támadt, 's belőlről kifelé terjedő kövérdagاناتok (kövéregek, *steatomata*, *Fettgeschwülste*) a' hasizmok' bonyójét megrepesztik, 's a' hashártyán keztyűuj forma hosszúkás üreget, mellybe a' belek bethúsíthatnak, képölnek. Ha felvesszük Warthon, Benevoli, Roscius, Brendel és Morgagnival hogy a' bélfodor (mesenterium) a' szerseletti, és a' hasfal természetes (rendes) feszülhetésével aránytalan táplálásnak hatása miatt kinyúlhat, képzelhetjük, hogy a' sérvések könnyen a' has' tölte miatt is származhatnak.

Mind ezen okok között egy sints, mellynek hatás módja eléggé üsmeretes nem volna, kivévén az utolsóét; ez egy homályos 's alig ha élettudományos (physiologicus) nézelgeten alapúl, mellyet már Scarpa

eléggé megtzáfolt, 's a' mellyet éppen nem fogadhatni el, ha a' hasfalak' képtelen feszülhetését gondolóra vesszük.

Már akármben álljon a' dolog, elég a' hozzá, hogy a' sérvések gyakoribbak a' férjfiaknál, mint az Asszonyoknál, a' mint azon súlyosabb erőlködéseknek, mellyeknek azok szokott munkáiknál ki vagnak téve, tulajdoníthatunk.

Némelly életrendi (diaeteticus) környűlmények is kedveznek származásoknak p. o. a' lovaglás, tartós térdepelés; vádolták az olajjal és vajjal való élést is, de e' nagyon is kétséges.

A' mi a' sérv képlő okát (causa efficiens) illeti, köztudomású, hogy mind a' lehet, a' mi a' hasüreg' tágosságát kissebbre' szorítja; ilyenek a' lehellés, kurjantás, hívás, köhögés, erőlködés a' tereh emelésben, terhesség, tántzolás, ugrás, éneklés, sípfűvás, tzéleranytalan derékszorítás.

Mindenik sérv vagy halkkal, vagy hirtelen (meglepőleg) támad.

Az első esethen a' kitsúszándó belrészek apródonként és lassan tolják magok előtt a' hashártyát ki; ezt ekkor még sérvnek nem nevezhetjük, bátor a' hashártya a' hasgyűrűbe töltésékképp' legyen is tolatva; hanem midőn ugyan ez az ok tartós és szüntelen hat, — a' gyűrű léptsönként tágul; ha ekkor erőlködés járul hozzá, egy nyilván látható daganat (dudor) tűnik elő, melly apródonként nevekszik, 's végre néha képtelen nagygyá lessz. E' sérves-nemek külön-ségesen több forradásokkal 's a' mint fűllyebb említők a' hashártya azon kerekded szorúlatival, mellyek sérvnyaknak neveztetnek, vegyosok.

Hanem azon esetben, a' hol a' sérv meglepőleg támad, a' minek főképpen az izmos személyeknél van helye, hirtelen erő feszíti szét a' gyűrűt, 's ezen a' belrészek rohanva törnek átt; 's ha már az erőlködés megszűnt, akkor a' gyűrű összehúzódik; 's ez az oka, hogy a' huroklat, a' fájdalom 's a' gyulladás miért következnek oly hamar 's oly kinokkal utánna. Ekkor a' táplalom' (nutrimentum, Nahrungsstoff) folyamatja zavarba jő, a' beteg erősb, vagy gyengébb köldök tsünőiben szenyved. Látták már a' dörmeteget (Tetanus) az illyes jelenetek után következni. Az illyes sérvések pitzinyek, kemények és gesztenye formájuk.

Azon jeleken kívül, mellyek majd minden sérvel közösök, 's a' mellyek a' táplalmányok' folyamatjának akadályából erednek, vagynak még mások is, mellyek a' sérvet képlő egyes belrészeknek saját munkásságokból származnak. Így a' gyomor; tseplez', hólyag; méh' helyváltását saját tünetek jelelik, mellyek egyszermind a' Raősmerést (kórisme, Diagnosis) könnyebbítik.

Eddig a' sérveket, mint egyszerűeket, tekintettük végig, úgy néztük, mint visszatévődékényeket, hanem sokak azon szövetkezések (complicationes), mellyek azokat visszatehetetlenekké, néha egészen gyógyíthatatlanokká tehetik.

Néha idegen testek szorúlnak a' daganatot képlő béldarabba, mellyek miatt a' visszatétel többé vagy kevésbé nehezzbedik, illyenek p. o. a' tsontdarabok, a' gyümöltsmagvak, rosszúl emészített falatok, béllérgék, 's a' t.

Néha a' helyváltotta belrészek szorosán (innig) összenöttek, vagy a' hashártyával, vagy egymás között, meg azon gyűrűvel, mellyen áttsúsznak.

Ezen forradások is állományjokra nézve számtalan különséget mutatnak, vagy kotsonyások, vagy sejtesek (retzések), vagy annyira tűnöttek, hogy hűsös forradatnak méltán neveztetnek. Ez utolsókat Scarpa történetiekre (accidentales) és természetiekre osztja fel. Történetiek akkor, ha a' daganatnak (dudornak) heves (forró) vagy lassú gyúladása után támadnak, 's ilyenkor egy sebhely' tűmöttségével és életmivességével (organisatio) bírnak.

Természeti hűsös forradásoknak nevezik azokat, mellyek a' daganatban lévő részek' szokott bontzolatoss fekvéséből erednek; p. o. ha a' vakbél és a' hurkabél a' jobb ágyékból a' borékba szállanak, magokkal viszik eaját tseplezket is, melly őket iszák gyanánt borítja be, 's a' mellyhez azok a' sérvben hozzá ragadva maradnak, a' mint a' hasüregben voltak.

Az illyes forradásról a' sebészi művintő (operator) soha se felejtkezzen el, midőn az f. l. ön a' sérvdudort fölmettzeni szándékozik, mert elengedhellenül hibáznék, ha a' belet tseplezétől megfosztaná, gondolván, hogy a' történeti forradást rontja el; — vagy pedig a' belet hasítaná föl egy iszák' kerestében, a' melly az illyes sérvéseknél nem olly tükélletes, mint másoknál, minthogy a' hurkabél' 's vakbél' tseplezze igen kurta és ezen belrészeket tsak félig meddig takarja be.

Mind azon tünetek között, mellyek a' sérvekkel járhatnak, legyakoribbak az odaszorulás (l'engouement)

ment, Einklemmung) és a' hurkolódzás (l'etranglement, Einschnürung.) Az odaszorulás akkor támad, midőn az elkitsúsztott béldarabba, melly a' sért képli, idegen testek, vagy tsupán emésztet rakódik le; szokott okai ennek a' dudor' kora, nagysága. a' velejáró forradások (hegedések), idegen testek' jelenlétte, mellyeket a' gyengült belrész ki nem üríthet.

Eleinte az odaszorúlt sérv lágy, tésztás, érzékenytelen, köre terjed; majd kevés idő múlva fájdalmas lesz 's visszarakni nem lehet. Küldök tsümör jelengeti magát, a' hát földuzzad, a' beteg kedvetlen ízt érez szájában, imelyeg, 's emésztettel kevert étket okádoz; a' láz heves, 's ebben az érítés (pulsus) hasbeli. Egyszóval az odaszorulás minden jelci nyilvánosok.

Hurkolódzás alatt értjük azon gyűrűnek, mellyen a' belrész ki tsúsztott, vagy a' hasbártya' azon részének, melly a' sérvizáknyakat formálja (képli) görtsös (rá) fojtódását (összehúzódását.) — Ezen jelenet, melly, a' mint látók, az odaszorulásra következhetik, vagy előleg (primarie) azon pertzben támadhat, midőn egy lágyéksérv valami nagyobb erőlködés közt hirtelen előterem; vagy akkor, ha hasonló ok' hatása után a' már koros sérv hirtelen nagyobbodik. Mind ezen esetekben nints többé arány a' gyűrű' tágulása és a' kitsúsztott belrész' nagysága között, a' honnan a' gyúladás' jelei, mint olly' gonosz jelek, mellyek a' beteg' életét kotzkáztatják, származni szoktak.

Most mondék, hogy a' huroklat többnyire a' gyűrű vagy a' sérvizáknyak' hatásából ered; mindaz által nem zárja e' ki más sok okoknak ugyan

a' féle hathatóságát. Ha p. o. a' sérvizsáknak több nyaka van, akkor az alsóbbak közül egy a' sérv azon részét, mellyet körül vesz, oda szoríthatja; — vagy a' here (tök, tökgolyó) a' lágycső-sérvnél a' gyűrűben lapponghat, és a' belet vagy tseplezt összenyomhatja; — vagy ímezek a' szalagok és erős hegedések által, mellyek a' dudorban támadtak, odaszoríthatnak; — vagy a' belek összehúzódnak egy 8 formára, a' mi olly' helyhezet, melly a' hurkolódzást és odaszorítást elősegíti; — vagy a' dudor' összehúzóztatása miatt a' hashártyaiszák elpukkadhat, 's a' repedésen a' belek kiesvén annak szélei nagyobb vagy kisebb erővel rájuk hurkolóznak (fojlódnak.) Látták már azt is, hogy egy béldarab, melly a' sérvést képlé, egymásba tűródött (eingestülpt, involutum est, volvulus), a' mint e' néha a' hasüregben is megesik. Végre nem ritka eset az is, hogy a' hurkolódzás a' hasgyűrűn és dudoron túl esik, már az akár a' tseplez' és ennek toldalékjainak a' belrész körül való (mellyel összehúzóztak) különbözőféle tekergődzései által történjék meg; akár, a' mint egy ízben láttam, a' vakbél' toldalékja e' béldarabot a' gyűrűn fölül, mellyen kitsúszant, úgy kacsúlja körül, hogy egész karikát formálván hegye tövével (alapjával) egyesüljön és összehúzózva a' bélre erősen ráfojtódjék. Innen láthatjuk, hogy az odaszorítás és hurkolódzás számtalan okokon épül, mellyeket gyakran nem elébb fedezhetünk fel, mint a' sérvdudor' felnyitása, — vagy a' beteg' elholtával.

Későbbben még megfogjuk látni, hogy milly' fontos legyen az orvos előtt az, hogy az úgy nevezett dömöszkölés (Taxis) közben mind ezen történeteket

jól eszében tartsa, ne hogy vakon vagy hebehurgyán munkálódjék.

Schmucker *) és Richter **) után ezen jelenet, mellyel foglalatoskodunk, nem tsupa munkamívi okból eredhet, hanem a' nagy ferde izom (musculus obliquus magnus) görtséből is; ők ezen görtsős oda-szorulást tsak a' lágyéksérvnél találják megeshetőnek, 's akkor is, sem a' hurókoldzás, sem a' dudor' nagyobbodása nem előzték meg azt; támad az minden ösmerhető vagy észrevehető ok nélkül is. Ezen tüneteknél van enyhődés (remissio), nehezedés (exacerbatio), föleresztés (intermissio), 's azokat görtsellenes (antispasmodicus) szerekkel könnyen elűzhetjük.

Richter különleges (specielles) észrevételekkel (Beobachtungen) támogatta véleményjét; Scarpa ellenben, ámbár a' német seborvos' észrevételeit igazolja is, más formán magyarázza azokat. O a' görtsős hurkolódzás'tsalóka tüneményjeit ideg-, szél-, epe-, bélféreg-, emésztet köldöksümörnek tulajdonítja; innen van az illyes esetek a' hashajtók (purgantia) hánytatók (emetica) a' görts- és bélféreg ellenes (antispasmodica, anthelmintica) allövetek' (clysma, klystir) szerentsés hatása. Más felől ezen Practicus (üzöntz) a' gyűrű' görtsős hurkolódzásának lehetetlenségét azon ösmerethől meríti 's állapítja, mellyet már mai napon a' bönyés gyűrűk' életi tulajdonságokról, valamint azon pertzben, mellyben az izmok, amazok' részei lévén, összehúzódnak — az ő munkamívi, (mechanics) hatásokról tudunk.

*) Schmuckers vermischte chirurgische Schriften.

**) Richters Abhandlung von den Brüchen.

Ha magát Richtert olvassuk, meggyőződhetünk a' felől, hogy bajos azon eseteket, mellyekben ő gürtsős hurkolódzást gyanít, ideg-, szél-, emésztet's a' t. köldöksömörnek tulajdonítani. Richter azonban igen pontos és élesen látó vizsga (Beobachter) lévén, könnyelműséget (jáltziséget) árúlna el ezen kérdésben forgó valóban tsiklándós pontban hebehurgyán ítélni.

E' tárgyban magam is vi'sgálódtam, a' mire engem' részszerént azon tisztelet, mellyel Richter eszeségének tartozom; részszerént azon környülmény, hogy ő a' gürtsős huroklatot tsak a' lágyék sérvnél szemlélte, indított. Ha ez így van, úgy ezen jelenet nekem könnyen megfoghatónak láttzik. Ki fogja az altest izom rétegjeiben egy mélélagos (vorübergehend) gürts' lehetőségét tagadni? már pedig a' lágyéksérvek éppen ezen izomrétegekben támadnak és gyarapodnak. Ezek azok, és nem az öszve nem húzódnató lágyékgyűrű, mellyeknek gürtsői a' dudor nyakára visszahathatnak és azt öszveszoríthatják. Ennél fogva a' nézelgői ellenvetés a' Richtertől szemlélt történetek ellen, egy jobb nézelget állapítása mellett, erőtlen marad. Úgy tartom ezen tárgyban bővebb magyarázat sem felesleges. Tehát az én gondolatom szerént egy bönys gyűrű sem hathat a' belrészekre, mellyeknek az az áttsúszást megengedi, minthogy annak élettulajdonságai tudunkra minden öszvehúzódást, minden gürtsöt kizárnak; hibetőnek láttzik nekem az, hogy két izom rétegek, mellyek történetből a' köztük sérvést képlő belrészek által gürtsöt kapnak, mind ebben, mind más esetben gürtsben szenyvedhetnek; és éppen ezt kell a' lágyék sérveknél különös felté-

telnek nézni, e'képpen lehetett azokat sokszor szemlélni. —

Ha a' hurkolódzás előleg (primarie), váratlan hirtelen áll elő, vagy pedig mint az odaszorulás' következése, akkor e' következő jelek nyilvánosok: gyulladás, - az odaszorult részek duzzadása (turgescencia); okádás, még pedig eleinte rokon-szenyvi (sympathicus), későbbben mint azon munkámívi akadály' következése, melly az emészteti anyagok (materia) haladását, menetelét ellenzi; — kemény, ellentálló, fájdalmas daganat (dudor); — a' legkisebb nyomás, 's minden kézbanás (manipulatio) tűrhetetlen; sebes, tsekély 's öszvehúzódott érverés; tsúklás; az ortzavonások' hanyatlása 's t. e' f.

Ha már emyire ment a' dolog, akkor az odaszorult bél vagy tseplez is az élet' végső pontjára ér; a' nedvek azoknak szerkezetjében elakadnak, a' kerengés (circulatio) benne elfogódik, azok mintegy megalusznak; és ha a' sérvés valamelly szerentsés eset, vagy a' művészség' segedelme által vissza nem tétetik, úgy e' zavarra tsalóka enyhülés következik, a' fájdalmak majd tsak nem egyszerre megszűnnek, a' has öszve esik, az okádás elmarad. Ezen fényvesztő jóllét' állapotját hébe - korba egyes tsúklás szakasztja félbe, 's éppen azon pertzben, midőn a' beteg 's az őt környűlvevők magokat álmodott reményel ketsegtetik, hideg izzadás és ájudozás állnak elő, mellyekre a' beteg fájdalom nélkül húny el örökre.

Ez azon iszonyatos jelek' rendje, mellyek alatt azon szerentsétlenek, kik a' sérvéshurkolódzás következéseinek ki vagynak téve, halnak el.

Fzen szomorú vég, mellynek képét ime' lerajzólám a' leggonoszabb esetekben már egynehány órák, máskor több napok' múltával, sőt még két hét után is, ha a' sérvés' odaszorúlása idült, és hurkolódzás ntán támad, következhetik.

Jegyzés. A' sérvés a' görtsüs huroklatnál is duzzadt, feszült; de nem fájdalmas, vagy csak tűrhetően; néha nem mozdítható; a' beteg vagy éppen nem okádik, vagy csak lébe-korba keveset; széke nints; érverése tsekély, öszvehúzódott: nehezen lehell. Fzen jelek nem nevednek húzomosan, hanem most hirtelen nagyobbodnak, majd ismét engednek. A' mint említénk minden igaz ok nélkül, néha átfázás vagy némelly étkek után, leginkább a' rásztos (hypochondriacus) férjfiaknál és mélgörtsüs (hysterica) Asszonyoknál szoktak támadni.

Eddig azon tüneteket adtuk elő, mellyek a' sérvéseknek általjában sajátjaik 's azon jeleneteket, mellyek azokkal leginkább járnak. Most már látunk kell azt is, mitsodás jelekből ösmerhetünk reájok? 's millyen betegségekkel tserélhetjük fel?

Ez utolsó pontról különösen az egyes sérffajok leírásában fogunk értekezni, most rövideden csak ezeket érintjük:

1. Hogy minden támadt sérv, egy valami erőlködés közben támadt dudor legyen, azon helyen, a' hol a' bontztudomány' tanítása szerint a' fölle' b már említett természetes nyílások vagynak; vagy, ámbár ritkábban, a' hasfal más részén; — hogy annak lassúdad vagy hirtelen megjelenésére a' bőr' színe ugyan nem változik, de a' helyváltott életmív (organou) munkálkodása (functio) háborodik meg.

2. Hogy ezen dudor' nagysága fekvő helybezetlen kisebbedik, állóban pedig nagyobbodik.

3. Hogy ugyan ezen nagyság gyarapúl a' leheléssel járó erőlködés közben, akkor is, ha a' sérült személy orrot fúv, ha p' trüsszen, ha köhent; ha okádik, ha erősen beszél.

4. Hogy a' visszatételre képes; 's ez olly bélyege, melly más több bajokkal (affectio) hozzá tartozik, a' mint ezt másutt látni fogjuk, midőn a' lágyék sérv saját jeleiről fogunk szólni.

Föllyebb már láttuk a' Belső sérv, Cseplezsérv' 's a' t. saját üsmertető jeleit.

Minekelőtte tovább mennénk, nem lessz felesleg való a' sérvés' bontztudományjából némelly tárgyakat érinteni.

A' helyetváltott belrészeket több lorítékok takarják, általjában ezek: a' bőr, a' sejtes szövet (textus cellulosus), és a' kiváltképp' úgy nevezett iszák (saccus). Lehetséges e', hogy, — a' mi hiszemben az orvosok sokáig voltak, — a' belrészek a' hasüregből kitesúszhatnának a' nélkül, hogy a' hashártyát, mellynek az iszákot kell formálni, mögök előtt kitolnák? Lehetségesnek gondolták ezt ollyan sérveknél, mellyek valamelly idős sebhely alatt formálódnak. De a' tapasztalás arra tanított, hogy itt is a' hashártya, mint minden más esetekben, képli az iszákot. Nem is található valódi sért iszák nélkül, tsak a' húgyhólyagnál és vakbélnél; ezen belrésznek is tsak egy részetskéje az, melly nélküle van, t. i. az, mellyet ezen életmív' tseplezze nem üvedez körül.

Nem kellene a' veleszületett (connatus) sérvéseket az iszáktalanok közé számlálni, minthogy a' bo-

rék sérv' ezen fajjánál a' hüvelyhártya (tunica vaginalis propria funic. sperm.) iszákgyanánt szolgál.

A' Sérvék fölmettzése mutatja, hogy a' sérviszákok az ő vastagságok, tériméjük (volumen), formájok (képük) 's korok (aetas) szerint különbözök.

Azok, mellyek az újjdon sérvéseket takarják, vékonyak mint a' hashártya, minthogy azok ennek tsak nyújtványjai; idővel megkeményednek, vastagodnak, 's [néha a' vastagülthártya között tömlők vagy hólyagok, mellyekben sárgás víz szokott lenni, támadnak.

Külső színek (fülületjek) a' szomszéd részekkel szorosan egyesült, 's a' sérvések' külömbisége szerint külömbféle forradásokat mutat; —belső színek (fülületje) sima és közetlen (immediate) van öszveköttve a' hely váltott belrészekkel. Külömböző mennyiségű folyadékot (fluidum) foglal magában; hanem ez a' környülmény változhat a' gyulladás és ennek következései által; a' millyenek a' sokféle hegedések, ál-hártyák (pseudo-membranae) képződése, 's a' t. — Említettük már, hogy a' séri záknak helyel helyel szorúlatjai lehetnek. Arnaud *) volt az első a' ki azoknak formálódását olly elménen, a' béldarabok' lassúdad áttsúszására tévén figyelmissé, fejtette meg; mellyekkel újjabb, megújjabb hashártya darabok szálván le, ezek közben szorúlatokat képelnek.

Az iszákoknak szokás szerint kerekded vagy hosszúknak van, valamint magoknak a' séreknek is. Közönségesen tökkel lehet azokat öszvehasonlíta-

*) Arnaud Traite des hernies.

ni, mellynek feneke a' lejtős oldalon van, nyaka pedig a' gyűrű' oldala felé néz.

Felesleges lenne a' Dionis' véleményjét, a' ki azt tartotta, hogy a' köldökséreknek iszákjok nints, megtzáfolni. Lafaye ezen véleményt csak azon sérekre terjeszté ki, mellyek valamelly gyűrű mellett támadnak; hanem egyiknek siints igaza, de nem is lehet iszák nélkül a' köldök sérek' lehetőségét megfogni.

A' mit eddig mondtunk, a' mint látni lehetett a' sérvekről általjában mondtuk. Most már azokra különösen is kiereszkedünk, melly alkalommal a' leggyakrabban előfordulókról, t. i. a' szemérem - és lágyéksérekről bővebben értekezünk. —

II. Szakasz.

A' Lágyéksérvről.

(*Hernia ingvinalis. Bubonocèle.*)

Följebb már említénk, hogy ezen Sérveket Lágyék sérvnek de szemérem sérnek is hiviák (*Bubonocèle, oscheocèle*), a' szerént, a' mint vagy a' lágyékrántzon (*plica ingvinalis*) túl nem haladnak, vagy nagyobb tériméjük lévén a' férjfiaknál a' borékba, az Asszonyoknál a' szeméremajakalba szállanak; s ekkor azokat megint különleg boréksérvnek (*H. scrotalis*) és szemérmajaksérvnek (*H. vulvaris, jobban vulvolabialis*) nevezik.

Minckelötte tovább mennénk, szükséges a' lágyékgyűrű bontzolati miségét előadni. Nem kell azt a' hasonló nevű tsatornával föltserélni. Az első (a' lágyékgyűrű) a' nagy ferdeizom' bönyéje által formáltatik, 's azon nyílást teszi, mellyet oldalvást két szárak (oszlopok) határoznak, föllül pedig az egymáson keresztbe átvágó izom inak által egyesül. A' lágyéksatorna ellenben mindég a' nagy és kisferde — és harántizom' kanafjai (rostjai) 's bönyéje által formáltatik. Irányja a' gyenge alkotású személyeknél ferdén föllülről aláfelé, hátulról előre, kívülről befelé tart; midőn ellenben a' gyűrű irányja az izmos alkotásúaknál vízerányosan hátulról előre megy. A' lágyék gyűrű hossza 3 hüvelyknyi. Előtől azt a' nagy ferde izom, hátulról pedig a' más kettő képli. — Az ondó sinórnak ezen izom — vagy inrétegek közt lévő ré'sútos átmenetelét a' húgyvezédnek (ureter) a' húgyhólyagon való átmenetelével lehet összehasonlítani. Végre megjegyezni való, hogy a' fölületi (superficialis) bőnye polálja, a' gyűrű és a' lágyékrántzig terjed alá, hogy a' 'tzomb' fölső részében enyésztesen el.

A' belrészek, mellyek a' lágyékgyűrűn tsúszhatnak ki, helyváltásoknak gyakoribb előjötte szerint előszámlálva ezek: A' Tsípbél (Ileum), az éhbél (jejunum), a' Cseplez, a' húgyhólyag, a' petefészek, a' méh sőt ha Rhuich és Petitnek hiinni lehet, a' Lép is. Kérdezni lehet, hogy a' lágyékgyűrűtől olly távol eső életművek a'hoz nem tsak hogy mint szállhatnak le, sőt hogy azon miképp' törhetnek keresztül? Ez azért van, mert egy belrész a' másikat lassánként maga után lehúzza annyira, hogy idővel

osztán egy színt már, a' mi a' horékba süppedhetne. Stoll látott egy képtelen szeméremért (oscheocele), mellyben minden belrészek fogvák voltak, kivévén a' nyomhelet (Intest. duodenum), a' végbelet (int. rectum) és a' gyomrot, 's ez utolsók is a' gyűrűszomszédságában telepedtek meg.

Richter helyesen figyelmeztet arra, hogy a' sérvek a' belrészeknek bontzolatil miségeket annyira megzavarják, hogy néha majd lehetetlen azokra bontz tudományos ösmeretünk szerént rájuk ösmerni. Azonban tudomásra méltó az, hogy a' vékonybél leggyakrabban a' jobb lágyékgyűrűn, a' vastag ellenben a' balon tsúszik ki. Jöttek elő azon ritka esetek is, mellyekben a' hurkabél' (colon) jobb hajlatja (görbedetje) és a' vakbél a' bal lágyékgyűrűn törtek át; a' bal lágyék' hurkabele pedig a' jobbon tsúszott ki. Egy más különös észrevételt tett. Arnaud *), t. i. hogy húsz lágyék-tseplezsérv közül tizenkilentz a' baloldalra esik, a' mi hihetőleg onnan ered, mert a' tseplez a' has üregben inkább balra mint jobbra nyúlik.

A' lágyéksérv' okai éppen azok, mellyek általjában más séreké. Mindazáltal különös okokra is találhatunk: ilyenek a' magas nadrágok, viselése **), az derékszorítók (Mieder) vagy övek, (derékszij) mellyek a' has' közepét elszorítják, a' hasbőnye' azon részét, melly a' Csipőtsont elődi (melső, anterior) és felső

*) Arnaud Memoires de Chirurgie etc.

**) Dr. J. F. Weissenborn, Bemerkungen über die zeitliche Gewohnheit, hohe Beinkleider zu tragen, als eine bis jetzt unerkannte Ursache öfterer Leisteabruche, mit 1 Kupfer, 4. Erfurt 1791.

tövisétől (*spina ossis ilei anterior et superior*) a' fantsonig (*os pubis*) terjed, gyengítik. Olvashatni ezen tárgyról Clairon értekezését: *sur l'habillement des hommes, et particulièrement sur les culottes.*

Azon időszakasz, (*periodus*) mellyben a' herék (tükök) a' hasgyűrűből lebotsátkoznak, a' veleszületett sérvnek, mellyről alább értekezünk, igen kedvez.

A' belek' helyváltása leggyakrabban a' lágyektsatorna belső szájánál (*orificium*) kezdődik. A' hashártya ezen helyen már a' természetnél fogva valami kis töltsért képel, mellyet föl lebet találni, 's mellynek mélysége nevezszik, ha az ember az ondó'sinórt (*funiculus spermaticus*) ki- és lefelé húzza. Ez a' sérvizák' kezdete. A' valami okból előrenyomakodó belrészek a' hashártya' ezen részét szétfeszítik, a' lágyékgyűrűbe tovább- tovább betuszlognak, 's az ondó'sinór elődi (melső) részét nyomják; végre kívülről daganat (*dudor*) is láttzik, melly a' lágyéktáj' bőrét kidülleszt; gyarapodtában, a' nélkül, hogy az ondó'sinórt elhagyná, a' tükkborékba leszáll. Akkor szükségesképpen csak ezen bőrös zsatkó' fenekén akadhat meg, mellyet azomban szerfelett kidüllesztet. Ekkor látni lehet:

1) Hogy az ondó'sinór mindég az iszák' hátulsó oldala felé, a' here pedig hátfelé 's alól fekszik.

2) Hogy az ondó'sinorizom (*musculus cremaster*), melly tudvást az ondó'sinort beburkolja, ismeretes eredeténél fogva a' sérvizákuak is hasonlóképp' borítékul szolgál.

3) Hogy a' sérképződés' kora időszakaszában a' fülhasi ütér (*hasfölvötti ütér, arteria epigastrica*) a' sérnyak' hátulsó oldalán fekszik, a' mit könnyen meg-

foghatni, ha az ondó'sinórnak ezen ütérrel való öszveköttetését elgondoljuk; — ha emlékezünk arra, hogy kivülről a' lágyékgyűrű külső szélén megy el; és hogy ezen 'sinórral a' nyílástól félhüvelyknyire vetődik keresztbe. Továbbá minthogy a' sérvizák szorosán ezen 'sinór menetelét követi, nyilván való, hogy éppen azon öszveköttetéseinek kell lenni, melyek ennek a' fölhasi ütérrel vagynak.

A' meddig a' sérv nem nagy, minden úgy marad, a' mint előadtuk; hanem mihelyt egyszer gyarapodik, annak nyaka azonnal vastagszik. A' lágyéksatorna annak kifejtődésével apródonként elveszti hosszúságát és irányját, végre egészen eltűnik annyira, hogy az igen nagy séreknél hátulról egyenest előre áll. Már ekkor a' formálódott téres nyílást a' lágyékgyűrű helyett tapintás által könnyen ki lehet tapogatni. A' Sérnyaknak is szükségesképpen ugyan ezen változáson kell átesni mind irányjára (Richtung), mind tágulására nézve; az majd csak nem egyenes lesz; hatulsó része befelé hajlik, 's a' fölhasi ütér, mellyen fekszik, éppen ezen irányban vonja magával. Hasonlólag emelkedik a' fölhasi ütér megint a' sérvizák' nyakafelé, és a' lágyékgyűrű belső szélén fölfelé, mihelyt a' sérv bizonyos nagyságra nevedett. A' fölhasi ütérnek ezen a' gyűrű belső széle felé való áttevődését Scarpa előtt helyesen senki se írta le.

Azt is láttuk, hogy e' helyváltott belrészek többnyire a' lágyéksatornán hosszában tsúsznak ki; hanem ez a' rend nints kivétel nélkül, néha azok egyenest hátulról előre a' bönyék, a' ferde- és harántizmok között esett nyíláson 's magán a' gyűrűn is azon

helyen bukkaanak ki, a' hol ezek a' lágycsövegűt hátulról zárják be. A' helyváltás' ezen fajja Scarpaszerént, a' has - és lágycsöveknél egyenlő sokszor fordul elő. Nagy fontosságú ezen eset' lehetőségét kezelni midőn az ember az Élőn a' hasdudort felvágja, és siet a' hurkolódzást föloldani; mert tudni kell, hogy ekkor a' fülhasi útér a' sérvizsák' külső oldalán fekszik, a' helyett, hogy a' mint más esetekben szokott, belől feküdnék. Hesselbach is a' fülhasi útér' fekvésére tekintvén azért osztotta fel a' lágycsöveket külsőkre és belsőkre. Ő szerénte azok a' külsők mellyek a' lágycsövegű egész hosszában tsúznak át; belsők ellenben azok, midőn a' bél hátulról egyenest előre, a' most említett gyártmány (munkaművezet mechanizmus) szerént törki.

Egy más megjegyzésre méltó eset az is, midőn az ondó'sinór, melly többnyire a' dudor' megett fekszik, néha egy vagy más oldalon, vagy éppen elötte helyhezteszik. Ezen esetet Ledran szemlélte (*Traite d'operation* pag. 127.), de más sebörvosok is, a' kik innen azt következtették, hogy a' belrész néha az ondó'sinór alatt tsúszik ki. Ambár ők dologban nem tsalatkoztak is meg, de meg ám annak magyarázat' jában. A' híres Paduai Professor' bontzolásai megmutatták azt, hogy ezen tünet tsak az idült és térímés sérvéseknél fordul elő, és hogy ezt az ondó'sinór szétmállásának (Auflösung) lehet tulajdonítani, midőn annak edényei egymástól elválnak és helyhezteszket a' sér' arányjára nézve lassanként elváltoztatják. Már ekkor az ondó'sinór nem képel többé egy nyilvános nyalábot a' dudor megett, hanem annak alkotó részei hártvaként terjednek szét, és a' sérvizsák-

nak általellenben egy edénytsíkot (Gefässstrei) formálnak. A' lágyékgyűrűnek kifelé egy negyedkörben, (Viertelkreis) való mozgása, melly után a' gyűrű külső széle a' sérvés' gyarapodása szerént halik, kedvez kiváltképp' az ondóedények ezen szétmállásának és helyváltásának. Egyébbaránt ezen tüneteményeket néha az idült és térímés tökvizenynél (Hydrocele) is lehet szemlélni, melly környülményt Arnaud már tudott, ámbar Scarpa azon hiszemben lett légyen is, hogy először ő tett volna róla említést.

A' mi az ondó'sinór' tellyes szétmállás nélkül való helyváltását illeti, erre még egyetlenegy bebizonyított észrevétel sincs.

Az Asszonyok lágyéksére a' férjfiakétól bontzolati miségére nézve nemeltyekben elhajlik; nints enyke az a' burokja, mellyet az ondósinórizom formál.

A' görgeteg méhszálag (Ligamentum uteri rotundum) az ondó'sinór' hiányját kipótolja. Felesleg volna említeni, hogy e' szétmállani nem képes. A' földhasi úternek éppen azon helyhezete van, a' mi a' férjfiaknál.

Mind eddig elég rosszul magyarázgaták az Asszonyoknál a' tzombsérvek', — a' férjfiaknál a' lágyéksérvek' gyakoribb előfordulását.

Elégnek tartják azt mondani, hogy az Asszonyoknál a' tágasabb tzombívnek, — tsak azért, hogy tágasabb, — a' helyváltani képes belrészeknek könnyebb átmenetelt kelljen engedni. Ezen állítást ma már nem lehet elfogadni, miuthogy a' lágyékrántz' 's főképpen a' tzombív' bontzolati miségét jobban ismerjük. A' tzombív' tágosságának a' hasonló nevű sérvek' gyakoribb előfordulására semmi befolyása se

lehet; mert azon gyűrűt, mellyen a' belrészek hasonló mértékben mind a' két nemnél áttörnek, nem kell föltserélni a' sajátlag (eigentlich), úgy nevezett tzombivvel. A' férjfinál a' lágyékgyűrű sokkal tágabb, mint a' tzombgyűrű, az Asszonynál megfordítva ezen utolsó tágabb az elsőnél. Tehát a' tzombgyűrűnek mind a' két nemnél lévő különbözése a' kérdésben lévő tünetnyt nem fejtheti meg, de megfejtheti a' lágyékgyűrűé. Minthogy bizonyos az, hogy a' belrészek az erőlködés' pertzében azon a' nyíláson törekszenek ki tsúzni, melly legkevésbbé áll ellent, tehát azok a' férjfinál a' lágyékgyűrűn, ellenben az Asszonynál a' tzombgyűrűn tolakodnak át.

A' veleszületett (connatus) sérvek egyébben nem különböznek a' lágyéksérvtől, tsak abban, hogy azoknál az iszák' hiányját a' hüvelyhártya pótolja ki. Néha a' dudorba a' hashártyától savós nedv szivárog le, 's akkor tökvizenynek láttzanak; ezt a' kis lyánkáknál ritkábban találhatni. Azután a' belrészek a' görgetegszálag' hosszában tsúznak a' hashártya egy tsatornájába, melly Nuck - tsatornya *) (canalis Nuckii) név alatt ösméretes, minthogy ez a' szerző írta azt elsőben le.

Gyakran láttak két lágyéksérvet ugyan azon oldalon. Illyes esetben az egyik a' nagy ferde izom' gyűrűjén, a' másik egy a' hoz közel eső repedésen tör által. Scarpa vallomása (Aussage) szerint kettős lágyéksérv is fordult elő, a' mi a' veleszületett sérvnek a' közönséges sérvvel való öszveköttetéséből — mindenik

*) Nuck adenographia curiosa, et uteri foem. anat. nova etc. Lugd. Batav. 1691.

a' lágycgyűrűn menvén által — származik. — Né-
melly szerzők a' kettős sérv név alatt a' lágycyk — és
tzombsérszövetkezését (complicatio) értették.

A' lágycykésre rácsmerünk: annak helyhezetjé-
ből, üszveköttetéseiből, érmézzességéből (elastici-
tas). — Erölködés közben támad; nagysága kisebbbe-
dik, ha az ember (kivált hanyat-) fekszik, vagy ha
megnyomja. Érzi az ember, hogy a' benne lévő ré-
szek a' kéz alatt mint nyomólnak a' gyűrű irányjá-
ban vissza. Ha a' beteg köhent, vagy erölködni kezd,
a' kezét rá téve, érzi az ember, hogy a' rekeszizom'
(Diaphragma) üszvelnüzódásával járó nyomás mint ter-
jed ki azon részekre is. A' dudor a' lágycykgyűrűtől
a' borék (scrotum) kezdetéig nyúlik.

A' szeméremsérnél (oschecele) a' dudor által-
jában egyenleges, (gleichmässig - aequabilis), de té-
rimésebb 's mélyebben van leszállva. A' férjfinál a'
here (testiculus) a' hátulsó és alsó oldalán fekszik.
Az Asszonynál a' nagy szemérmajak' lágycykgyűrűnek
megfelelő oldala van kitömve.

A' lágycykcsérveket más betegségekkel is eltserél-
hetni, mint p. o. a' Tükvizennyel (Hydrocele), a'
tükhusannyal (sarcosele) és Tükvizeny - husannyal
(Hydrosarcosele), a' kuszmataggal (Cirsocele) az on-
dósinor' átszüretéből (infiltratio) támadt vizennyel;
a' tömlős vizennyel; a' tsetsemöknél a' here' leszáll-
tával; a' lágycyk-mirigyek daganatjával, vagy azok-
nak tályogjával (abscessus), 's t. e' f.

A' tükvizenyt e' következő jelek által lehet a'
lágycykcsérvtől megkülömböztetni:

1. Hullámzik (fluctuat); többnyire alólról föl-
felé gyarapodik, a' midőn a' sérv megfordítva föl-

lúlról aláfelé terjed; átláttzó és nehéz. Okai többnyire üsmeretlenek; kifejtődzések lassúdad, a' leheléssel járó erőlködésre nem nagyobbodnak.

2. A' tükhusany és tükvizeny - husany különböznek a' lágyéksérvtől keménységök, darabosságok, visszatehetetlenségök, 's végre az előrement és még hatogató környülmények által.

3. A' Kaszmatagon értjük a' vérerek' dagályos tágultságát a' borékban. Majd minden férjfiak, de különböző mértékben, szenyvednek ebben. Ezt kiváltképp' a' baloldalon lehet észrevenni. Ez a' tükön föllyül egy nyalábot formál, a' mit a' tseplezsérvel annál könnyebben lehet föliserélni, minthogy vízerányos helyhezetben kisebbedik, állás, — vagy akármi erőlködés közben pedig nagyobbodik p. o. ha az ember köhent, vagy orrot fúv; végre néha vissza is lehet rakni 's a' gyűrűig, sőt néha azon túl is, elnyúlik. Richter maga megvallja, hogy illyes esetekben kétszer tsalódott meg. Ezen tévedést el lehet kerülni, ha az ember meggondolja, hogy a' kuszmatag nagyon lassatskán gyarapodik és fogyel, midőn ellenben a' sérveknél ezen változások hirtelen történnék; — hogy az ember a' kuszmatagot megnyomja, a' beteg egy a' lágyékgig terjedő fájdalmat érez, melly a' tük' zúzatásához hasonlít; — hogy a' tük majd mindég fonnyadt, töpörödött, vagy éppen elenyészett, ha a' dudor igen térímés (voluminosus); — hogy az ember a' kuszmatag körül némelly edényeket érez, mellyek a' többitől elválni láttzanak; — hogy az ő kifejlődések és gyarodások alólról fölfelé tart. —

4. Ha az átszűrési vizeny az ondósinornak tsak felső részére van határozva, akkor meglehetősen hasonlít egy kis lágycék-tseplezsérvhez. Petit javasolta, hogy a' megkülömböztetés végett a' daganatot vissza kellene rakni és a' beteget a' legkissebb motzanás nélkül hanyat feküdve tartani; ha ekkor a' daganat önként kidudorodnék, annak vizenynek kellene lenni. Scarpa, a' ki a' kórisme nehézségét ezen esetben megvallja, a' Tseplezsérvést öszveállóbbnak (consistentior) és rendetlenebbnek (irregularis) rajzolja, mint az átszűrési vizenyt. O' utánna ezen utolsó daganat alsóbb részén szélesebb, mint a' gyűrű felé; midőn ellenben a' tseplezsérv miségét megfordítva találni; hanem ez nem éppen mindég bizonyos.

5. A' tük néha lassatskán búvik elő; rá lehet üsmérni formájáról, öszveállásáról, azon saját fájdalomról, melyet annak öszvenyomatása okoz, 's végre azon különleg környülményről, hogy a' horék üres. Könnyen megfoghatni! milly helytelen lenne a' visszatételt megpróbálni 's ezen életművre, annak leszállása meggátolása végett, kötöléket (Bandage) tenni.

6. A' lágycék - nyirkmirigyek' (glandulae lymphaticae) tályogai (abscessus) és daganatai néha a' kevéssé gyarkorlott sebészeket félrevezették; hanem ezen szerentsétlen tévedések a' Tzombsérvnél még gyakrabban történtek meg.

Mind ezen előszámlált betegségek a' lágycéksepek kórisméjét zavarba hozhatják 's nehezebbé tehetik. Sok függ tehát ezen külömböző bajok saját jeleinek üsmeretétől, hogy megkülömböztessük, mihez mi tartozzék.

Lehet e' a' belső lágycsérvet a' külsőtől megkülönböztetni? Hesselbach szerint a' belső, a' melly gyakoribb, a' lágycsérvtől egy hosszúkás, hengerképű (cylindriformis) domborodást mutat s a' visszatételközben zúttanyással esik vissza; a' midőn emez rézsút, a' lágycsérvtől párhuzamosan (parallele) nyomul vissza. Ellenben a' külső lágycsérv formálta dudor gömbölyű, nagysága irányját tekintve igen kiálló; mint az előbbeni jobban fölpetzkei a' gyűrű belső oszlopát, előlről egyenest hátra zúttanyés nélkül nyomathatik vissza; végre az ondósinor a' külsősélén fekszik. Hanem ezen jelek nem mindég nyilvánosok és kitettők; gyakran nem egyéb, mint a' dudor' fölmetztése által lehet a' valódi meggyőződéshez jutni.

A' veleszületett sérveket megösméri az ember az előre ment említett környülményekből. Nehéz a' herére ráakadni. Ennek a' belrészekkel elvegyült életmívnek nints olly állandó helyhezete, mint a' más lágycsérveknél.

Igen fontos a' vakkélnék és a' hurkabél' kezdetének sérvére ráösmerni, azon vigyázat végett mellyel a' művintést (operatio) tenni kell. Ez a' Sérvtérímés, rendetlen, göröngyös (höckerig), a' jobb oldalán egy jókora öble (kúpája, Vertiefung) van, a' mi néha elég arra, hogy első tekintetre rájok ösmérjünk. Azon föllýül a' dudor' visszarakható azon pertzig, mellyben a' vakkél betszuszant, hanem már ekkor vagy éppen nem, vagy tökéletlenül. A' betegemésztése zavarba jö; főképpen akkor, midőn székire megy a' herékben (testiculi) nehézséget és feszülést érez. Ezen bajok a' hashajtók és allövetek (Cly-

ma) vevésével engednek, a' kerék' daganatja kissebbedik. — Wrisberg a' tüköt a' vakbéllel üszvenőve látta, 's az emezt átbújtában maga után huzta. Scarpa Sandifort után a' veleszületett sérvre hasonló példát hoz elő.

Az éddig a' lágyéksérvés bontztudományjáról mondottakhoz még annak borítékjairól holmi bontztudományos észrevételeket küzlünk. Azok számszerént ötten vagynak: a' bőr, a' sejtes (retzés) szövet, a' fülületes póla' nyújtványja, az ondó'sinórizom, 's maga az iszák.

Az idült és térímés sérveknél az ondó'sinorizom' kanafjai (rostjai, fibrae) megvastagodnak, sárgások lesznek és üszvehúzódhatásokat elvesztik; — hanem az újjdon sérvéseknél máskepp' van a' dolog. Petit J. L. beszéli, hogy egy fiatal ember sérve két nap óta odaszorúlt volt, 's hirtelen azon pertzben tsúszott vissza, midőn művinteni akarták, egy jó Aszszonynak a' jutott eszébe, hogy annak tzombjait és hasát hidegvízzel le kellene ünteni; nem lett egyébbre szükség az ondó'sinór' gürtsős üszvehúzódását és a' dudor visszarakását eszközzeni. Richerand jelenti hogy egy ember, a' ki az illyes sérv művintéséhez hebehurgyán fogott, tsak azt vette, kedve ellen is, észre, hogy a' sérv az ondó'sinór' hatására azon pertzben tsúszott vissza, midőn annak borítékjaiba az első metzést tenné.

A' Lágýéksérvek' tübbi borítékjairól semmi nevezetes mondani való sints.

III. Szakasz.

A' Tzombsérvről.

(*H. cruralis, femoralis. Merocele. Myrocele.*)

A' Tzombsérv név alatt értjük azon sérveket, mellyek a' Tzombgyűrűn által fejlenek ki. Ezeknek bontzolati miségük a' Petit', Sabatier', Calissen', Richter', 's kiváltképp' Bertrandi', Desoult', Lassus', Gimbernat', Hey', Monro', Cooper és Scarpa' munkáik által lett üsmeretessé.

A' 'Tzombsérvek' arányjait mulhatatlanul szükséges üsmerni nem tsak a' Sebésznek és Müvintőnek, hanem annak is, a' kinek egyéb munkálni valója nints, mint a' visszatételt a' gyömöszkölet ('Taxis) által megpróbálni; erre nézve e' tárgy' vi'sgálatjára bővebben is ki ereszkedünk.

A' Tzombív' misége nem ollyas, mint azt többnyire a' bontztudományos írásokban találjuk. A' hely váltott belrészek éppen azon gyűrűn bújnak ki, mellyen a' tzombütér (szárütér) jön ki. Ezt a' gyűrűt alólról a' fantson' vízerányos ága, belőlről a' Gimbernat szálaga, föllyülről a' Fallopius' szálaga, kívülről a' nagy horpaszizom' (psoas) in hüvelye, vagy, ha nem hibázik, a' kis horpaszizom' ina formálják. Ez a' tzombgyűrű kizárólag tsak a' tzomb (szár) edények átbotsátására szolgál, mert a' tzomb (szár) ideg a' horpaszizmok' egy inas levele által (schnich-tes Blatt) a' többi edényektől elválasztatik, a' miről mindjárt fogunk szóllani.

E' szerént már könnyű megfogni, hogy a' sérvnyak mikkel köttethetik össze; hanem hogy ezt helyesebben képzeljük, nem kell a' tzombgyűrűt a' hasonnevű tsatornával föltserélnünk. Valóban igen hibázna az, a' ki azt képzelné magának, hogy a' belrészek mindjárt szabadon a' bőr alá jönnének, mihelyt egyszer a' Tzombgyűrűn áttörtenek. Egy különböző terjedtségű, de általában egy vagy két hüvelyknyi hosszú kanafos hüvely formáltatik a' kezdődő széles póla' kettős Levele által. Ezen Levelek' egyike a' bőr alatt, a' tzomb (szár) edények előtt fekszik; kezdődik a' Fallopius' szalagánál, és a' tzomb' elő (melső) oldalán leereszkedik. A' másik, a' tzomb (szár) edények alatt fekvő, a' fantson vizirányas szélétől ered, s ezen edényeket a' fésű izomtól elrekeszti. Ezen eleinte elvált két levelek egyesülnek és közvetlen öszvetapadnak a' belső tünér' (vena saphena) kezdete (végzete *) alatt, melly ezen éppen most említett levélnek félholdképű nyílásán átmegy, hogy bőralatti (fülületes) legyen, és a' tzomb' belső oldalán leereszkedik. A' mint már a' belek a' tzombgyűrűn kibújnak, akkor azok egészen a' széles póla' kezdetének két levelei közé esnek, a' mi a' sérv' ki-fejlődését, és gyarapodását főképpen ellenzi. De idő jártával a' belső tünérnek szolgáló nyíláson is kitolakodnak, s így szabadon a' bőr alá esnek, a' hol szokás szerént egy gömbülyű gesztenye forma lapos dudort formálnak. Innen van az, hogy a' sérvést formáló részeknek egy hosszabb vagy kurtább utat

*) Az újjabb anatomusok (bontzolók) szerént megfordítva kell a' tünér' ezen folyását képzelní P. J.

kell a' czombtsatornyában megjárni, a' mi mindég szövetkezett (complicirt) és egy Z-hez hansonló, mellynek középszárának tsüngőnek (verticalis) kell lenni. Valóban a' tzombtsatorna fülső nyílása vízerányos hatulról előre; a' tzombtsatorna maga tsüngő (verticalis), végre a' tünérnek szolgáló nyílás hatulról előre ismét vízerányos.

A' kezdődő lágyéksérv a' széles póla kezdetének elő (melső) levele által be van takarva. Ha máregyszer a' tünér nyílásán keresztül tört, akkor a' tzombnak az ezen nyílás alatt találató sejtes szövetjében több ellentállásra talál, mint a' petyettebb lágyékrántzban, 's azért tsak ezen a' tájon fejlődhetikki igazán. — Innen van a' tzombtsatorna elő (melső) falának előre és fölfelé álló emelkedettsége (soulevement); következképp' amaz görbületjeinek ki egyenesedése; annyira, hogy a' dudor' alsó része előre, a' fülső pedig lefelé álljon.

Ez a' helyhezet' megfordítása vagy föltserélése a' tzombedények előtt történik, mellyeket bizvást a' sérv' hátulsó részében, vagy magában benne föltalálhatni.

A' mi a' sérvnyak' öszveköttetéseit illeti, ezek éppen azok, mellyek a' tzombgyűrűei. Tehát ez a' nyak előlről a' sérjfinál az ondóedények, — az Aszszonynál a' görgeteg szálag által takartatik be. Kívülről van a' fölhasi ütér' kezdete; ismét kívülről 's egy kitsit hátulról a' tzomb - (szár) ütér; hátulról és alólról a' fantson't vízerányos ága 's a' fésü izom; belőlről a' Gimbernat szálag. — Ez az egyetlen egy táj az, a hol egy nagyobb edény sins; azonközben megesik három — négy eset között egyszer, hogy a'

Duglitér (arteria obturatoria), mely a' fölhasiból származik, a' sérvnyak' felső részét átkatsúlja, hogy innen osztán belülről a' Gimbernat szálaga megett le ereszkedjék. Tudva van, milly szükséges az, hogy a' művintő e' bontzolati tárgyakat helyesen elméjében tartsa, midőn bitsakával (Bistouri) az úteres körbe, mely a' tzombsérv' nyakát övedzi, akar mettzeni.

Ezeket a' sérveket többnyire a' vékony belek, vagy igen ritka esetekben a' tseplez, formálják. Néha a' vak, — a' hurkabelet, a' húgyhólyagot 's a' t. találhatni benne. —

A' lágyéksérvről volt értekezésünkben megmutattuk, hogy a' tzombsérvek az Asszonyoknál miért gyakoribbak, mint a' férjfiaknál; tsak az a' mondanivalónk van még, hogy azok a' férjnél lévőknel többször fordulnak elő, mint a' hajadon-leányoknál, a' mit a' hasfalak' köz petyedtségéből, mely egy vagy több terhesség után következik, lehet kimagyarázni.

A' tzombsérvek' különleges tünetjeikről éppen olly kevés mondani valónk van, mint azokuak szövetkezésekről (complicatio); tsak azt kell megjegyez-nünk, hogy kórismejük néha igen nehéz. Petit, Cooper 's más sebészek láták, hogy a' tzombvérér dagályjai (varix) a' tzombsérvhez igen hasonlítottak. Mayerről azt mondják, hogy ő a' tzomb - (szár)üter dagályját (Aneurisma) nyitotta meg, gondolván, hogy Sérvésre talál; elhült bele, de magát föltalálva az azt követő vérözönt meggátolta, 's elég szerentsés volt, hogy betegjét a' halál torkától elránthatá. Nem tsak más betegségekkel lehet a' Tzombsérvet föltse-

rélni, sőt még a' lágyéksérvtől is nehéz megkülömböztetni. Könnyen hihető ez, ha meggondoljuk, hogy ezen tévedésbe már az igen szemes és tudós sebészek is bele estek, mint a' többek között Pelletan. Mindazáltal ezen tévedést szorgalmasan kikell kerülni, ha arra kerül a' dolog, hogy a' sérvet művintsük, vagy bitsakkal ki irtsuk; mert a' tzombsérvet számos veszélyek környékezik, mellyek a' lágyéksérvnél éppen nintsenek; — de továbabb azon esetben is, a' hol tsak a' visszatételről lenne a' szó, az illyes tévedés a' betegre nézve mindég veszedelmes lehetne; mert hiszen, a' mint láttuk, azon irány, mellyet a' visszatételnél az erő' hatásának adunk kell, e' két dudornál megvan fordítva. Altaljában kevés vigyázása mellett még sem tsalatozik meg az ember; a' Fallop' szálagát egész kiterjedésében könnyen megérzi. Idomja (Gestalt) is egészen más, mint a' lágyéksérvnek, — lappadt, gömbölyeg és általjában kevésbé térímés visszarakható, ha föllyülről alólra, előlről hátra nyomattatik.

Ha pedig a' visszatétel lehetetlen volna, tilalmas egy józan sebésznek hibázni azon pertzben, midőn az Élőn a' dudort fölmettzi; azért az előre látás minden rendeletjeit (regula), a' mellyek tsak hatalmában állnak, használja. —

IV. Szakasz.

A' Küldöksérvről.

(*II. umbilicalis. Omphalocele Exomphalus.*)

Ezek gyakoriak a' gyermekeknél és Asszonyoknál, a' mit a' szüléskor a' küldök' bontzolati miségéből, és annak egy vagy több terhességre következő tágultából lehet könnyen kimagyarázni. Némelly okok, mellyek a' hasfalat szemlátomást pettyesztek, mint p. o. némelly mozgások, szülik az illyes sérvésre való hajlandóságot, ilyenek p. o. a' vízkórság (Hydrops) a' fölöttébbi potrohósság 's a' t.

Mint hogy a' küldöksérvek egymástól kitettzőleg különböznek a' szerént, a' mint vagy velészülettek, vagy a' fölnőtteknél meglepőleg támadnak, — tehát mi mind a' két fajt különösen fogjuk leírni.

A' küldök' hátulsó része a' magzatnál (foetus) töltésrképű azon a' helyen, a' hol a' küldökedények a' hasfalon átmennek, hogy mintegy zsinórt formáljanak.

Továbbá az a' hely, a' hol az a' hasba iktattatik ebben az életkorban, de későbbben is, azon a' legmagasabb tsútsos pont marad. Nem tsuda tehát, — hogy a' gyermekek' sivalkodása, 's nyafogása, vagy néha gyermekszurok (meconium) és vizellet' kiürítésével járó erőlködése a' vékonybeleket, vagy a' tseplezt a' gyűrűbe szorítják; — hogy azoknak természetes pettyedtsége az által még öregbül; — hogy végre kívülről egy nagyságára 's idomjára nézve különböző dudor formálódik.

Ha a' SÉRV' valóban veleszületett, az az, ha már a' születés előtt megvolt, akkor az közönségesen tsútsos (kúpkepü, coniformis), mellynek alapja (Basis) hátra néz, tsútsa pedig a' zsinórba megy által. Néha a' helyváltás képtelen nagy, ez már ekkor több a' sérvnél, nem egyéb, mint a' hasfalak' hibás alkotása. A' fejrőssz vagy éppen nints, vagy tsak részszerént van jelen; — vagy az elő (melső) hasfalat egy vékony, pirosas, átláttzó bőr pótolja ki, mellyen által minden hasbelrészekre rájok lehet ősmerni, 's mellyben mintegy zsatskóban vagynak zárva. A' többé vagy kevésbbé tökéletes hasürület' (eventratio) ezen fajjánál néha a' máj' egy része, a' lép, a' gyomor, a' vastag belek, minden vékonybelek, a' tseplez, 's a' t. kitsúszva találatnak.

Ha pedig az újjszülöttek' (neonatus) köldöksérve a' születés után idő vártatva támad, akkor annak idomja szokás szerént gömbölyű; nagysága gyarapúl ha a' gyermek sír, könnyen visszamegy, 's éppen olly könnyen áll ismét elő. Az altest' belrészei lépőssönként nyomódtak azon szálagforma 'sinórba, melly a' köldökgyűrűt bezárja; a' vérér [(vena) folyúl, a' két üterek alól és kívül fekszenek.

Közönségesen hiszik ma, hogy néhány esztendőre a' születés után a' köldök' hegedése elegendő volna akármilyen erőltetésnek, melly azt szétszakíthatná, elmentállani, és hogy a' fölnöttek' köldöksérve nem igazán a' gyűrűn tör ki, hanem a' fejrőssz hossznak a' a' gyűrűhöz közeleső repedékén. Sümmering' és Palletta bontzolásai nem hagynak erre nézve még tovább is kételkedni.

Már akármit legyen is a' dolog, elég az hozzá, hogy a' dudor' tsúttsa a' felnötteknél szélesebb, mint az alapja, mellyen mint valami száron (petiolus, Stiel,) úgy áll. Tengelyének iránya (directio axis) ré'sútt följlülről alólra tart, mert a' kitsuszamlott belrészek' nehézsége azokat a' fantsont felé húzza. Benne vagynak: a' vékonybél, a' haránt hurkabél, vagy a' tseplez: ritkán található ott a' gyomrot, 's még ritkábban a' vakbelet. Töbhnnyire ez a' repedék mellyen által a' sérv' formálódik, valamivel a' köldök fölött van. Mind ezen esetekben iszák is van jelen, de a' mi igen vékony; 's ez az, a' mi hihetőleg azokat, a' kik jelenlétét tagadták, tévedésbe hozta. Ha a' vékonybél vesz részt a' sérvben, ugy ez a' tseplezzel, melly ellenébe nyomúl, szövetkezve van. Azt hiszik, hogy e' néha elhasadhatna, 's ezen hasadáson maga a' vékonybél tsuszhatna át, 's ez oka lehetne a' hurokolodzásnak. A' sérvek' köz jeleiből a' köldöksérvekre könnyen rájok lehet üsmerni; mind az által meg kell gondolni, hogy egy vissza nem rakható köldöksérvet könnyen kövé daganatnak (Fettgeschwulst, steatorna) lehessen tartani, a' minők néha a' köldök körül támadnak. Illyenkor az érezhető jelekkel, mellyek felől meggyőződni akarunk, még más azonkori környülményeket is szükség fontolóra venni, a' mellyek csak a' kórisme' homályját széleszthetik. Valóban nintsenek más ollyas sérvek, mellyek az emésztés munkájában több háborodást húznának magok ntán, nintsenek, mellyek több hastsikarást okoznának, mint a' köldöksérvek.

V. Szakasz.

A' Fejérhosszsérvről.

(*Hassérv'. H. ventralis. Hypogastrocele.*)

A' bönnyés kanafok, mellyek a' fehérhosszt formálják, nagyobb vagy kisebb szélességű repedéseket, mintegy hézagokat mutatnak, mellyeken a' belrészek, vagy a' tseplez kftsúszhatnak. E' majd mindég a' köldök fölött történik: ez a' hely sokkal gyengébbnek láttzik, mint a' gyűrű és a' fantsont köze.

A' dudor majd mindég monyorú (*figurae ovalis*) és lappadt, azon közben idomja sokféleképp' elhasonlíthat; néha olyan nagyot is láttak már, hogy inkább hasürületnek lehet mondani; különben ezen nevezet általjában az altest' majd minden belrészeinek — a' bönnyés izomkanafok' egy történeti repedésén, vagy természeti hézagján esett — helyváltására illik. Ha a' hassérv', vagy hasürület az altest' valamely sebjének következése, akkor, meglehet hogy semmi iszákja sins, mert a' hashártya' sebszélei nintsenek üszvehegedve, — de ezen esetek igen ritkák lehetnek.

A' fehérhosszsérv', a' hassérv', mellyek egymástól tsak helyekre, — végre a' hasürület, melly amazoktól tsak nagyságára — nézve különböznek, majd mindég az alkotási kifejlődés' hibáiból, mellyek némelly gyermekeknek tulajdonjaik; — vagy a' felnöttek' hamár elsoványulásából, a' hasvízkórságból, vagy végre akármi más okból, melly a' hasfalakat elpettyeszi, — származnak. —

Ha a' helyváltás a' kardnyújtványhoz (processus, - appendix xyphoideus, cartilago eusiformis) közel támad, akkor, abban a' hiszemben is voltak, hogy a' gyomor formálja ezen sérvést, a' mi megmutatva éppen nints, de nem is valólag (wahrscheinlich); a' tseplez és a' háránt hurka inkább esnek ebbe, mint a' gyomor maga. Akármint legyen is a' dolog, az illyes sérvésben szenyvedők gyakran köldök tsömörnek és az emésztés zavarodásának vagynak alája vettelve, annyira, hogy egészségök nyilván veszedelemben forog. Ősmertem egy Invalidust, ki 30 esztendő óta az ebéd után mindég az okádással és gyomorgörtsel vesződött; nem régiben annyira nehezettek ezen bajai, hogy ő szemlátomást veszett, 's a' legkönnyebb munkára is alkalmatlan lett. A' fölhasi táj' (regio epigastrica) vizsgálásánál ezen helyen egy kis tyúktojásnyi daganat tűnt szembe; az Invalidus soha se gondolt vele; — 's az a' fehérhossznak sérvése volt. Most ő egy alkalmas kötőléket hordoz, melly őt minden bajaitól, mellyek annyi esztendők óta kínozták, hirtelen megszabadította.

Scarpa bőven leírt külömbféle kövérdaganatokat, mellyeket a' fehérhossz' tseplezsérvével könnyen föltszerűlni lehet; — ezen daganatok a' hashártya előtt támadnak, 's a' fehérhossz szálsáit (filamenta) egymástól elfeszítvén kívülre kidomborodnak. Ezen daganatok keményebbek a' valódi Tseplezsérveknél; gondolhatni, hogy azokat visszarakni sem lehet, 's hogy azok se köldöktömört, sem emésztés-háborodást nem okoznak; — hanem megeshetik, — de a' mi osztán veszedelmes tévedés lenne, — hogy az illyes daganattal vesződő személy ollyas fortyant kül-

döktsömörbe esik, melyet egy hurkolódzott sérvnek lehetne tulajdonítani. Így járt maga a' híres Scarpa is!

VI. Szakasz.

A' Mesgyesérvről.

(Gátsérv. *H. perinaei*, *perinaeocele*.)

A' Mesgye' sérveinek igen ritkáknek kell lenni, ha azokat a' múlt század' két legnevezetesebb sebészei Chopart és Desault *) véleményjek után bíráljuk; ők kételkedtek ezen kórtudományos történetdolognak lehetőségén. Maga Astley Cooper **) a' ki annyira megkülönböztette magát Anglia újabb sebészei között, ráhagyja ugyan, hogy egy belrész a' medentze fenekébe leszoríttathatik; hanem nem hiszi azt, hogy a' Mesgyén (gát) egy domború dudort formálhasson. Hoin éppen így gondolkozott a' sérvekre nézve, mellyek néha az Asszonyoknál találtnak, mellyeket ő valódi hüvelysérveknek tart. Az ő gondolkozása (Ansicht) szerint, minden a' gáton támadó domború daganatnak a' hüvelyben kellene eleinte kezdődni, tehát nem hiszi, hogy az egy eredeti Mesgyesérv lehessen.

*) Chopart und Desault. Anleitung zu den chirurg. Operationen.

**) The Anatomy and surgical Treatment of abdominal hernia, in two parts. By Sir Astley, Cooper etc. London 1828. Fol. (5 Gvinea)

Scarpa, a' ki 1821-ben a' Mesgyesérvről egy de-
rék Emlékirást közlött, — mellyből mi mind azt,
a' mit ezen tárgyról mondani akarunk, költsönö-
zünk, — Scarpa, mondom, megmutatta, hogy a'
Mesgyének (gát, perinaeum) bontzolati misége igen
alkalmas arra, hogy a' hasizmok' és rekeszizom' min-
den erőszakoskodásainak ellentálljon; azon fölül a'
medentze egész belső lapja egy igen tömött, erős inas
réteggel van bevonva, melly egész kiterjedtségében
a' kereszt ülszálagok (Ligam. sacro-ischiatica), ül-
fartsikizmok (musc. ischio - coccygei), és a' segge-
melintők (Levatores ani) által támogatatik. Ez utól-
sók öszvehúzóadásoknál fogva törekeshnek a' hasüreg-
ben lévő belrészeket, midőn azokat ugyan akkor a'
hasizmok és rekeszizom kiszorítani akarják, benntar-
tani. Mind ezeket nem tekintve is, Scarpa után a'
Mesgyesérv izáfolthatatlan megtörtént dolog, ő elis
beszéli erre nézve egy fontos szemlélményt (Beobach-
tung).

Az 59 esztendőös beteg régolta elelfojtódásban,
kínos köhögésben, székrekedésben, — a' sérv' köz
okaiban, — szenyvedett. Egyszer, midőn elterpesz-
tett lábakkal egy árok fölött állana, 's előrehajolva
egy gyermeket átugorni segítene, a' jobb fara alatt
egy fortyant fájdalmat érze, mintha bévül egy kanaf,
vagy egy vékony 'sinór szakadt volna el; oda kapott
kezével, 's egy kis diouyi daganatot tapintott meg.
Azonnal visszatétette és egy nyomadék (compresse)
megkötő (Band) által fönntartotta. Hanem a' mint
későbbben is négy hónapig szünet nélkül köhögne, a'
sérv' egy tyúktojásnyira nevededett; végre egykor,
midőn a' nehéz terhek' emelésében lábait szétter-

pesztvén magát megerőltette volna, a' fájda'om 's a' valami elszakadásának érzése hevenyebb lett, mint akármikor; jobb tzombja' zsibbadásában sínlődvén osztán a' Scarpa Clinicumjába (oskolai kórházába, tan-kórház) vétetett fel.

Midőn a' beteg fölső testével előre hajolva, lábait szétterpesztve, jobb lábát egy székre téve fölegyenesedve állana, a' dudor' hátulról vizsgálattott meg. Kürtve formájú volt, alapjával a' nagy farizom' alsó végén ült, tsúttsa a' segglik' jobb széléhez ért, tyúktojásnyi nagy volt; egyébharánt a' sérv' minden üsmeretes bélyegjei jelen voltak; a' visszarakás könnyű volt, horgással járt, a' miről ráüsmert az ember, hogy bélsérv volt.

Ez a' férjfi megholt 1819-ben fűbetegségének következésében t. i. tüdőkórságban. A' Test felnyitattván láthatta az ember a' sérv' bontzolatot miségét, a' tsípbél volt tseplezével együtt az, a' melly jobbról a' medentze fenekébe leszállott; tisztán lehet látni a' sérvet formáló bédarabot és azon kerek nyílást, mellyen az a' két medentze-üregből, t. i. a' jobb — és balból ki tsuszamlott; az első, a' hügyhólyag' és végbél' balra dülte miatt tágasabb volt, mint a' második. A' jobb üreg' fenekében volt a' kerek hézag, a' mellybe a' kashartya' sérvizákot formáló része szorúlt volt, 's ez a' seggemelintő izom' kanafjaiba szolgált be, kürtveformájú volt, és benne a' tsípbél' egy darabja magára visszahajolva áttzott. Az alsóbb medentzetáj' ré'sútt. Harántátmérője ennél az embernél sokkal nagyobb volt, mint szokott lenni: valóban négy hüvelyknyi volt, midőn az kü-

zönségesen a' három hüvely — és két hossznyi mértéket üti meg.

Mi tsak a' fő - dolgokat említettük azok közül, mellyek ezen férjfi bontolásánál bebizonyodtak; Scarpa ezekre szélesebben terjeszkede ki, a' miket annak Emlékirásában föllehet találni.

Ennél jóval korábban egy majd nem egészen hasonló sérvet szemlélt egy Chardenon nevű sebész. Ezen eset' környülményes leírását közli Leblanc e' tzimű munkájában: Précis d'operations de chirurgie: §. 11. pag. 244.

Végre azon sérvet, mellyről most értekezünk, vizsgálódása' tárgyává tette Sir Astley Cooper is, ki azt egy Asszonynál szemlélte. Ő erre nézve helyesen jegyzi meg, hogy az úgynevezett Szemérensérvet (Hernia pudendi) nem kell a' hüvelysérvvel (Hernia vaginalis), melly nagyon közünséges, föltserélni. — Az első nem egyéb, mint az úgy nevezett valóságos Mesgyesérv; ez a' nagy szemérmajkak' hátulsó vastagabb felében, mellyet kidülleszt, jön elő. Elterül a' segglik, az ültontgumója (tuberositas ischii), a' fartsiktsont' hegye között; támad a' bél' vagy húgyhólyag' helyváltásából. Ennél a' visszarakás közben az újjnak a' hüvelybe való dugása hasztalan; hasznos a' hüvelysérvnél, melly a' húgyút' (húgytső) oldalán a' hüvely' üregének vagy alatta, vagy ebben magában benne van; lehetetlen ezt visszarakni az újjnak a' hüvelybe való dugása nélkül. — Ezen különböző környülmények tehát a' helyes kórismére szolgálnak. A' szemérensérveknek igen ritkáknak kell lenni, mert azokat Scarpa üzöntségében (praxis) tsak kétszer szemlélte. Későbbben fogunk azon szerek-

ről beszélni, mellyeket ő mind a' visszatételre, mind az üszvenyomásra használt.

Beaumont' munkájához, ennek német fordítója Dr. Fleck J. C. az onnan kimaradt Hüvelysérvést adta hozzá.

VII. Szakasz.

A' Hüvelysérvről.

(*H. vaginalis*.)

Hüvelysérvnek nevezik azon tünetet, midőn az áltést' valamely belrésze a' hüvelyt valamelyik oldalán kidüllesztí és kitolja. Vagy Stark *) után jobban: — midőn az asszonyi nemnél a' hólyag és méh, imez és a' végbél közé kanyarodó hashártya, a' két hely közül valamelyikben bizonyos ok által kitágul, a' hüvely izomszálsáit egymástól elválasztja, és az elő (melső) vagy hátulsó hüvely-falon, vagy oldalvást egy látható dudort formál.

Ez a' sérvfaj tehát különbözik azon helyre nézve, mellyet elfoglal, és a' belrészekre nézve, mellyek benne vagynak.

Helyére nézve ritkán áll egyenest előre vagy hátra, hanem többnyire többé vagy kevésbé oldalvást; mindazáltal néha a' hüvely és végbél közt hátra,

*) Stark J. C. Dissertatio exhibens quaedam de Hernia vaginali. Jenae 1796.

vagy a' húgyhólyag és hüvely között előre állva lehet azt találni.

A' benne talált belrészek ezek: a' tseplez, a' belek, a' húgyhólyag, a' méh maga, a' Fallop kürtje (tuba Falopii) a' petefészkek (ovaria), a' széles és görgeteg méhszálagok (Ligamenta uteri latum et teres,) a' húgyvezédek (ureteres).

Ezen sérvések gyakoribbak, mint hitték, leggyakrabban a' sok gyermeket szült Asszonyoknál fordulnak elő; még is White egy 25 esztendősz szolgálónál látott egy a' szeméremből kitsüggő hüvelysérvet, melly 7 — 8 hüvelyknyi hosszú volt. A' halál után tett vizsgálatsnál ebben a' sérvben a' húgyhólyagon kívül; mellyben egy nagy kő volt, benne találtak, a' méh a' Fallop kürtjei, a' széles méhszálagok, a' görgetegnek egy része, 's a' húgyvezédek. Sandifort egy személynél, a' ki soha se szült, látott egy illyes a' gürtsős köhögésből támadt sérvet. Hoin egy szüznél szemlélt illyen sérvet, melly a' székletétel alatt való erőküdből származott.

De Man leír egy esetet, a' hol a' nehéz szülés közben a' hurkabél' egy része az elveszett hüvelyen keresztülútszótt. Hasonló eseteket több híres orvosok és seborvosok is láttak.

Chaussier frantzia sebész egy nevezetes példát említ egy Asszonyról, ki midőn a' szülés után heted napra egy dézsa vizet egy helyről a' másra emelt volna, egy kalaptetőnyi nagy hüvelysérvet kapott. Az a' sebész, ki annak szülésre (accoucheur) volt, ezt a' dudort egy másik magzat' fejének tartotta, és már szerszámhoz (instrumentum) nyúlt, hogy azt kivonja, midőn Chaussier, még elégjókor, oda érkezett,

a' ki a' betegségre mindjárt ráismervén azt műváltól-
leg visszarakta.

Több felette nevezetes eseteket közül a' füllyebb
említett értekezésében Titkos Udvari Tanácsos Stark
Úr.

A' hüvelysérveknek éppen olyan hashártyatyü-
jük van, mint más sérveknek. Némelly Irók ugyan
azt hitték, hogy a' hüvelysérv iszák nélkül a' has-
hártya' elrepedtével származna; de bizony ez, vagy
igen ritkán, vagy tán soha se történik meg, mert a'
hashártya és a' hüvely lágyak és engedők, követke-
zőképpen könnyen kidüllesztethetnek.

A' hüvelysérvnél is fordulhat elő a' hurkolód-
zás, hanem ez felette ritka történet, — és még egy
eset sem említődött, ahol e' művintetett volna; 's
a' hurokolódzása sem jár olly gonosz jelenetekkel,
mint más sérveké.

Okai ezen hurokolódzásnak a' kemény emésztet
a' belekben; a' sérviszáknak' elszorítása a' méh-
gyám' (pessarium) viselése által; 's kiváltképp' a'
terhes méh ránehezkedése.

Az odaszorúlt vagy hurkolódzott sérvet kevés
bajjal vissza lehet rakni, ha az ember előre a' húgy-
hólyagot és végbelet az elégségig kiürítvén a' hüvely-
be fetskendez, és a' beteget a' környülményekhez kép-
pest megkivántató helyhezetbe teszi.

Vagynak arra szemlélmények, hogy a' hüvely-
sérvek, mellyek a' terhesség alatt támadtak, a' szü-
lés után magoktól elvesztek, mert a' szerfelett ki-
nyúlt és pettyedt részek ismét mind öszve húzó-
d-
tak; — hanem e' nem történik mindég így; mert a'
gyermekágyasok tunyasága vagy renyhésége miatt ezen

szerfelett eltágult részek előbbeni öszvehúzó erejeket soha se kaphatják vissza; és azon szerentsés esetben is, a' hol a' szülés után a' sérv lassanként magától elmúlik, a' már egyszer sérült személy soha se ment attól, hogy ugyan azon haj a' következő terhességben vissza ne jöjjön; sőt többnyire úgy szokott történni, hogy a' szülés után is megmarad, apródonként nevelszik, 's néha még oda is hurkolózik, — szorúl.

Azért felette szükséges, hogy ezt az orvos vagy sebész tzélerányos szerekkel gyógyítsa meg.

A' gyógyítás áll:

- 1) A' sérvdudor visszatételéből.
- 2) Annak vissza tartóztatásából.
- 3) A' gyökeres gyógyításból.

Az első jelentés (indicatio) valósitására, vagy a' sérvés' visszatételért e' következő hánásmód kívántatik meg: —

A' beteget olly hanyat-helyhezethe kell tenni, hogy a' feje és vállalai valamennyire lejjebb, a' fara magasán, a' tzombjai elterpesztve 's kevésbé öszvehúzza legyenek; osztán ebben a' helyhezetben az ember kémélve mutató, — és középujával a' leszállott részeket viszszarakja.

Ez a' helyhezet tsak akkor helyes, ha a' sérv a' méh és húgyhólyag között tsúszott ki; ha pedig a' méh és végbél között formálódott, akkor a' beteg térdepeljen, vagy nagyon oldalvást (tsak nem hasárra) feküdjön, melly helyhezetben a' sebész vagy szülsegéd a' kitsúszott részeket hátulról nyomkodja vissza.

Erre a' második jelentés következik, t. i. a' viszarakott részeknek helyekben való megtartása. Ez a' méhgyámok által eshetik meg, mellyeknek, a' környülményekhez képest, különböző formájok lehet.

Minthogy ezen tárgyban minden sebésznek járatosságának kell lenni, 's ennek bővebb leírása tzélunk ellen hosszas is volna, — megelégszünk azzal, hogy némelly különleges orvosi szereket említsünk. Richter p. o a' sérvekről való értekezésében említ egy esetet, a' hol egy Asszony a' maga sérvét egy borszdorfi alma által tartóztatta vissza. Rendesen elegendő egy tépdugats (tampon), a' mit az ember öszvehúzó szerek' forrázatjával (Aufguss), vagy bor-etzettel vagy gálitzkó, vagy Timsó olvadékkal — (solutio) nedvesít meg.

Néha az illyes bánásmód alkalmas méhgyámmal párosítva elegendő a' gyökeres gyógyulásra is a' többit a' méhizsamról (piolapsus) szölvő szakaszban kell megnézni.

VIII. Szakasz.

Az Ülsérvről.

(*H. ischiatica. Ischiocele. Ischiatocele*)

Ezek a' sérvek ritkábbak az eddig említetteknel. Ezek az ülvágányon (in cisura ischiatica) által formálódnak, székek a' nagy farizom alatt van, a' far' magosságával egyaránt; tehát sokkal inkább kiálló, mint a' Mesgyesérv, mellyel azokat tsak ezen

teklintetből se lehetne föltserélni; a' sérvnek minden ősmertető jeleivel bírnak; fogyni és gyarapodni képesek, a' szerént, a' mint a' személy magát helyezteti; visszarakhatók, különböző nagyságúak. Pápen *) illyes sérvet látott egy 50 esztendőű Asszony-nál; ez egy félrófnyi magas tágas sebet képelt és magában foglalta a' belrészek' nagyobb részét: a' seggtájtól fogva a' lábikráig nyomúlt. A' bőr rajta feszes, fényes és dagályos véredényekkel rakva, idomja kerekded volt; a' belrészek' nagyobb részint, a' tseplez és sárgás savós folyadék, voltak benne; a' has majd nem egészen kiürült, a' gyomor függőleg lenyúlt; a' nyombél (intest. duodenum) a' sérvizsák' szájánál végződött, valamint a' hurkabél' alsó szakassa, és a' végbél' nagyobb része is; a' méh is feléje hajolt, belé pedig a' jobb, kőkemes (scyrrhus) és vízhólyagokkal tellyes petefészek a' Fallop' kürtjével együtt lerakódott. Ez a' sérv' a' fartsik' jobb oldalánál kezdődött és a' kereszttsontig terjedt.

Pápen semmi különös fontosságú dolgot se tudott ezen Asszony' történetéből. A' Dudor eleinte tyúktojásnyi nagy volt és apródonként űött olly képtelen nagygyá, a' mint azt a' bontzolásnál találták.

Ezt a' betegséget Bertrandt, Camper, Chopart, meg Cooper is, szemlélte, a' ki az illyes sérvés' hurkolódzását halálosnak látta egy személynél, a' kinél a' halál' ezen okát nem is gyanították.

Ha kéntelen volna az ember a' művintést sietve végbe vinni, akkor igen sok bajba keveredne, mind

*) Pápen Epistola ad Hallerum, de stupenda hernia dorsali in Halleri Diss. Chirurg.

a' részek' mélysége miatt, mellyekre hatni kell; mind pedig a' sérvizsáknak azon nevezetes edényekkel való összeköttetései miatt, mellyek az ülvágáuyon jönnek ki.

IX. Szakasz.

A' Peteliksérvról.

(*Hernia foraminis ovalis. H. ovularis obturatoria.*)

A' belrészek a' petelikon is áttörhetnek, mind az által ennek felette kicsiny volta, valamint azon izmok is, mellyekkel körül van véve, elegendő okok arra, hogy az illyes helyváltások igen ritkán történjenek; azonközben lételek megzáfolyhatatlan. E' sérvet Garangert írta le legelőször (Memoire de l'Academie de Chirurgie in 8. t. 3. p. 353). Egy német orvos, Heuermann, egy Asszony' holttestében egy peteliksérvet talált, mellyben a' tőpéből másfél ujnyi hosszú darab volt. Aztán Camper, Gunz és mások is szemlélték. Egy igen nevezetes példát találunk illyen tizmű olasz Journalban (naplótárban): Repertorio di Medicina e Chirurgia englis. 1826. Egy 65 esztendőű Asszony hirtelen köldöksümörbe (colica) 's hasszorulásba esett. Híjjában használták az orvostudomány' minden gyúlélleses (antiphlogisticus) szereit az előlállt bélgyulladás' (enteritis) megzabolázására. Az ötödik nap' rossz fel szagú alakok' okádása és a' béltürődzés (volvulus) minden jelei mutogatták

magokat; tompa fájdalmakat érzett a' jobb oldalon közel a' petelikhoz, hanem ott a' tapintás által semmit se lehetett kivenni. A' kilentzedik napon hirtelen könnyebbülést érzett, étvágyja (appetitus) megjött; hanem ezen fényvesztő javulásra csak hamar ajúlkozás és a' halál következett.

A' halott' felnyitása közben kívülről semmit se lehetett látni, hanem a' Dugszálag' (Ligam. obturatorium) átmetszésével látta az ember, hogy ennek hézagja (nyílása) egy hüvelyknyi átmérőjű volt, és egy sérvnyakat foglalt magában; ez az izmok megett, mellyek a' fantsont derekát (testét, corpus) takarják, szállott le, és aláfelé egész' a' tzombizvápáig nyúlt. Az egész iszák tenés (sphacelosus) és likatsos volt; benne eves (jauchigt, ichorosus) rossz szagú anyag találtatott, melly az iszák' likain a' tzomb' közepéig a' távoztató izmok' (musculi abductores) rétegei közé szűrődött. Egy 4 hüvelyknyi hosszú béldarab szállott az iszákba, de csak elő (melső) falával, melly ezen a' helyen igen elnyáradt (mállott) és mintegy levél papiros, olly vékony nyúladékot képzelt; — hátulsó fala a' petelik egész közletével ezen különös sérv fölött és alatta üszve volt növe. A' béltű' üble, hártájának vastagságát tekintve egy vastag kémrudnyira (specillum, sonde, kémész) húzódott üszve.

A' Peteliksérv odaszorúlni vagy hurkolódnai képes. Garangeot erre egy nevezetes példát említ, följebb említett munkájában pag. 354. Azon esetben, ha az ember a' sérvéshurokolódnás miatt kéntelen volna azt műventeni, úgy tettik, hogy az iszák és

gyűrű nyílását Leblanc Tágítójával (Dilatatorium) kellene kitágítani.

X. Szakasz.

Az Ágyéksérvről.

(*H. lumbaris*).

Kevés mondani valónk van azon helyváltásról, melly néha a' Hát' hátulsó és alsó részén jön elő, azon a' közön, mellyet hébekorba a' nagy ferdeizom' hátulsó széle, és a' leghosszabb hátizom' külső széle hágy szabadon. Azonközben bizonyos, hogy ezen sérvést tudunkra egy ízben Petit János Lajos és egyszer Lionban Cartier szemlélte. Ráüsmerhetni a' minden sérvésekkel köz jelekről. Egy tanult sebésznek lehetőségükre számolni kell, hogy azokat más betegségekkel, mellyek ezen a' helyen előfordulhatnak, mint a' torlódás (congestio gyülevény) lerakódásával, tömlő daganattal 's a' t. föl ne tserélje.

Toldalék.

A' Végbélsérvről. *)

(*II. intestini recti. Hydrocele. Archocele.*)

Végbélsérvnek nevezzük azon esetet, mellyben a' belrészek a' végbelet ez vagy amaz oldalán zatskómódra kitolván, egy kiálló dudort képeznek. —

Széke ezen sérvésnek a' végbél két mellesleg és elő (mellső) fala lehet. A' belrész, melly a' sérvést képli, többnyire a' vékonybél és a' tseplez szokott lenni, de lehetnek más részek is.

Hajlandók ezen bajra azok, kiknek medentzéjük hátulról inkább lapossas, mint kivájott. Köz, és közel okai azok, mellyek a' más sérvéseké; legközelebbi oka pedig a' végbél' kanafjainak vagy szétfezülése, vagy szakadása, vagy pettyedtsége; melly esetekben a' rátódult belrészek' visszatartóztatására elégtelen.

Iszákjai mellyek legyenek, hontzolati ösmere-tünk szerint könnyen meghatározhatjuk, az említés tehát felesleg volna.

Ezen ritka sérvre nem miudég lehet egyenesen raösmerni, mert a' végbél iszomja (prolapsus ani),

*) Erről sem az eredeti munkában, sem a' német fordításban nints szó; azoknak kedvékért, a' kik már mindenik alltestésérvről akarnának valamit látni, szúr-tam közbe ezt a' tsekely Beaumont' írásmódja szerint készített Toldalékot. P.

ha annak hártját megvastagodtak, és vadbús szőmürtsőkkel rakvák, nagyon hasonlít annak sérvéséhez; a' mi elvételén tódít az is, ha a' sérült részek közt hegedések támadtak; — mindazáltal gyanítani lehet ezt a' sérvet az ő formálódása (képlődése) történetéből, a' mit a' betegről kerdezhetünk ki; a' beteg' medentzéje' állásából; a' dudor formájából, mellynek egyik oldala keményebb, tömöttebb és érmézetesebb, mint a' másik; a' tapintásból, t. i. lehet e' kivenni valami béldarab formát? vissza lehet e' azt rakni, vehetni e' észre benne' valami korgást, mellyet a' béldarabban lévő lég okozna, — vagy mozgást, mellynek oka a' belek' gelesztaképű mozgása (motus peristalticus) lenne? a' rekeszizom' hatására mi tünetemények adják elő magokat? 's a' t.

Mint hogy több viszontagságnak van ez a' sérv ketéve, azért könnyen meggyullad, vagy odaszorúl, vagy a' seggzárizom kanafjai, vagy más izom kanafok ráhurkolódnak, néha az alattomos gyulladás miatt hegedésekkel vegyes, 's ilyenkor! vissza tenni nem lehet.

A' gyógyítási velebánás azon rendelmények szerint történhet, mint a' hüvelysérvnél, t. i. az Orvos' legelső gondja a' legyen, hogy a' sérvet visszarakhassa; e' végre a' betegség' állapotját helyesen határozza meg, minden akadályokat, mellyek a' visszatételt gátolják, háritson el, 's betegét így elkészítvén azt alkalmas helyhezetbe tegye, melly a' sérv széke szerint oldalvást vagy hanyatvaló, vagy hasaló, vagy négykézláb (egszersmind könyöklő és térdepelő) 's minden esetben terpeszkedett (szétvetett lábakkal való) legyen. Ezután olajba mártott újjal a' sérült részeket

nyomkodja vissza; Lössönfel egy T kötöt, melyre egy tép dugats, vagy tsonttsöovetske, vagy likgatott kupakforma tsont-készület legyen alkalmaztatva, a' szerént, a' mint ezeknek készítése 's alkalmaztatása a' szerszántanítmányban (akologia) előadódik, Ez, és a' beteg' nyugodt magatartása által, nem tsak, hogy a' sérv vissza nem tartóztatik, sőt néha a' gyökeres gyógyulás is eszközöltetik, a' mit az üszvelhuzó szerek sokféleképp' lehető használása elősegíthet.

Ha pedig a' sérvet a' hegedések' miatt visszarakni nem lehetne, arra legyen az orvosnak gondja, hogy legalább a' különben is érzékeny részeket az ingerléstől megóvja, a' mit ismét alkalmas kötők által eszközölhet.

Hogy az odaszorulás és hurkolódzásnál mit tegyen az orvos, ezt részszerént a' betegség' természetéről lévő üsmerete általánosan, részszerént az egymis (fejenkénti, individualis) környülmények különösen, fogják meghatározni. Ha a' gyúl — és gürtselenes szerek (mindenik a' maga helyén) belőleg vagy külsőképp alkalmaztatva nem segítenek, 's a' betegség' veszélye üszökkel fenyeget, akkor a' müvintés sürgetős, mellynek végbevitele a' seborvos' ügyességére és tapasztalására támaszkodik.

Brodie a' Lond. med. a. phys. Journálban vol. 58 leírja ritka esetét egy Asszonynak, kinek altestét fájdalmak lepék meg; ő az erőltető okadás alatt különös idegen tünetényt vett észre, melly, midőn a' kórházba vitetnék illyennek találtatott: Két rüfnyi vékonybél és egy jó nagy tseplez-darab lóggott ki az alfeléből. Szemesebb visgálatt után ráakadtak a' végbél elő részén egy háruut repedésre, melly a' vég-

belen a' segglik felett két hüvelyknyire esett. Mint hogy a' kitsuszamlott belrészek' visszarakása tellyesen elnem sülnhetett, Brodie a' felérhosszon a' hasfalat felnyitotta, és a' vékonybelet megfogván azt addig húzgálta, míg az egészen a' hasüregbe nem tsúszott. A' kiesett belrészek illy móddal a' hasüregben voltak ugyan már, de hijjában, mert a' beteg kevés órák múlva a' jobb életre kültözött.

XI. Szakasz.

A' Sérvésekkel szétében való bánás.

Minden sérvfajnál három Jelentést (indicatio) szükséges tellyesíteni, t. i. a' visszatételt, a' visszatartóztatást, 's ha lehet a' gyökeres gyógyítást.

Az első jelentésnek a' munkatétel vagy kézbanás kezelet (manipulatio) által, mellyet gyümöszkölésnek (Taxis) nevezünk, teszünk eleget. A' főrendelet (regula principalis), mellyet midőu hozzá fogunk, követnünk kell, ebben áll: —

A' beteg az ágy' szélére helyeztetődik, mejje, tzombjai úgy igazittatnak el, hogy a' hasfalak a' lehetségig elpettyedjenek. Ez a' helyhezet jobb annál, a' hol a' beteg' feje alább esik, mint a' felső teste, és ez megint alább, mint az alvétagok. Azt gondolák, hogy ezen utolsó helyhezetben a' belek saját terhek által behúzódván könnyebben visszatsúszhatnak; hanem másképp' van a' dolog. Ez a' helyhezet alkalmatlan a' betegnek; a' hasfalak ebben nem elég-

gé pettyednek el, következésképpen hátráltatják a' helyváltott részek' visszamenését.

A' művintő (operator, Operateur) is alkalmasan helyeztesse magát, hogy a' dudort újjaival könnyebben megfoghassa, mellyeket nyomkodólag különböző irányban mozgat, hogy a' belekben lévő szeleket és a' más anyagokat (materia, Stoff) egyenlőleg szétossza; üszve kell neki ez egyik keze' hüvelyk, — mutató, — és középnjával a' dudort minden oldalról nyomni, 's most már taszittson egyet egyet gyengéden rajta, de nem talán a' dudor' fenekétől egyenest a' gyűrű felé, mert az így tsak ellapúlva a' nélkül, hogy visszatsúsznék, hanem ez a' taszítás mindég tsak az oldalrészekről legyen irányozva. Rajta legyen az ember, hogy a' helyváltott gyurmát (massa) megfordított renddel, ellenkezőleg azzal, a' mint kijött, nyomkodja vissza. Tehát azon belrészek, mellyek legutoljára váltottak helyet, legelőször rakassanak ismét vissza. A' visszarakásnál a' nyomkodás közt való időben a' gyűrű nyílását he kell fogni az újakkal, és azokat ismét elvenni onnan, mihelyt újj próbát teszünk. Főrendelet a' legyen, hogy a' nyomerő (die Kraft des Antriebes) éppen azon irányban, mellybe a' gyűrű tengelye esik, hasson. Gyakran ez az egyszerű kezelet nagy bajokkal jár, ennélfogva nagy ügyesség és gyakorlás kívántatik arra, hogy azokat meggyőzzük. Néha láttak olly sérveket, mellyek a' legmívértőlegetbb fáradozásnak is ellentálltak, midőn azok egy ügyetlennek keze alatt hamar visszatsúsztak.

A' sérvek' visszarakására alkalmas helyzetet a' környülmények szerént módosíthatatik. Vagynak olly

betegek, a' kik fűrgeséggel birnak saját sérveknek illy vagy olly helyhezetben való visszarakására, midőn egy tanúlt orvos mívértőleges velebánással tzélt nem érhet. Chopart beszéli, hogy ő egy férjfinál a' gyöműszkülést híjjában próbálta; e' látta őt mind kezdé hozzá, 's néki előre megmondta, hogy sikertlen fogna fáradni, 's úgy is lett. Azonközben megvallá ez a' beteg, hogy őneki az ő különleges módja (procedura) a' kórházba (ispotály) lett jüvetele előtt el-sűlni nem akart; hanem, — mondá Chopartnak. — ha megengedné újjra megfogná próbálni. — Engedel-met nyervén felkele ágyából, 's egy székre ülvén a' sérült oldal felől való lábát erősen kifeszítve a' fal-nak vetette, 's derekát előre hajtva öklével a' du-dort keményen úgy üsvenyomta, hogy a' tsak ugyan, Chopart nagy álmélkodására, egészen visszatsusszant.

Altaljában a' gyöműszkület (Taxis) bajossága a' sérv' nagyságától és a' hasüreg' elszorulásától, melly a' kevesebb belekhez hozzászokott, függ; hanem né-ha ezen nehezsége a' dudorban lévő hegedésekből is, vagy az odaszorulásból, és hurkolódzásból eredhet.

Ha a' visszarakás nehezsége ezen két utolsó okok-ból származik, úgy még ezeket meg lehet győzni; ha pedig a' hegedésektől függ, úgy a' visszatétel lehe-tetlen.

Hegedéseket lehet gyanítani akkor, ha a' dudor' idült, térímés, ha többször is meggyűlladt és ha már rég olta nem tétetett vissza.

Ha a' visszarakhatatlanság' (Nichtzurückführbar-keit) oka az odaszorulás, — jelei ennek üsmerete-sek, — akkor nints egyéb hátra, mint ezeket eltá-voztatni. E' végre újjra meg újjra próbálkozik az em-

ber; — hogy a' béltsövet kitisztítsa, gyenge has-
hajtókat és hasonló allöveteket rendel, mind azért,
hogy a' haszorulást és köldöksümört (colica) elidéz-
ze, mind, hogy a' belek' hanyatló érzékenységét in-
gerelje; lágyító illatos (aromaticus) kásákat rakogat
fel, 's kénégényt (Aether sulphuricus) tsepegtet a'
dudorra: 's megint a' gyönöszküléshez (l'axis) kezd,
de vigyázva, tsinyán és békével. Altaljában minden
fortyant nyomkodást el kell a' sérvek forgatásánál
kerülni, a' mi különben a' beteg' életét kotzkáztat-
ná. Ha végre az odaszorulás' jeleire a' még félel-
mesbb gyúladás' és a' hurkolódzás jelei következné-
nek, akkor egy pertzig se kell átsorogni, — a' mü-
vintés elháríthatatlan, a'hoz tehát azonnal hozzá kell
fogni.

Ha pedig eleitől fogva az odaszorulással van ba-
jünk, úgy hathatósabb módot kell elővennünk. Ha a'
dudor' fájdalmas és annyira gyúladt, hogy a' leggyen-
géhben ható erőt sem szenyvedheti el, akkor sietve
eret kell vágni, vagy a' sérvkörüln számos nadályokát
kell rakni. Ezen vérvesztés által a' gyúladt részek'
érezkenysége kevesedni, pettyedtsége öregbedni fog,
's így a' visszatétel könnyebben lehető lessz; hanem
az ilyen hurokféle eseteknél a' gyönöszkülési nyom-
kodások mívértőleg, békével és mérsékelve történ-
jenek. Látták már, hogy az ügyetlen és tudatlan bor-
bélyok — a' dudort durván és vigyázatlan öszverontsol-
ván — a' jelen volt gyúladást mint mérgecsítették fel!
látták, hogy az illy vigyázatlan a' fene (sphacelus)
előállítását tsak siettette; sőt a' mí gonoszabb, a'
sérviszában lévő béldarabnak elszakadására nyújtott
alkalmat.

Azon szerek között, mellyek az odaszorúlt sérv visszatételét elő segítik, a' legelső helyre kell tenni a' gyúléllenes gyógyszereket (pharmaca antipllogistica); a' kásákon kívül foganattal lehet használni a' párolgatásokat, lágyító fürdőket, 's a' hasonló allöveteket, jégnek a' dudorra való rakogátását; de ez az utolsó szer mindég veszedelmes akkor, ha az odaszorulás sokáig tartott, 's ha félni lehet, hogy az üszök már tamadófélben van.

Ha mind ezen mentőszerek sikertelenek, akkor az embernek mindjárt a' sérv művintésére kell magát elhatározni.

Mondtuk föllyebb, hogy a' sérv visszarakása után a' második Jelentés (indicatio) legyen annak visszatartóztatása, melly végre valamint egyszerű, úgy elmés eszközeink is vagynak, mellyeket sérvédeknek (Bruchband, brayer) nevezünk.

A' Sérvédek lehetnek egyszerűek, puhák, érméztelenek (unelastisch) és érmetzesek, mellyekbe egy atzértoll van dugva. A' Sebészség (Chirurgia) kezdetében az elsőekkel éltek az emberek, mert más formát nem ösmértek. Fabricius ab Aquapendente és Palé Ambrus még ezeket használták; készültek barchentből (lengyaplagból) vagy puha vászonból. Majd, többé vagy kevésbé tökéletesítették a' rajtok lévő dugatsokat (Petotte), még se lehettek haszon-vehetőkké, sőt a' betegnek igen alkalmatlanok voltak; 's valóban; ha a' has valami okból kifeszült, akkor felettébb, — ha pedig öszvehúzódott akkor nem eléggé szorítottak; — az első esetben sértettek, a' másodikban a' sérvet nem tártóztatták vissza. Most már ezeket csak a' veleszületett sérvéknél, követke-

zéseképp' tsak a' gyenge tsetsemőknél, a' kik az atzél-toll erejét ki nem állhatnák, 's kikhél azonfölyül a' kötőléket a' tisztaság végett naponként kell változtatni, — szoktuk használni.

Ezek helyett későbbben vas — vagy rézlemezből (pléh) más készületet használtak, melly a' medentze két harmadát befogta 's rajta egy dugats volt, mellynek a' nyomást kelle eszközteni. Ezen hajthatatlan kötőlékek rosszabbak voltak az elsőbheknél, azon részeket, mellyeken viseltettek, sértegették, 's az altest' különbféle hajlongásival nem járhattak egyirant, 's azokért hasonlóképp félre vették.

A' Sérvéd - készítés' mestersége hajdan Parisban a' keztyüsökre *) (Beutlerimung) volt bízva, de egész Európában is olly mesteremberekre (kézimíves), a' kiknek még tsak képzetjek sem volt a' kötőlék-készítés' mesterségéről; — de úgy van a' ma is, nem tsak a' többi Európában, hanem magában Frantzia országban is, mind az eddig ezen tárgyról Blaigny, Arnaud, Delaumay, Camper, Juville', Salmon, Scarpa, 's mások által közlöttt irások mellett is, ambar ezek a' kötőlék'-készítés' mesterségét majd nem mathematicus bizonyosságra emelték légyen is.

A' mint azok most készülnek, több darabból állanak, mellyek között főrészek a' dugats (Pelotte) és az érmétzes atzél, melly a' tollat képzí. Munkami-vezetéseket könnyű megfogni, ha az ember azokat magának mint egy harmadik rendű emelőrudat (vectis) képzeli, mellynek ereje a' közepére, ellenzó (Wie-

*) Nálunk most is azokra van bízva.

derstand) és nyugpontja (Stützpunkt) támaszpontja a végre esik. Camper megmutatta, hogy a kötőlék atzéltollának, ha jól 's tartósnak van dolgozva a derék' tiz - tizenkettőd részét kell átkatsúlni, mert mint-hogy mind a két ágyéknak a toll görbületeje által körül kell vétetni, — ennek a medentze hátulsó részén feszesen kell állani; az ide 's tova való tsuszszanas tsak így lehetetlen. A kötőlék ezen része az emelőrúd' (vectis) karjának, mellyet a dugatstsal felkészült tollnak elő része képel, nyugpontúl szolgál. E' végre igen fontos az, hogy ez a nyugpont mozgálatlan legyen.

Többnyire nem elmúlhatatlan szüksége az, hogy a toll hátulsó és vízerányos része által kévelt (álapított) nyugpont olly hosszú legyen. Általában a nyugpont' minden hosszabbsága, melly hátalról a gerintzen áthalad, hogy az egészséges oldalra nyúljon, szükségtelen, mert azon a szíjj, mellybe a testet üvedző üv végződik, elégséges. A kötőlék így készítve könnyebb 's éppen olly tartós, mintha a toll hátulsó fele hosszabb volna.

Azomban meg kell vallani, hogy ha az embernek tükélletes feszeségre (Festigkeit) van szüksége, jobb, ha a toll hátulról hosszabb, sőt olly hosszú is, a mint Camper kívánja. A Camper szerént készült kötőléknek az a haszna is van, hogy a betegnek nints a bajos tzombszíjra szüksége, midön a többi kötőlékeknél ez a darab is szükséges.

Ha az érmétzes atzél a helyett, hogy a derék' nyoltz, vagy tiz tizenkettőd' részét üvedzné, tsak hét tizenkettőd' részét üvedzi, akkor a nagyobb feszeség kedvéért az érmétzes tollnak hátra felé szé-

leesebbnek kell lenni, hogy az a' kereszttsont alapjá-
hoz annál jobban hozzá szörüljon. Ezen végponttól
kezdve a' toll az elő (mellső) és fölső Tsiptsont tö-
visig vízerányosan kanyarodjék innen pedig aláfelő
görbedve a' lágyék gyűrűre függőleg álljon; és hogy
erre eléggé hathasson, úgy legyen fonólag tsavarítva,
hogy hátulsó lapja, melly arra való, hogy a' lemezt
tartsa, föl és hátra felé álljon, ellenben elő (mell-
ső) lapja előre és alótra forduljon. Már ebből látni
lehet, hogy egy, p. o. a' Lágyéksérvszámára így ké-
szült kötőlék minden kívánt föltételeknek megfelel,
hogy a' sérvet szeszesen visszatartsa, midőn az a'
helyváltásra ellen-irányban hat, melly helyváltás
fölyülről alótra, belőlről kívülre, hátulról előre
dolgozik; a' dugats a' toll segítségével ugyan ekkor
alólról fölyülre, előről hátra tesz nyomást. E' te-
hát a' lágyéksatornát eltünteti, mivel annak falait
egymáshoz szorítja és a' belrészek' kitsúszását az
izom és inrétegek között, mellyek a' tsatornát kép-
lik, gátolja.

Az atzéltoll a' sérveknek akármelly fajjához való
legyen is, annak mind a' két végének át kell likaszt-
va lenni; a' hátulsó vég' likai a' szíjj oda kötésére
valók, melly a' derék átövedzésére szolgál; az elő
(melső) vég' likai a' vaslemez' (pléh, platte von E-
isenblech), mellyhez a' dugats ragad, odakötésére va-
lók. Az atzéltoll' egész hossza a' gyermekeknél 8—15
hüvelyknyi; a' fölnötteknél 15—23, és két hüvelyk-
kel mindég több az Asszonyoknál a' medentze széles-
sége miatt. A' Camper kötőlékének atzéltolla egyhar-
mad résszel mindég hosszabb. Az többnyire német
atzélből készül, ez az atzél finomabb, enyhébb (mild)

's hajlékonyabb. A' toll vaskossága (vastagsága) fél hossznyi (linea), szélessége 6—7 hossznyi. Egyébként másforma is lehet azon erő szerént, melyet neki adni akarunk. Általában ennek öszvesen körülbelül két fontot lehet nyomni.

A' lemez, mellyre a' dugats jó, háromszegletű, — szegletjei és szélei tompák legyenek. Elő (mellső) domború lapján két kis kamók vagy gombok legyenek; hátulsó homorú (concauus) lapjához egy parafa szelet tapadjon, mellyre közvetlen (unmittelbar) az öszzörrel kitömött vánkoska, az az a' dagats, tétetik. Az atzétoll belőlről éppen így béleltetik ki, 's az egész készület gerzebürrel (Gemsleder) vonatik be. A' kötőlék' másik végen lévő szijznak olly hosszúnak kell lenni, hogy a' medentzét egészen körülérje; likak legyenek rajta, hogy a' lemez külső domború oldalán lévő kamókba vagy gombokba akasztathassék. Majd mindég szükség van egy tzombszijjra is, hogy a' kötőlék feszesen álljon; ez az atzétoll hátulsó részén kezdődik, innen a' tzomb belső színén le a' külső felé kanyarúl, 's ezt megkerülve előlről a' dugats gombjába akasztatik.

Van kettős kötőlék is, ha egy személynek két sérve van. Ezen kötölékek egy érmétzes övböll állanak, mellynek végei a' fantsont fölött a' gyűrükig érnek és mindenik oldalon egy egy dugattsok van, mellyek által ellenben öszve érvén elől a' fantsontnál egy szijjatskával öszvetsatoltatnak. Vagy két kötőlékből állanak, mellyek hátulról egy szijjal egyesítetnek, előlről pedig egy keskeny, egyik dugatstól a' másikig érő, szijjal köttetnek öszve.

Nem könnyen lehet látatlanban egy jó kötőléket készíteni, ha azt akarja az ember, hogy semmi ollyas részt, mellyre tételik, ne sértsen; mértéket kell venni vagy papiroossal, vagy tzérnával, vagy dróttal (értzfonállal) vagy legjobban egy vékonyra vert ólommal, melly a' medentze területjének egyetlőtlenségeit tökéletesen kiadja. Nem akarok azon számos találmányokról értekezni, mellyekkel a' most leírt egyszerű kötőléket változtatták; tsak azt akarom még említeni, mert ide való, hogy a' mozgítható dugatsú kötőlékek igen alkalmasok azon gyökerees gyógyítás' gyámitásara, mellyet későbbben fogok előadni. Olly feszesen lehet ezen dugatsokat egy különös munkaműség által a' tollhoz szorátzni, mint akármi rákalapált szeggel.

De még meg kell jegyezmem, hogy ha a' hegedés (forradás) vagy akármi más ok miatt a' sérvet visszarakni nem lehet, akkor a' dugats belső lapja homorú (hivájott. concavus) azért, hogy a' sérvet ne nyomhassa, de tsak ugyan nagyobbodni se engedje.

Quinet a' homorú dugatsokat kötőlékekkel akarata kipótolni, mellyeket ő omniformesnek nevezett. Ez a' készület áll egy fődugatsból, melly körül több apro dugatsok vagynak, mellyek úgy vagynak szerkesztelve, hogy majd a' részek felé, majd pedig onnan el fordíthatassanak, hanem ezt a' sokszerű (compositus) kötőléket, mint hasztalant, félre kell vetni.

Még van egy kötőlék, mellyet pompás kötőléknek (Bandage à la pompe) neveznek, mellynek némű haszna akkor lehet, ha a' sérv' nyílása tágas, és a' kövérség miatt mélyen esik. Ennek a' dugatsa közepén még egy másik kis dugats is van, melly egy per-

ge tollon (Spiralfeder) nyugszik mánt a' petsérke gomba a' szárán.

Ha ez a' kettős dugats a' helyváltás' helyére tétetik, akkor a' kissebbik közetlen a' gyűrű' nyílásán nyugszik, és valamennyire ezen nyílásba, mint valami dugó, be is megy, és hatalmasan ellentáll a' tseplez' legkissebb részetskéje kitsúzásának is. — Nem akarok semmit is említni az Angoly és ellentálló kötőlékekről, mellyeknél az atzétoll ereje. más apróbb tollak által gyámitatik. Mind ezen találmánynoknak a' betegekre nézve kevés hasznok van.

Ha a' sérvédet föl akarjuk kötni, a' beteget az ágyra fektetjük főképpen akkor, ha a' visszarakás bősosan történt meg. A' Sebésznek magát a' gyűrű nyílásáról bizonyosnak kell tenni, ha nehéz volna azt fölatalálni, akkor a' beteget kell holléttéről megkérdezni, a' ki azt többnyire nagyon eltalálva szokta megmutatni. Ez a' baj néha előfordul főképpen a' hasizmok vagy fehérhossz' repedéséből eredt sérveknél. Ekkor a' betegnek az ő medentzójét emelinteni kell, az alatt a' sebész egy vagy több újjaival a' gyűrű' nyílását üszvenyomja. Míg a' kötőlék a' medentzére tevődnek, a' dugatsot az ember a' kezében tartja, 's e' meglévén annak legdomborúbb részét a' sérvnyílásra teszi, 's gyongén rá nyomja. Rajta lévén a' beteggel az orrát ki fúvatja, vagy egyet kettőt köhertet vele, hogy lássa, vallyon a' visszarakott részek jól visszatartóztatnak e' ? 's ha nints különben, az övet és tzombszijjat a' dugatshoz köti.

Jól van a' sérvéd fölkötnve, ha a' toll a' medentze' egész körét és annak egyenlőttségét feszesen övedzi, a' nélkül, hogy azt sértené; nem szabad au-

nak a' medentze, — vagy farizmának, vagy a' tom-pornak mozdulatjait hátráltatni, vagy ezen utolsónak belé ütközni; azért a' toll görbületjei a' személy' idomjával aránylag (verháltnissinässig) legyenek, 's az a' testtől se nagyon, se keveset ne álljon el.

Sok betegek magok igen helyesen tudják sérveiket visszatenni és sérvédeiket fölkötni. Azoknak, a' kik ezen ügyességet sajátjokká akarják tenni, először is kötülékjeket az övökhöz kell tsatolni, a' mit vagy fekve, 's így legalkalmasabban, vagy állva tehetnek; aztán nyomják vissza sérvüket, 's a' gyűrűt az egyik kéz közép ujjával dugjákbe, a' másikkal fúvják ki orrokat, hogy láthassák, vallyon minden a' maga helyén van e' ? ekkor a' dugatatsal küzeledjenek a' gyűrűhöz, 's vegyék el onnan közép ujokat, és amaszt tegyék helyébe. Megint fúvják az orrokat, azért, hogy lás-sák, vallyon a' dugats a' gyűrűt jól megfekszi e' ? ha már e' felől bizonyosak, akkor az övet és tzombszij-jat megköthetik.

Jól vagynak a' részek visszatartóztatva, jól van a' kötülék fölkötvve, ha ez a' betegnek éppen nem alkalmatlan (nem geniroz), ha köhüghet, orrot fúvhat, és kár nélkül nagyobbban is erőlködhetik. Fontos az, hogy a' beteg a' kötülékjét semmi szín alatt soha se tegye le, még éjszaka se. Ez az önerőszak elmúlhatatlan minden esetekben, 's főképp, a' hol gyökeres gyógyítást reménylünk, vagy az odaszorúlastól félünk, melly rémellyeknél könnyen megeshető, 's a' hol a' sérv kár nélkül soha se száll le. Nints tán egy orvos is, a' ki üzönttségében segítségre ne hívatott volna olly szerentsétlenektől, a' kik a' legkeményebb köldöksömörtől kínoztattak tsak azért, mert olly ví-

gyázatlanok voltak, hogy kötőlékjeket kevés időre is letették. E' főképpen a' tzombsérveknél fordul elő, mellyeknek visszarakása, a' mint már mondtuk, általában nehezebb.

A' mit eddig a' gyömöszkölésről, a' sérvédekről 's ezekkel való bánásról mondtunk, különleg a' Lágýéksérvekre tartozik; igen könnyű lesz ugyan azon rendeleteket a' többi sérffajokra is alkalmazni.

Ha egy Tzombsérvet kell visszarakni, meg kell gondolni a' Tzombsatorna szövetkezett (complicirt) irányját, és a' sérv dudor mindenkori ide 's tova való hajlásait. Azért a' gyömöszkölést azon kell kezdenünk, hogy a' dudort kissebbítsük és a' tzombrántz felé takarítsuk, ez után a' nyomkodást előlről majd nem egyenesen hátra felé irányozzuk. Láttuk már süllyebb mennyi függ attól, hogy a' tzombsérvet a' lágýéksérvel föl ne tseréljük, mert a' visszarakáskori nyomkodások mind a' kettőnél megfordítvák. Általában nehezen lehet a' tzombsérveket visszarakni, a' tsatorna görbületje, nyaka' tágultsága és gesztenyeformája végett.

A' kötőlék, melly a' tzombsérvre illik, különbözik a' lágýéksérvétől annyiban, a' mennyiben annak inkább a' lágýékrántz (plica ingvinalis) felé kell feküdni; tehát tsak a' tollat kell arra felé igazítani.

A' lágýék veleszületet sérvekkel való bánásról kevés mondani valónk van, azoknak visszatétele többnyire könnyű; vissza lehet tartóztatni egy kis atzél-tóll nélkül való kötővel, mellyet valami ollyas anyagból, szövetből készítünk, mellyet gyakran lehet mosni.

A' köldöksérvekre való kötülékeket Scarpa bőven leírta. Ez a' szerző állítja, hogy az érmétzes kötülékek a' többieknél többet érnek. Az, mellynek ő a' többi felett az elsőséget adja, áll egy 3—4 hüvelyknyi hosszú, 24 — 30 hossznyi széles értzlevélből, melly egy keveset meg van görbítve, hogy a' has' domborodásához könnyen hozzásimuljon. Ezen levél középpontján, ennek és a' sérvnek nagyságához mért dugats van. Ha már a' Sérv a' tudva lévő Rendeletek szerént visszarakatott, akkor az ember a' Levelet a' gyűrűre teszi, és ezen helyhezethen egy három hüvelyknyi széles érmétzes öv által, melly a' két végéhez köttetik, és tettzés szerént hosszabb vagy kurtább lehet, megtartja. Ezt az övet azon módon kell készíteni, mint az érmétzes nadrágtartót (elastischer Hosenträger), hogy az a' has' téríméje változásai szerént alkalmaztassa magát. —

Ha a' sérv területbb, akkor ugyan ezen szerző után egy félabrouts forma kötülék jobb, melly hasonló a' lágyéksérvvédhöz; tudva lévő, hogy az elő (mellső) részének vízerányosnak kell lenni, azért, hogy a' köldököt érhesse; a' hátulsó része igen széles legyen, hogy egyenlőleg feküdjön meg a' tsiptövisét, és a' medentze' tsontjai' hátulsó részét. Az emelő rúd' (vectis) erejét ezen készületnél a' nyomás hágtósója (léptső gradus) szerént, melly a' sérv' visszatartóztatására szükséges, kell elintézni.

A' mi a' dugats' formáját illeti. a' tsak kevésbé legyen tsútsos (kúpos), hogy a' hűrt a' köldökgyűrűig jó formán (auf eine nachdrückliche Weise) benyomja. —

Ugyan azon szerző leír még egy saját mejjfűzöt (inieder) is, a' fehérhossz' felső része' sérvének vissza tartóztatására. Ez erős vászonzól készül, a' hasat és mejjet üvedzi, oldalvást és hátulról haltsont van benne; az oldalairól két három harántújjnyi széles vászon szalag nyúlik le, mellyek közül az egyik a' közepén bizonyos messziségre ki van hasítva. A' sérvet visszarakván erre az ember egy kis gombforma dugatsot tesz, ezt megint egy hágtsós nyomadékkal (graduirte compresse) beteríti, 's az egészet szalagokkal (pántlika) foglalja le. Minekutánna a' mejjfűző (Mieder) hátulról és oldalvást föltétetett, az ember a' két oldalvást függő szalagot előre viszi, 's az egyik' fejét a' másik hasítékjába húzza, mint ha egyitő pólyával (vereinigende Binde) volna dolga, 's azokat éppen a' sérv fölött keresztbe vágatja, 's végeiket a' mejj' oldalain gombostóvel le foglalja, vagy egynehány öltéssel odavarja. Scarpa azt mondja, hogy a' betegek egy félabróns forma tollat a' fölhasi táj körül nehezen szenyvedhetnek el. Azomban mi sok beteget láttunk, a' kik azt jól elszenyedhették, feltéven, hogy a' toll enyhe, hajlékony és engedő volt. — A' gyenge tsetsemőknél a' kötőléknek erős vászonzól vagy lengyaplagból kell készülni, a' dugatsnak domborúnak és egy fél szeretsen diónyi; nagynak kell lenni. Erre egynehány hágtsós nyomadékat borítunk, hogy hatások annál bizonyosabb legyen. Ez illyes nyomószér inkább ható, mint a' lapos dugats. Ha az ember ezen készületet a' kis gyermekeknél használja, nagyon gondoskodjon arról, hogy a' nyomás inkább előlről hátra, mint oldalvást történjen.

Minthogy az ágyéksérvek nagyon ritkák, nem volt még alkalmunk sem szemlélni, se próbákat tenni azoknak vissza tartóztatására; mindazáltal lehetne úgy tenni, hogy egy a' szokásban lévő sérvédhöz hasonló övvel, a' mellytől hátra felé egy a' mentze' domborodása szerént görbített toll menne, mellynek szabad végén dugats volna, — mesterséges nyomást tenne az ember reájok; ez által az ülvágány hátulról előre, fölüllről alólra, és egykévéssé kívülről belőltre összenyomatathatnék.

Eppen olly kevés alkalmunk volt a' mesgyesérvet szemlélni. Scarpa' emlékirásában látni lehet, hogy ő mint készítetett el egy kötüléket azon egy beteg' számára, a' kit szemlélt. Ez a' készüllet áll egy abrónsforma tollból, melly az egész medentzét üvedzte, 's mellynek két végei előlről voltak egybekapcsolva; e'hez hátulról egy másik toll volt tsatolva olly formán, mint az ágyéksérveknél említünk, tsak hogy valamivel, hogy lejjebb érhessen, hosszabb volt, az ennek végére ragasztott kis tsútsos (kúpos dugats alólról fölfelé hatott.

Voltak kezünk alatt a' terhes Asszonyoknál gyógyítani való hüvelysérvések is. Az övben, mellyet használtak egy könnyű atzéltoll volt 's az az altestet üvedzte körül; erről egyszerű tzombszifj, mellyen egy mozdítható tsútsos dugats volt, nyúlt le a' sérült oldal nagy szemérmajka és a' tzomb' belső rántza között; a' dugats arra a' repedékre tevődött, mellyen a' belrészek kitsúsztak, 's így az azokat visszatartóztatta. Ez a' készüllet, valamint a' többi is, tsak az első napokban volt alkalmatlan; alig lett volna szükséges a' szülés' pertzében is leoldani. —

Toldalék.

A' Sérvek' Müvintéséről.

Jelentések. — Dr. Martini — Rust Magazin XIX. B. 3 Heft. így szól: Törvényemmé tettem, hogy a' gyömszöklést (Taxis) csak akkor fogom próbálgatni, midőn a' sérvnek széles alapja van, és ha én a' nem érzékeny sérvnek, az eleinte tsekély, osztán pedig apródonként nagyobbított, minden felől a' középpontra és a' fenékre irányzott egyenlő erős öszvényomása által, előrebotsájtván a' jelentett (indiciert) szereket, annak belsejében egy észrevehető változást, és egy érméztés, nem pedig holt ellentállást érzek. Ha ez így van, nem nyugszom, míg csak örömemre, a' mi gyakran történik, a' sérvet vissza nem raktam. Ha egy fertály óra alatt semmire se mehettem, vagy a' sérült panaszkodni kezd, vagy ha a' hurkolódzás jelenetjei gyarapodnak, akkor a' müvintést javaslom, melly rendesen a' csak kevésbé kedvező környülmények között is bizonyosan segít, 's továbbad veszélyetlen.

Dr. Andressasen — Journ. génér. etc. Jan. 1826. minekutánna egy lágyéksérv esetét, mellyet hatodnapra szerentsésen müvintett, leírná, azt mondja, hogy kötelessége legyen a' sebésznek a' legrosszabb környülmények között is müvinteni, mert jobb a' beteget egy mesterséges alfellel életben megtartani, mint azt magára hagyva az elkerülhetetlen halálnak martalékiul adni.

Úgy van! ámbár ellenvethetné valaki: a' kin nem segíthetsz, ne kínozd; mert, jóllehet a' művintés kimenetele kétséges legyen is, de sokak azon esetek, a' hol már az fene (sphacelus) jelenléte után is a' beteg művintetvén életben maradt. Tehát még a' fene jelenetjei se rettenthessék el a' férjfiás és minden környülményeket józanon megfontolni szerető művintőt, kinek embertársán segíteni öröm, a' művintéstől.

Különleg pedig a' művintés jelentve van akkor, minekutánna minden, a' visszarakás lehetősége végett elkövetett szerek sikeretlenek maradnak; — még pedig nem szabad a' gyulladt hurokolódzásnál a' pitziny 's külső erőszakra támadt sérveknél, a' fiatal-izmos, vagy koros személyeknél, ha már a' fájdalom miatt a' sérvés semmi dümöszkölést se tűrhet, soká této-vázni. Az öregeknél azért nem, mert az életerő gyengült lévén, ez, minekelötte a' gyulladás magas poltzot érne, már maga magát megemésztvén kihalfene.

A' fiataloknál azért, mert a' gyulladás a' buja életerő' fortyantsága miatt hamar a' legmagasabb poltzra hág, a' honnan ismét olly hirtelen az ellenkező állapotba (fene) rohan. Megesik, hogy a' művintés már 8 vagy 12 óra múlva is felette szükséges.

A' görtsős hurokolódzásnál is tsak addig lehet halogatni a' kézi segedelmet, míg a' görtsellenes szerek segítségére támaszkodhatunk. Ha többszöri dümöszkö-próba után se' lehetne a' vissza tételt eszközölni; nem kell ezt a' munkáthalmazni, hanem inkább korán mint későn, kivált ha gyulladás is van jelen, 's koros a' beteg, a' művintéshez fogni.

A' művintéshez megkívántató eszközök, szerszámok, gyógy szerek, segédek.

Eszközök: Egy keskeny szórderekally (matratze), szűrvánkosok: keskeny hosszúdad asztal; székek; réztálak tele vízzel; szivatsok (spongiák); abrosz, türrülközők 's a' t.

Szerszámok: dombordi kés (scalpell); dombor bitsak (bistouri); horner bitsak; Pendorfer' sérkése; rejtett sérkés (bistouri cubé) gombhegyű kés; Bienneise és Ledan rejtett bitskáik; Pott, Richter, A. Cooper, Dupuyten borgas (homor) késeik; Chaumas szárnyas kése; borotva; tompa, hegyes, szárnyas barázdás (Mery) kémesz kémrud, tsipesz (pinceth); ütérhorog; tompa horog Leblanc. tágitója, tompa olló; selyem szálak; tépet (kérő Charpie); téplepel (plumaceau); nyomadékok (compresse) 's a' t.

Gyógyszerek: Ragtapaszok; faolaj; nyálkás főzet; jég; kénégény (aether ishioli) 's a' t.

Segédek: Egy, ki maga is művintő, más, ki a' szerszámokat nyújtja kézhez; olyan, ki az ájuldozó betegnek élesztő szert, vagy vizet nyújt, mások, kik a' nyughatatlan beteget megnyugtatják.

A' betegnek a' művintéshez *) való készítése áll: a' vizellet kiürítéséből, a' sérv körül találtató szűrnek leborotválásából, a' betegnek a' művintői asztalra olly móddal való helyheztetéséből, hogy fara

*) Minthogy Chelius Chirurgiája egy a' legjelesebbek közül való, 's a' Magyar Egyetem' orvosi karjánál oskolai könyül szolgál, ezen a' művintés elő adásában őt követtem. Lásd. Mar. Jos. Chelius Handb. d. Chir. I Band. 2te Abtheil. Wien 1828. §. 1017. e s. qq.

és mejje magosabban essék, hogy eként a' hasfalak elpettyedjenek; vagy úgy hogy fara az aztal' szélén, lábai pedig az a' mellé tett székeken nyugodjanak. A' beteg fekvő helyhezete résút keresztbe úgy essen a' Világosságnak, hogy a' művintő maga magának ne előgethessen. Felesleg való mondani, hogy világos hely 's ezért az ablakhoz küzel, választasson; — valamint az is, hogy a' betegbe bátorságot kell önteni.

A' művintés e' következő szakaszokra oszlik:

I. A' bőr' bemettzésére.

II. A' sérvizák' tsupasszá tételére 's felnyitására.

III. A' sérvizáknyak tágítására, vagy a' hasüreg' kitarására.

IV. A' belrészek' vissza rakására.

V. A' bekötésre.

I.

1. A' bőrbemettzés általánosán. A' művintő eleve kését keze' ügyébe tévén a' sérves takaró bört két kezével rántzba vévén fölemeli; egyik felét segédjének a' tartás végett átadja, 's maga azt a' közepén egy húzással a' sérvig bemettzi; a' seb' tsütskeibe, ha azok a' sérventül nem érnek, barázdás kémeszt dugván, 's ezen egy egyenes bitsakot vezetvén, azokat hosszabbítja mind addig, míg tsak a' sérvén föl 's alá túl nem érnek. — Ha a' sérv'abőrének feszültsége a' rántzba szedést nem engedné, akkor szabad, de könnyű kézzel kell a' sérv tetején, a' balkéz' mutató, és hüvelykujjával e' végre a' bört a' kés előtt megfeszítvén, a' bemettzést tenni. Ha valaki keze' könnyűségében nem bizna, vagy tartana attól, hogy ne talán a' sérvnek iszákja nem volna, az a' bört ke-

véssé be metztvén, a' többi metzést a' barázdás ké-
mesz és egyenes bitsakkal tegye meg.

A' vért, melly a' bőrből és alóla serkedez, hi-
deg vízbe mártott szivattsal (spongia) egy segéd szer-
galmasan szívassa föl.

2. A' bőrbemettzés különösön.

a) A' lágycék sérvnél, kiváltképp a' térímés ser-
veknél az ondósinór eltsúszása véget a' bőrmettzésnek
a' dudor' közepére kell esnie. A' metzés kezdessen a'
hasgyűrű fölett, a' hol a' dudor legkeskenyebb, 's
addig, míg az ondó'sinór' fekvését újjaival ki nem ta-
pogatta az ember, tovább ne messen.

b) A' tzombsérvnél a' bőrmettzésnek rézsútnak
(ferdének), t. i. a' poupárt' szálaga' irányjának meg-
felelőnek kell lenni a' tsiptövis (spina ilei) és a' fan-
tsont' portzízülése (symphysis ossium pubis) felé a'
dudoron túl fél hüvelyknyire terjedni, vagy kereszt-
metzésnek (Kreutzschnitt) lenni. A' bőr alatt kivált
a' hizott személyeknél sok kövérség szokott lenni,
mellynek tulajdon állomása (consistentia) és gyakran
a' tseplezzel hasonlatossága van. E' közt vagynak a'
mirigyek, mellyeket a' sértéstől nagyon kell óvni.
Ezek után következik a' széles póla' (fascia lata) kül-
sőbb levele. Néha a' sérvizák, ha a' széles póla' levele
elfeslett volna, mindjárt a' bőr és sejtes szövet alatt
fekszik.

c) A' köldöksérvnél, midőn a' sérvizák egészen
fölnyittatik, a' bőr metzésnek függőlegesnek; midőn
pedig csak a' köldökgyűrűt kell bemettzeni, akkor
annak félhold (sarló) formának kell lenni, és a' sérv'
egy vagy más oldalára esni; egy úttal az alatta fekvő
bőnyés részek is a' gyűrűig tsinyán fölbontatnak.

d) A' tühhi sérveknél a' bőrmettzés a' közönséges mód szerént történik.

II.

1. A' Sérviszák tsupasszá tétele és fölnyitása általánosán. A' sejtes szövetet, melly a' bőr alatt fekszik, legjobb a' barázdás kémeszen vezetett bitsakkal apródonként addig fejtegetni, míg az ember valami eziüst fényü hártýára nem jó. Ez a' sejtiszövet' fejtegetése a' ne talán ott fekvő véredények, néha a' takarók különössége vagy elfajultsága végett nagyon kímélve történjék. Ollyan helyen, a' hol a' sértéstől nem félhetni, vagy a' hol a' sérviszáokban lévő folyadék' hullámlása (fluctuatio) nyilvános, a' takarókat tsípesszel megfogván, föl lehet emelni 's a' bitsak' lapjával fejtegetni. — A' vérrel úgy kell bánni, mint füllyebb említénk. —

A' sérviszákot hasonlólag a' tsípesszel kell fölemelni 's tsínyán bémettzeni; ennek üregéből szokás szerént valami folyadék szivárog vagy folyik ki; és ez, vagy a' béldarabon látható edényszerkezet, vagy annak saját simasága 's fényessége intik a' sebészt, hogy már a' Sérv' üregébe jutott. Ha ez így van, akkor a' sérviszák bémettzett szélét tsípesszel fölemeli, sebhézagján tompa ollóval addig tágít, míg abba egy újját be nem dughatja, a' mellyen az ollót, vagy a' gombhegyü bitsakot bevezetvén, azzal a' sérviszák nyílását föl 's alá hosszabbítja; ha hegedésre talál, annak oldalvást kitér, azt, ha kotsonyás, újjával tsínyán lefejt, vagy ha hártýás, késsel vagy ollóval átvágja.

2. A' sériszák tsupasszátétele és fölnyitása különösen: —

a) Ha a' lágyéksérvnél a' sérviszákban sok víz volna, akkor azt bátran föl lehet nyitni. Minthogy a' sérviszák a' hasgyűrű száraival (oszlopival) öszve van ragadva, nem lehet annak fölnyitása előtt a' hasgyűrűbe a' mutató ujj hegyével benyomulni. Ha a' sérviszák vékony, akkor az a' tsipesz tsípése alatt könnyen elreped; ha igen vastag, akkor az ember csak egy vagy két fölületes rétegjét, mellyre az alsóbb kékesebb és átláttzóbb lessz, fejtí föl.

b) A' tzombsérvnél a' sérviszák fölnyitása a' legnagyobb vigyázatot kívánja, minthogy benne csak kevés folyadék, és gyakran csak egy kis bélpating (Darmschlinge) mellyet a' tseplez nem takar be, van.

c) A' többi sérveknél a' sérviszák tsupasszátétele a' közönséges Rendeleték szerént történik.

Ha már ennyire ment' a' művintő, néha semmi vagy tsekély; néha eleve el nem látható nyakas gántokra talál, mellyek a' visszarakást vagy bajossá, vagy éppen lehetetlenné teszik.

Sokszor csak a' belek vagynak egymással öszve-kúszálódva (bonyolodva), vagy a' tseplez kacsúlja azokat karikában körül, akkor csak ki kell azokat vigyázva bontani, vagy a' belet egy kevésbé kiljebb húzni, 's a' benne lévő anyagot a' hasüregbe tologatni. Ez után a' visszarakást semmi se hátráltatla.

Ha a' tseplez' repedekébe volna a' bél elfojtva, akkor a' repedéket a' gombos bitsakkal kell hosszabítani és a' belet rajta átsúsztatván visszatologatni.

III.

1. A' Sérvizáknyak tágítása általánosán. — Nyakasabb gánttsal kell ott vesződni, a' hol a' belrészt a' sérvnyak' hurokolódzása miatt nem lehet visszarakni. Ezen esetben a' késsel vagy tágítóval való tágítás szükséges; az első véres, a' másik véretlen tágításnak nevezetik.

A' véres tágítás így esik meg. Azon helyről, a' hol a' tágítás alkalmas és helyes lehet, egy ségéd a' belrészt tsinyán elhárítja, a' művintő jobb keze', hüvelyk és mutató ujjával a' sérvizákot kifelé meghúzáván, balkeze' mutató uját a' belrészt és sérvizáknyak közé dugja, ezen uján egy keskeny, gombhegyű homor bitsakot lapjával az ujra fektetve vezet, 's azon helynek, hová a' metzésnek kell esni a' bitska élét neki fordítván, ennek nyelét fölemelintvén, vagy élét az említett balkéz' ujjával a' sérvizák nyakhoz nyomván, azt bemettzi. Ha pedig a' hurokolódzás olly szoros volna, hogy az ujj be nem férhetne, akkor az ember a' sérvizák nyakát kifelé húzáván meg egy olajzott, ha szükség meggörbített, barázdás kémeszt vezessen a' belrészt és a' hurokolódzás közé; barázdáját fordítsa a' bemettzendő hely felé, fogja meg balkezével markolatját (nyelét) úgy, hogy annak ujjai a' belrészt egyszersmind attól elhárítsák; igazítsa azt úgy, hogy annak hegye a' hashártya' belső színeére feküdjék, ekkor aztán tolja be barázdáján a' gombhegyű bitsakot. Ha a' hurokolódzás helye mélyen esnék, biztosabb lessz a' belrészt egy kitsit kihúzni, hogy ezen mélyebb hely is szemügyre jőjjön. A' bemettzés úgy legyen irányozva, hogy minden tetemez

sebb sértés kikerültessen. A' bemettzés nagysága olyan legyen, hogy a' mutató ujj minden erőszak nélkül a' hurokolódzás helyére beférhessen, a' melly ujjal egy úttal megkell vizsgálni, vallyon nints e' egy másik hurokolódzás is jelen, mellyen hasonlólag tágitani kellene.

A' véretlen tágitás; — mellynek azon esetben van helye, ha elkerülhetlen tetemes sértések tiltják a' mettzést, — vagy a' bedugott ujjal, vagy saját tágitó szerszámok által, vagy egy kis tompa horoggal csik meg. Ezek a' belrészek 's a' hurok-hely közé vigyázva dugatván be, általok a' szorulat annyira szétfeszítettetik, hogy a' hézagon a' belek könnyen visszarakathatnak. De itt megint, a' mint füllyebb említénk, üszve lehetnek bonyolódva a' belek, mellyeket akkor ki kell bontani, a' benne lévő emésztetet vagy levegőt gyengén visszanyomogatni; hanem szükséges először a' belet egy kevésbé killyebb húzván megnézegetni, hogy mivolta tudtunkra legyen.

2. A' sérvizáknyak' tágitása különösen.

a) Ha a' lágycék sérvnél a' sérvizáknyakat be kell mettzeni, akkor a' tisztán kivethető külső lágycék sérvnél a' mettzést ki, a' tsiptövis felé; — a' belső lágycék sérvnél fül és befelé —; az eredetekre nézve kétségben lévő sérveknél egyenesen fül felé a' fehérhosszal párhuzamosan (parallele) hogy az a' fantson ágával egyenes szegletet (angulus rectus) formáljon, — kell tenni. — A' velszületett lágycék sérvnél különösen a' herérül kell gondoskodni, az e' között és a' belek között lévő hegedést vigyázva kell fülbontani.

b) Ha a' tzombsérvnél a' hurokolódzás a' tzomb-edények' külső hézagja, vagy a' széles póla' külső

Levelének nyílása által történik, akkor ezen nyílás' inas szélét vigyázva le kell metteni.

Ha pedig a' tzombgyűrű volna a' belrészekre hurkolódva, akkor különböző bánásmód kívántatik meg, mind az Asszonyok; mind a' Férjsiak, mind pedig különösen a' fülhasi és dugütre nézve.

Az Asszonyoknál a' bal mutató új' hegyét, vagy a' barázdás kémeszt a' sérviszáknak és belrészek közé bedugván, 's rajtok a' gombhegyű bitsakot bevezetvén, a' lágyék szágot be, — és fölfelé irányozva kell be metteni. De így a' fülhasi és a' dugütre a' sértésnek ki van téve.

A' férjsiaknál, Scarpa szerint, az ondósínor' kikerülése végett a' gombhegyű bitsakot a' belső oldalt bedugott barázdás kémeszen kell bevezetni, és a' lágyékszálakat ott, a' hol az a' fantsout szálkjához (Gimbernat' szálag) tapad, vízerányosan befelé, vagy inkább egy keveset résút lefelé 2—3 hossznyi mélyen be kell vágni. Dupuytreu szerint, az ondó'sínor' mentében résút alólról fölfelé a' külső lágyék szálag' széle mellett kell a' metzést tenni. — Ez a' két mód a' legalkalmasabban tételre vezet, ha az ember a' mutató ujja hegyét úgy dugja a' sérült részek és a' Gimbernat' szálag közé, hogy a' körme ezen szálagnak éles széle megé essen, egyrészt azért, hogy az újjával az érverést éreztesse; más részint pedig azért, hogy a' véredényt a' szálag' hátulsó szélétől eltaszithassa. Az uján most már úgy vezesse be az ember a' Cooper sérvmeteszt (Herniotomus) a' Gimbernat' szálagának sarló forma széle megé, hogy annak éle ennél kivülebb ne álljon — 's ha ez így van, akkor az ember a' mutató ujj tenyérlapjával (*superficies volaris*) nyomja

az élet a' Gimbernat' szálagába, hogy ne húzva, hanem csak nyomva vágjon a' szerszám. Néha az uj' benyomlása miatt egy kis vágás is anyira tágul, hogy rajta osztán a' belek visszatsúszhatnak.

Ezen mód szerént egyszersmind a' fölhasi, vagy a' dugütér' megsértése is elkerültetik. E' végett Schreger azt javasolta, hogy az Arnaud' horgát kelljen a' lágyék szálag alá akasztani, azzal ezt ré'sút a' köldök felé föl húzni, 's az alatt a' föl húzó erőt a' Poupert' szálaga alá dugott ujjal gyámítani 's a' beleket visszarakni. Ha ezen módon a' lágyékszálag nem eléggé tágulna akkor ennek szélét több helyeken tsekélyen, csak egy hossznyi mélyen, be kell metélni, és azt az Arnaud horgával föl húzni. Éppen e' végett alkalmaztatik a' Leblanc tágítója is. Trüstedt az ujját a' sérvizsák belső színe és a' Gimbernat szálagának széle közé dugván tágít rajta. De ezen mód szerént vagy nagyon összverontsoltatnak a' belek, vagy elégendő hézag nem támadván, kinn maradnak,

Hesselbach, hogy mind ezen bajokat kikerülhesse, azt javasolja, hogy a' lágyékszálag' alsó szélét a' tsípesszel meg kell fogni, azt rétegenként alólról föl felé két hossznyi mélyen bevágni 's a' mutató ujat a' belrészek és a' hurokolódzás helye közé dugni. Ha e' se' volna elég, akkor a' külső ferde hasizom bűnyéjének rostjait az ondósinór fölött is, 's az ondó'sinórt egy segéd föltolván a' belső lágyék szálagot is azonképp' be kellene mettzeni. De ezen ámbár eléggé biztos mód, felette bajos akkor, ha a' sérült személy kövér talál lenni.

Azon ritka esetken, ha a' sérv a' tzombedények' külső oldalán feküdnék, a' metzésnek ki és föl felé

a' felsőbb tsíptüvisnek (spina ossis ilei) irányozva kell esni.

c) A' köldök sérvnél a' vérestágítás a' köldökgyűrű alsó vagy felső részén, ez és a' sérvestyü közé dugott barázdás kémeszen bévezetett gombhegyü bitsak által esik meg. Ha e' nem lehetne, a' mutató ujj eresztessek a' sérvizák és a' gyűrű közé, és kívülről befelé egyenes bitsakkal 's lebegő kézzel tétessen a' metzés.

d) A' fehérhosszsérnél, ha lehet, fölfelé essen a' lemetzés.

e) A' többi sérveknél a' közönséges rendeletek szerént történik, ha ugyan szükség van reá, a' vérestágítás.

IV.

A' belrészek' visszarakása, kit a' legnagyobb vigyázattal olajzott ujjakkal visszük végbe; a' részeket, valamint a' dümöszkülésnél, itt is megfordított renddel rakjuk vissza; t. i. azokat, mellyek legutoljára váltottak helyet, legelőbb tsúsztatjuk, a' bélfodrot előbb, mint a' beleket, ezeket előbb, mint a' tseplezt. Ha már minden belrészeket visszarakva lenni gondolunk, a' nyílásba dugott mutató ujjal köröskörül meg kell a' nyílást vizsgálni, hogy a' belrészek eléggé visszarakattak e' ? vagy nintsenek e' hegedések jelen, mellyeket, ha kotsonyások, az ujjal, ha rostosak, késsel, ennek élet inkább a' szérvizák, mint a' belek felé tartván, szakít vagy metz el az ember.

A' visszarakás akadályjai. Az eddig előadattaknál nagyobb gántsokkal kell bajlódni, ha a' művintő hú-

sos hegedésekre, vagy a' belsejének elfajultságára, vagy azoknak üszkére talál.

Húsos hegedések (forradások). Ezek vagy a' sér-tseplez; vagy a' sérvizák és a' belek között szoktak lenni, 's ezen különbség szerint más más velebá-nást kívánnak.

Ha a' sérvizák és a' tseplez között van a' forra-dás, akkor a' tseplezt a' forradás helyéhez olly kü-zel, a' mint csak lehet, késsel vagy ollóval el kell metteni. Ha a' tseplez a' sérvizákkal nagy darabon volna összeferradva, úgy a' tseplezt a' sérvizáknyá-kig lekell fejtetni, a' lefejtett darabot viasztapasszal (Ceratum) befent vászondarabbal betakargatni, 's ha a' gyulladás' jelenetjei megszűntek, a' hasgyűrű-szint le metteni. Scarpa a' lemettzés helyett az elkötést (ligatura), mellyet naponként jobban jobban, ad-dig mígleesik, ráfojt, javasolja. Néha az alatt, míg a' lefejtett tseplezdarab be van takargatva, az a' has-üregbe magától visszatsúszik.

Ha pedig a' bél és a' sérvizák között volna a' forradás, akkor a' hurkolódzás füloldása után a' belet veszteg kell hagyni és Ziliz — főzetbe (Decoctum al-theae) mártott nyomadékkal (compresse) betakarni, 's a' bekötést (Verband) azon főzettel gyakran lotsol-gatni. Néha szemlélhetni, hogy ez a' béldarab lassan-ként a' hasüregbe visszabúzódik; de ha kinn marad is friss hús szümörtsök vonják be, és a' küztakarók-kal üszvenő. — Ha a' régi és térímés sérveknél a' művintés előtt tudná az ember, hogy a' belrészek' hegedései 's elfajultsága miatt a' visszarakás lehetet-len volna; akkor csak a' hasnyílásnál kell a' sérv-

iszákokot tsupasszá tenni, a' hurkolódzást föloldani, 's a' sérült részeket a' magok' helyén hagyni.

Eppen ez a' velebánás szükséges a' belrészek és a' sérviszák közt lévő természeti hegedéseknél is, ha ezek miatt a' visszarakás lehetetlen volna.

A' belrészek' elfajulttága. Ennek leginkább a' tseplezben az idült sérveknél van helye. Ha a' tseplez egy kibonthatatlan tsumóvá változott, akkor nem szabad azt a' hasüregbe visszatolni, mert e' végett a' hason egy az, hogy tágas hézagot kellene nyitni, más meg, hogy az ott majd gyulladásba 's genyelségesedésbe menne által; hanem az elfajult gyurmát (massa) el kell kötni 's a' kötésen kívül lemettzeni, az elköttött részt a' hasüregbe visszarakni és a' fonál végét kívülről megakasztani. De ilyen formán a' tseplez' elköttetése, új hurkot támaszt.

Az állatokon tett próbák, 's az embereken szerzett számos tapasztalások azt mutatják, hogy kár nélkül lehet az elmettzett és el nem kötött tseplezt, a' hasüregbe visszaereszteni, kivéven, ha a' mettés' színén némelly véredények véreznének, mellyeket először egyenként le kellene kötni és a' fonalakat kívül megakasztani. Nem jó a' tseplez' ilyen beteg darabját kívül hagyni, mert az által az emésztés 's a' t. háboríttatik meg. — Ha a' bél annyira elvolna szorúlva és fajúlva, hogy az emésztetet át nem ereszthetné, akkor ezen részt ki kell vágni, 's a' belet egy fodorhurok által a' hasnyílásnál megakasztani.

A' belrészek' fenéje. Ha a' tseplez fenés, akkor a' fenés részt ollóval kell elvágni, 's a' többivel úgy banni mint folylebb említéink. Ha a' beleknek setét,

violaszin, vagy ha feketés színek, 's tsökkent melegségek volna is (- üszök-gangrena), nem kell a' visszarakástól tartani, tsak hogy némellyek szerént gondosságból a' fodorra hurkot vetni jó, hogy ez által a' visszarakott bél a' hasnyilás' szomszédságában tartathassék, 's ha talán a' fene a' bél' visszarakott részét elrontaná az emésztetnek kifolyni helye legyen.

Ha a' belek' fényök meghomályosodott, színek hamuszürke, miségek erővesztett, külső hártájok könnyen lefoszlik, melly tünetények a' valódi fenének (sphacelus) bélyegci; akkor, ha a' fenés hely kitsiny, a' bökessel (Lancette) azon helyet meg kell szűrni, egy fodor hurkot rávetni, a' belet visszarakni, és a' fenés részt a' hasnyilásnak megfelelő helyhezetben kell megakasztani. Ha egy egész bélpatyng (Darmschlinge) kapott fenét, következőképpen a' bélsatorna húzoma (continuitas) megszakadt, — akkor tsak a' fenés részt kell ollóval lemettzeni, mert az előrement gyulladás által a' sérvnyaka a' béllal összehegedt, melly miatt az emésztet a' hasüregbe többé ki nem ömölhetik.

Ha a' kiesett béldarabban valami sértékeny (Verwundungsfähig) test volna, azt akkor, a' belet fölhasítván, ki kell venni.

Jegyzés. Ramhdor, hogy a' mesterséges alfelt, melly a' fene után támadni szokott, 's melly nagy alkalmatlansággal szokott járni, kikerülhesse, az úgy nevezett Invaginatiot (rátütkölés, hüvelyelés) találta ki, melly abban áll, hogy a' kétfelé vágott bélnek egyik vége a' másikba betolatik a' végre, hogy osztán a' gyulladás által a' külsőbb béldarab' takony-

hártyája a' belsőbb léldarabnak sávos hártyájával
 összveforradjon.

Javasolták némellyek, hogy a' sérvizákokot nem
 kellene fölnyitni, hanem csak a' hasnyíláson tágíta-
 ni, és a' sérvet iszákostól együtt visszarakni. Hanem
 ez az általánosan félrevethető javaslás csak azon rit-
 ka esetekben volna használható, a' hol az újj, fe-
 lette térímés, vagy a' sérvizákoknyakkal egészen össz-
 veforradt sérvéknél bizonyos az, hogy a' hurkolód-
 zás széke a' hasnyílásban vagon; külömben több-
 nyire a' sérvizákok és a' hasnyílás olly szorosán
 vagnak összvenőve, hogy egy kés' tompa hegyét se
 lehet közéjek dugni, kivált ha már a' beteg sérvédet
 is viselt.

A' Petelik sérvnél a' hurkolódzást metzés nél-
 kül tompa horgok által beyülről ki és aláfelé szokás
 föloldani.

V.

A' bekötés. Felette félelmes baj a' fülhasi ütér'
 és a' dugüter', vagy ezek' valamellyik ágának meg-
 sértése; mert azt könnyen halálos vérvesztés követi,
 annyival inkább, minthogy, a' vér nagyobbára az al-
 test üregébe ömlik ki. A' vérfolyás' tsillapítására sok
 módokat gondoltak ki, ilyenek: a' tsertapló -, vagy
 a' fanyar szerekbe mártott tépdugók (Charpie-
 pfropf), vagy különös szerszámok által való összve-
 nyomás, a' vérző edény' köröskörül való öltögetése,
 a' metzés' tágítása és a' magános elkötés. Hessel-
 bach' szerszáma mindeniknél többet ér. Ennek kanál-
 forma részével a' vérzés' valóságáról meg kell gyö-

zöldni; ugyanis ha ez ügyesen a' hasüregbe dugattatik, annak völgyén a' vér kifelé igazittatik; a' kánálforma rész a' vérző edény' tájjára, a' szélesebb része a' has' külső színére alkalmaztatván ezen két részek egy tsor (sróf) által egymásra szoríttatnak. A' hideg borongatás osztán ezen szerszám' munkálkodását elősegíti.

Ha más üterek volnának megsértve, azokat a' tudva lévő módon tsínyan le kell kötni, 's a' fonalakat a' seben kívül lefoglalni.

Ha már nints egyéb tenni való hátra; mint a' bekötés, akkor a' sebet gyengéden ki kell tisztítani. Ha a' hasnyílás tátott volna, abba olajba mártott tépdugót, hogy a' belek újra ki ne jöhessenek, kellene tenni; tépettel, tépleplekkel (Plumaceaux) és nyomadékokkal beteríteni, ragtapaszokkal (Heftpflaster) lefoglalni, vagy ha a' seb' szélei öszve illenek néhány véres öltéssel öszvefűrtelni, 's az egésztestet alkalmas pólákkal bekötni. A' betegnek helyhezetje olyan legyen, hogy a' hasfalak elpetyyedjenek. tehát a' fekvésben feje, mejje és tzombjai föllyebb, dereka pedig lejjebb essen.

A' további magatartása nyugodt, étele kevés, tápláló. itala nyálkás legyen.

Többynire a' művintés után néhány óra múlva széke megjő; ha e' nem történnék, akkor Kinbojmag olajat (Ol. Ricini) kapjon belőleg, hasonlóképp' olajos allövetet; Fenyhe sósavas h'gatsot (Calomel), és ha semmi gyúlladási tünetek nem adnák magokat elő, olaj vegyítményt (mixtura) Anglus sóval. (Sal anglicanus).

A' bekötést valahányszor szükséges ismételni kell és a' hasnyilásra gyenge nyomást alkalmazni. Ha a' seb behegedt, alkalmas sérvéd hordoztassék.

Ha a' gyulladás' tünetjei láttzanának, a' gyúlélenes módot kell elővenni. Ha a' gyulladás' oka a' bélnek újjonnan való kitsúszaása volna, akkor a' kütést levévén, a' hasnyilásba dugott újjal kell azt viszarakni. Ha a' gyulladás jelei tovább is tartanának, és a' belek föltürödését (volvulus) vagy üszvenövését, vagy elszorulását lehetne okául gyanítani, akkor a' beteget köhögtenni kell, hogy a' bél a' hasüregből a' nyíláson kitsússzon, 's ha nem tsúszna ki, a' mutató újjal kell azt kihúzni, megvizsgálni, 's a' bajon segíteni, mint föllyebb már előadtuk.

Ha a' belek a' húzamos hurkolódzás és a' hegedések miatt a' művintés után több napokig is kívülről maradnának, 's a' bélső' húzoma elakadt volna, akkor azoknak egy részét a' bükésnél föl lehet nyitni.

Ha a' belek fenések, azokat tsak finom nyálkás folyadékba mártott nyomadékokkal kell betakarítani. Ha a' fene leesett, 's a' kilikadt béldarab a' haslártyával üszvenött, és a' betegnek egy mesterséges alfele maradt hátra, akkor az emésztet' fölfogására alkalmas tarsolyt viseljen, azt tisztán tartsa, tápláló étkekkel éljen 's a' t. —

XII. Szakasz.

A' Sérvek' gyökeres gyógyításáról.

A' Sérvek' gyökeres gyógyítása lehetséges: a' nézelgés (theoria) és tapasztalás bizonyítják azt. — Sok Szerzők írtak ezen tárgyról, de kevesen jámbor nyíltszívűséggel; majd csak nem mindnyájan több kurázsolóhoz illő mendemondával, mint igazsággal vegyítették hirdetményeiket és ígéretjeiket. A' legajánlattóbbak abban egyeznek meg, hogy a' nyomásnak lehet minden eddig üsmeretes gyökeres gyógyítást tulajdonítani. Ok a' helybeli (topicus) szerek' használását szükségtelennek, vagy legalább nem sokat erőnek tartják.

A' Sebészség tsetsemő korában többé vagy kevésbbé kegyetlen művintéseket próbálgattak ezen bajos gonosznak elűzésére.

Némellyek p. o. arra vetemedtek, hogy a' sérvizsákot tsupasszá téven (blos legen) azt leküssék. Tudva van, hogy a' gyulladás, melly az illyes művintés után következik azt teheti, hogy a' sérv' visszakerülését elhárítsa; hanem a' tapasztalás megmutatta, hogy e' nem mindég sült el, és hogy a' sérv' ezen fájdalmas művintés után is ismét visszakerült.

Azomban milly súlyos annak végbevitele! Ez olly' igen súlyos, hogy Ledran csak a' köldök és tzombsérveknél és az Asszonyok' lágyéksérvénél tartotta azt végbevihetőnek; a' sérjfinál lehetetlen az a' sérvizsáknak az ondósinórral való hegedései miatt

Schmucher egyszer mérészelt hozzáfogni Theden' jelenlétében. A' művintés a' betegre nézve olly fájdalmas, a' Sebészre nézve olly fárasztó volt, hogy ennek egy óra múltával azt félben kellett hagyni, és annak befejezését Thedenre bízni. Azon löljül a' sérv-
iszák' elkötése veszedelmes is, mert a' hashártya' ezen nyújtványjának gyulladására könnyen a' hasüregbe is elterjedhet, 's osztán halált okozhat.

Mások az úgynevezett aranyhurkot (point d'oré, Bruchschnitt) javasolták. E' végre a' bőrt bemettzván az ondó'sinórt és sérvésnyakat megsupaszították, a' többi szomszéd részekről elválasztották, és egy arany-
térnaszállal körültekerítván, azt olly erősen összehúzták, hogy az a' sérvnyakát egészen, de még se annyira, hogy egyszersmind az ondósinór is elfojtatná, elszorítaná. Ezután az arany térnaszállat ott hagyták. — Ez a' munkálat még kevésbé józan, mint az előbbeni, azon nagy kárral jár, hogy a' tökök utánna megüszkösödnek, 's a' sebhelybe idegen test szorúlván bele, az fuvorás (fistulosus) marad.

Fabricius ab aquapendente leír a' felhetetlen varrány (suture irrepreachable, tadellose Nath) neve alatt egy módot, mellyet közönségesen fejedelmi varrány (Königsnath) neveznek. Ez abban áll, hogy a' sérvnyakat tsupasszá tévén, azt úgy összehvarrják, hogy az általellenben lévő falai erősen összehszoríttassanak. Ambár Heuermann ezt a' művintést egyszer szerentsésen tette légyen is, még is későbben egészen félhagytak vele, mert éppen olly bajos, mint az előbbeni.

Két híres Sebészek Arnaud és Petit azt javasolták, hogy a' sérvszakot a' boréktól elkellene választani.

tani, és azt a' belekkel együtt ismét a' hasüregbe vissza kellene ereszteni; —

Hanem — vagy, — vagy, — t. i.

Vagy hurkolódzva van a' sérvés, vagy nints. Az első esetben ki merné az iszákot és a' benne lévő részeket a' hasüregbe visszanyomni akarni? ugyanis a' hurkolódzás a' sér'nyaka által támadott: a' másik esetben, tudjuk, hogy esztelenség volna egy illyes művintéshez kezdeni olyan sérvnél, melyet vissza lehet rakni.

Mind azok között, a' kik illyes véres művintéshez mertek fogni, senki se volt olly büntetésre méltó, mint azon kurúzsolók, a' kik a' kiherélést mérészlették végbevinni. Ezt ők a' legdurvábban tsinálták. Tsak kóborló borbélyok, a' kik a' Kontárok (Charlatan) vakmerőségével és tudatlanságával faluról falura barangoltak, lehettek ezek. Ok az ondósínórt és sérviszákot megmeztelenítvén a' lágyékgyűrűnél elkötötték és a' lekötött részeket levágták. Sokan tsonkítattak meg illy módon, vagy elhaltak ezen kegyetlen mészárlás után. Tudva van millyen következésének kell lenni az ondósínór és sérviszák' egyszerre tett elkötésének, tudva van milly veszedelmes a' herélésnél a' gyurmalagos elkötés (ligature en masse). Annyira visszaéltek már ezzel, hogy a' fölsőség azokat, kik ezt gyakorolták, üldözni és keményen megbüntetni kéntelenitetett. Bámúlni lehet, hogy ez a' mészárlás Európában olly soká tarthatott.

Más mód (methodus), melly következéseire nézve az előbbihez hasonló, az Égetés.

Hogy ezt alkalmazni lehessen, a' sérvnyakát egy bemettzés által tsupaszzá kell tenni, a' tapintás ál-

tal meg kell győződni arról, hogy a' belrészek teljesen visszarakattak, 's ekkor az ember a' sér'nyakát kénsavval (*acidum sulphuricum*) megérintgetvén, bégéti. Gauthier 1774ben nagyon ditsérte ezt a' módot, de bizonyos az, hogy az veszedelmes és felette bizonytalan mód, azért fel is hagytak vele.

Utoljára, minthogy a' sebészek azt vették észre, hogy a' hurkolódzott sér' szokás művintése után ezen betegségnek gyökeres gyógyulása következett, némellyek azt tanátsolták, hogy ezt, ha a' sér' nem lenne is hurkolódzott tenni kellene. Sőt azt gondolták, hogy ezt a' művintést tökéletesítik az által, ha a' sér'nyaka' belső lapját bémételik (*scarificálják*).

Nem olly veszélyetlen ez a' művintés a' mint képzelhetni. Acrel egyszer tette volt, és azt egész életében meg kelle bánnia, mert betegje bele holt. Még föl kell venni azt is, hogy a' sér' többnyire vissza kerül. Valóban a' művintésre nézve nagy különbség az, hogy vallyon a' sér' hurkolódzott-e vagy sem? Az első esetben a' részek gyúladtak; ez olly környülmény, melly a' hegedésnek a' hasgyűrű megett, tehát a' gyökeres gyógyításnak is kedvez. A' másik esetben pedig hibázik a' gyúlladás, következésképpen a' fő feltétel is a' szerentsés sikerhez. Esztelenek lennének a' betegek, ha ők a' mindenkor veszedelmes és mindég bizonytalan művintést azon segedelemnek, mellyet a' sérvédben találnak, eleibe tennék.

Az öszvehúzó (*adstringens*, fanyar) szerek, mellyekhez a' sér' gyógyításában folyamodtak, két félek: külsők és belsők.

Az elsőbbek közül még most is szokásban lévők ezek: a' suskapor, tserzőpor (fölle farine de tan, Staubmehl von Lohe), melyel a' kötőlék' dugattsát tömnik ki; China főzet (Decoctum Chinae); hideg borongatások, nuces cypressi, tziprusmakk, (dió); Radix bistortae, kigyótrank - gyökér; — Tormentillae, tinpógyökér; Ilba saniculae europeae, hegyi gombernyő, szánitzor, granátalmák 's a' t.

Az első rendűek közül való a' Cabrièri pap' helybeli szere is. Ennek tapasztáshoz való Rendel-mény ez:

Rp. Picis nigrae 500 grammé (Unc. ij. scrup. β.)

Cerae flavae

Thereb. aa 138 gram. (Unc. β).

Végy. Fekete szurokból négylatot és tizszemnyit,
Fehér viaszból

Terpentinből aa (ugyan annyit) egylatot.

engeszd fel gyenge tűznél, szürd át egy vászon dara-bon. Ezután tsinálj egy vegyiteket e' következendők-ből: —

Rp. Rad. consolid. majoris

gg. mastichis in lacrym. 64 gram. (drach. ij).

Laudani puri

Hypocistis

Terrae sigillatae 48 gram. (drach. jβ).

Nuc. cypressi 32 gram. (drach. j.)

Végy. consolida maior gyökeréből

Rágmány gyantából két nehézéket.

tiszta Mákonyból.

Hypocistisből.

petsét földből másfél nehézéket,

tziprusmakkból egynehézéket.

vegyítsd össze mindnyáját egy írforma tapasszá gyúrd össze 's készítsd sodrékka. (Rolle).

A' Cabrièri pap titkot tsinált ezen szerből, a' Fölsőség tehát tőle nagy árron megvette, és a' mint használnia kelle, föl kellett az orvosoknak vele hagyni, minthogy használatlanságát elösmerték. Ezen tapasz' föltalálója az azzal való élést egy jó kötőléssel gyámította, 's belőleg (interne, innerlich) is ada egy szert, melly nekünk hasztalannak láttzik; ez egynehány tsüpp sósavból (acidum muriaticum) állott, mellyet egy pohár vízben kelle bévenni. Ezt az öszvehúzó (fanyar) italt ő 21 napig vétette bé. Azon okok között, mellyeknél fogva ezt a' helybeli szert nyilván hasztalannak mondhatni, egy a' legfőbbek közül való az, hogy mind ezen öszvehúzó állományok' (Substantiae) hatása a' viasz és gyantás anyagok által, mellyek azoknak ágyúl (vehiculum) szolgálnak, meggátoltatik. Annk ellenére is, hogy ez a' szer nem sokáig díszlett, Lientaud még is a' legjobb következéseit akarta velünk elhitetni. —

A' belőleg (belsőképp') használt szerek ezek: kiváltképp' az agrimonia' pora; (bojtorjános Párló, apró bojtorján) a' Carlina acaulisra (kürfény bábakalás, disznótüvis) töltött bor; a' Lunaria' (Lapitz, lapitzkásfü) pora; osmunda ansolida maior fűtében vagy borban beadva. Lecat jó sikerét gondolta látni a' Herniaria (Portzfű) levének belőleg; hasonlóképp' külső használatát egy Asszonyszemélynél: javasolták belőleg a' vasreszeléket (Limatura martis) is.

Nem érnék véget, ha mind azon szereket elő akarnánk számlálni, mellyeket a' sérvvel való bánásban javasoltak és ismét félre vetettek. Egy kötőlékész (Bandagist) Siman Péter (Pierre Siman) és egy Orvos Doctor egyesülve 1815 kiadtak egy munkát ezen cím alatt: *Fami des poitrinaires et des personnes atteintes des hernies.* A' Szerző nem sokat fáradozott munkája' kidolgozásában, még is az 386 lapra telt; ő csak, a' nélkül, hogy egy vonást is elváltottatott volna, leírt több szakaszokat a' *Dictionnaire des Sciences medicales* nevű könyvből, p. o. az intestin és hernie című szakaszt; ezen zsákmányoló (compilatio) közé egy jegyzést szűrt az *Osmunda* (Osmund) regalis és *Cyprus* dió belőleg használásáról. Itten halljuk, hogy ezek az állományok belőleg véve igen derék szerek a' sérv' gyógyításában. Allításait a' szerző nyoltz bizonyossággal, mellyet néki a' vidékén lakó személyek adtak, támogatja.

Nehézzen hihetjük el, hogy valami gyógyszer belőleg véve a' sérvet meggyógyíthatná, de ennek lehetőségét nem is lehet megfogni; — ha azomban bizonyos az, hogy az olajjal és más petyhüszttő étkekkel való élés a' sérv' kifejlődését és gyarapodását elősegíti, megengedhetni, azt is lehetségesnek tartani, hogy az erősítő és az öszvehúzó szerek ellenkezőleg hathassanak. Nem kell annak okáért ezen kérdést vagy nagyon kétleni, vagy arról hebehurgyán ítéletet hozni.

Ezek voltak azon szerek, mellyeket eddig javasoltak azon nyílások' hegedése végett, mellyeken által a' sérvek formálódnak. Még csak azt a' módot kell előadnom, a' mi által az ember majd mindég

szerentsés az olly betegeknel, a' kiknek türelemnek és erős elhatározottságok van magokat a' szerént tartani.

En gyakran nem tsináltam egyebet, mint azt, hogy abba a' dugatsba, mellynek a' sérvet kelle visszanyomni egy fél unica (egy lat) ti zta opiumot (má-kony) és egy kis maroknyi Ammonium subcarbonicumot (szénsavatsos Húgyag) tettem. Az így készített dugats külső formája éppen nem különbözött a' szokásban lévő dugatstól. Mind a' két szert özszőr köző vegyíttem 's osztán zerge bőrrrel vontam be.

Az ammonium subcarbonicum' hatása majd érezhetővé lessz. Ennek a' sónak tsípős és átható szaga van; a' bőr' színén nem sokára orbántzos gyulladást támaszt; számtalan apró pattanások emelkednek föl rajta mindenütt, a' hol a' dugats hozzá ért.

Ha az ember néhány nap múlva a' kötőléket leveszi, észreveheti, hogy a' bőr' ingereltetésében a' sejtes szövet is részt vett; ha az ember azt föltsípni akarja, érzi, hogy az ellentáll azon hegedés végett, mellynél fogva az alatta fekvő részekkel öszveforradva láttzik.

Nem minden ember egyformán szenvedheti el az ammonium subcarbonicum hatását; némellyeknél hamarjában olly fájdalmas és mérges pattanások támadnak, hogy kéntelen az ember a' gyógyítással néhány napig fölthagyni; ekkor a' betegnek a' legnagyobb tsendességben kell maradni. En a' pattanásokat Ceratummal (viasztapasz) gyógyítom be, és tsak akkor, ha a' sebhely már megerősödött, ismételem a' dugats' föl kötését, egyszersmind az ingerlő sóból kevesebbet tesztek belé.

Ettől a' kis alkalmatlanságtól, mellyről most szállottam, meg lehet óvni a' beteget, ha mindjárt mihelyt égető fájdalmat érez, a' dugats alá egy vékony vászon darab tétetik.

Miuekelötte az Ammonium subcarbonicum használásához fogtam, sok többé vagy kevésbé ingerlő szereket próbáltam meg; hanem úgy találtam, hogy egy sem volt kevésbé bajosabb és a' velebánásra alkalmasabb, mint ez.

Azonközben más próbákat is tettem azon tzelből, hogy hamarábbi és kiclégitőbb következésekre (resultatum) tehessek szert. Ide kötöm azon kurúzs (empiricus) szert, melly nekem a' legbizonyosabban elsült: Veszek éppen annyi suskát (tsert Lobe) mint vad gesztenye egy évi hajtását és hamuvá égetem. Más részről veszek egy uncia (két látnyi) cyprus-diót, két uncia (négy látnyi) válogatott török gubitsot (galla turcica), egy uncia (két látnyi) fűszeres fűvet; egy jó maroknyi sina vagy borzas Portzikát, (Portzfűvet *Herniaria glabra sive hirsuta*), és ezeket porrá töröm.

Ezután egyenlő mértékben a' nevezett hamut és port összevegyitem, és belöle dugatsokat készítek, a' fölnöttek' számára két latot, — a' gyermekek' számára egy latot nyomokat. Ezen, számszerént 12, dugatsokat egy pint fehér borban és két pint vízben egy harmadrészig elfőzöm; a' főzés végeztével egy nehezék (künting drachma) Ammonium subcarbonicumot teszek hozzá; minekelötte az ember a' söt hozzá tenné el kell hűlni a' fűzetnek, mert a' melegség a' söt elröppentené. Az így készült dugatsokat az öszvehúzó hideg fűzetben kell tartogatni, két dugats egy betegnek elég, napjában háromszor kell

változtatni; ő maga is belé tanulhat miképp' dugja azt a' közönséges kötőlék alá.

Ezek alkalmaztatásának következései azok, melyek az opium et ammonium subcarbonicuméi; a' bőr meggyúllad, fölpattozik, és idővel az alatta fekvő részekkel öszve heged a' sejtes szövet által, melly a' benne fészket vert alattomos és idült gyúlladástkövetkezésében megkeménykedik. —

Az ammoniumos és ópiumos dugatsokat ott szoktam elővenni, a' hol a' betegek a' kényszerítéstől félnek, 's a' kiknek sérveiket nehéz visszatenni, p. o: ha a' tseplez mind-úntalan ki akar búvni; — ott is inkább ezeket szoktam alkalmazni, a' hol a' beteg saját sérvét visszarakni nem tudja, és arra mindég idegen kéz kívántatik meg, valahányszor sérvédjét levenni, vagy fölteni akarja. Figyelmessé teszem arra, hogy engem mindjárt hívasson; mihelyt a' fájdalom a' dugats alatt égető kezd lenni.

Minden más esetekben a' föllyebb leírt változtatható dugatsok nekem többet érni láttanak. Ezek alatt a' beteg nints kitéve a' bőr' fölégetése veszélyének; ő maga látja a' dugatsok változtatásánál a' gyúlladás fokát (gradus); ha e' már jó nagy, akkor azokat egynehány napig félreteszi, és csak a' nyomást használja; különben pedig folytatja, és egynehány hónapi időköz elég a' meggyógyulásra.

Több mint húsz esztendő óta ekképp' szoktam azon betegekkel, kik bizodalmodat hennem vetették, bánni. Majd mind végképpen meggyógyultak, kivén egynehányat, a' kiken csak félig — meddig, — másokat, a' kiken éppen semmit se segíthettem. Mind azon szemcs ügyelés ellenére is, mellyel én ennek a'

fogantatlanságnak okait fürkésztettem, egyre se tudtam akadni; — Láttam, hogy a' nagyon is régi és térímés sérvek, mellyeknek gyűrűi felette tágultak voltak, mint gyógyultak be 3 — 4 hónap' lefolyta alatt; de néha több esztendőök alatt híjjában vesződtem egy kis, újj és kevésbé mozdítható sérvnek gyógyításával. Még egyszer mondom, hogy egynehányszor megtörtént velem, hogy tzelomat semmiképp' sem érhettem el. —

Gyakran ugyan azon személynél egyszerre két sérvet kelle orvosolnom; az öregebb és nehezebben gyógyíthatónak láttzó, tsak azért is a' leghamarább eltűnt; ellenben az, a' mellyik éppen ellenkező és a' gyógyításnak igen kedvező állapotba volt, sokkal több időbe 's fáradságba került. Nem kételkedtem többé az én bánásmódom különböző alkalmazásának valólagos (wirklich) betségén; merészlém magyarázgatni úgy, a' mint tudtam. Ez a' magyarázat nekem annyival lehetetesebbnek és bizonyosabbnak láttzott, mert azon önkénti gyógyulással, mellyet Paré Ambrus hagyta reánk, megegyezett: —

„Egy St. André des Arts-i, pap név szerint Moret János Sz. Apostoli Levél-énekelő, kinek tellyes bélsérvése volt, hozzám folyamodott, 's baját megmutatván kért, hogy segítenék rajta; mert a' mint mondá, igen nagy fájdalmakat érez kiváltképp' addig, míg a' Sz. Levelet énekli. A' mint sérvét megnéztem, mindjárt azt tanátsoltam, hogy maga helyébe valakit mást rendelne; e' megtörtént, megkérte a' Plebanust (Leclest a' Theologica Facultas' Decanusát), és a' misemondót, hogy helyette vállalná fel hivatalát, mert ő, a' mint kinyilatkoztatá, arra képes

nem volna. E' néki megengedtetvén kezem alá jött, én néki több a' bajához illő szereket rendeltem, és egy sérvédet kötöttem fel, a' mit ő 5—6 esztendeig hordott is. Midőn egyszer kérdezném, mint lenne a' sérve? felelé, hogy nem tud ő róla semmit is, mert az meggyógyult; a' mit nem hihettem volna néki, ha meg nem néztem volna. Szállásomra vezetvén nemző részeit megvizsgáltam, 's már a' sérvnck hire — hánva se volt; tsudálkoztam rajta, hogy sérve miképp' gyógyulhata meg, midőn ő már idős ember volna. Hat hónapra ezen vizgálat után megholt ő a' mejjbártya' bajában. A' mint halála' hírért meghallottam, elmentem a' nevezett paphoz, kinél ez a' Moret lakkott, és engedelmet kértem a' halott felnyithatására, hogy megösmerni tanulnám azon alkotmányt, mellyet a' természet a' belek' kitsúszása helyén támasztott; ezt nekem örömet megengedték. Bizonyomra mondhatom, hogy én a' hashártya formálta lik körül egy kis laptányi nagy kövérséget találtam, melly a' nevezett likba erősen benyomult és azzal, úgy öszvenőtt, hogy én azt tsak nagy nebezen fejtegethettem le a' nélkül, hogy a' szomszéd részeket öszvone szaggatnám, vagy törném. Ez volt tehát az az ok, melly által a' gyógyulás következett; bámulásra méltó volt az, hogy a' természet egy gyógyíthatatlannak tartott betegséget azután is meggyógyított, minekutánna az előtt segedelmét olly sokáig megtagadta.

Én a' bontzolás által soha se' tehettem magamat bizonyossá azon munkaműség (gyártmány) felől, melly által a' betegek az én bánásom alatt meggyógyultak. Illyes halottakon való szemléletek egészen hibáznak az én munkámban; és nem is reméuylem,

hogy én valaha azokból valamit összevgyűjthetnék, e' végett váratlan környülményekre kelleue számolnom, a' mit józanon nem reménylhetek; mások talán jüvendőben szerentséesebbek lehetnek; ilyenek a' sebészek és orvosok a' nagy kórházakban, a' hová történetből azon betegek, a' kik az én helybeli szereim-től meggyógyultak, vetődhetnének. — Addig is, a' szerént, a' mit az Élőkön láttam, abban a' hiszemben leszek, hogy a' gyürü' özveforradása és a' sérv' gyökeres gyógyulása következése a' sejtes szövet' megkeménykedésének, melly ismét az idült és lappangó gyülladásnak, mellyet a' többszerü dugatsok eszközölnek, szüleményje. A' szerént, a' mit láttam, és az arra mindég rövid időn megjelenő következés szerént, nem kétlem, hogy a' bőr' gyülladása az alatta fekvő sejtes szövetre kiterjed, a' hol az a' belek vissza tartóztatására egy munkamivi akadályt támaszt.

Azon számos szemlélmények közül, mellyekre az én elő adott helybéli szereim támaszkodnak, tsak azokat fogom közleni, mellyek nekem nevezetesekek láttzanak.

XIII. S z a k a s z.

I. Szemlélmény.

Mr. C. Lioni lakos, 39 esztendős, erős alkotású, ki tiszte szerént erősen dolgozott. 18 esztendős korában egy küldöksérvet kapott, mellyet a' bél és

tseplez formált. Idomja hosszúkas és egy ökölnyi nagy volt; könnyen visszatsúszott, és ismét könnyen előbújt, mihelyt semmi se' tartóztatta vissza; a' gyűrű átmérője majd nem egy 30 sous darabnyi volt. Harmadfél esztendővel elébb, mint a' mint a' beteg magát nálam jelenté, a' bal lágyékgyűrűn egy másik sérv is támadt, melly nem igen nagy, 's hasonlóképp' belseplez sérv volt. A' beteg a' föllyebb leírt módnak magát alája vetette. Először is a' köldök sérv gyógyult be hét hónap alatt. Tanátsom ellen is M. C. a' köldök védet mind úntalan levette, a' mit én vele még esztendeig akartam hordoztatni, de még se került vissza köldök sérve.

A' második, ámbár kisebb és a' mint láttzott az elsőbnél könnyebben gyógyítható sérv' gyűrűjének hegedése sokkal több időbe került. Csak három esztendő múlva tehetta le a' beteg a' védet, már 1815 Junius Hava ólta nem hordozza többé.

Ezt az orvoslást a' boldogúlt Colomb ezen város híres orvosa is szemlélte.

2. Szemlélmény.

G. Asszonyság 36 esztendős, sovány, de erős alkotású, négy gyermeket szült, még pedig másodsor 27 esztendős korában. Ez úttal támadt egy fülbasi sérve, melly a' fehér hossz erőszakos repedésén jött elő. Ez a' repedés a' köldökből a' májig terjedt. A' dudor majd egy három fontos tzkor (nádméz) süvegynyi nagy volt, mellynek alapja alá felé, tsúttsa a' mejj felé nézett; formálta azt a' bél és a' tseplez, mint valami tuskó igen könnyen vissza tsúszott. Hosszúdaad dugatsokat készítettem a' fehérhossz' repedésének aránya szerint. Őt

esztendő kívántatott meg a' G. Asszonyság' gyökeres meggyógyulására. Meg kell jegyezni, hogy ezen idő alatt az Asszony hízott is, a' mi kétség kívül ennek a' szokatlan nagy sérvnek eltűnését elősegítette.

3. Szemlélmény.

M. de B. Canonok a' Sz. János Templománál, körül belől 50 esztendős; tüzről pattant és erős alkotású, középszerű hízottságú; papolásáért őt köz tiszteletben tartották. Két-három esztendő óta nagyon elgyengült két lágyéksérv miatt, mellyek közül egyik egész a' borék' fenekére szállott; a' másik kisebb pedig a' lágyékrántzon maradt. Tanátsomra kettős kötőléket kötött fel, mellynek dugattsaiba a' füllyebb említett opium és ammon. subcarb. vegyíték volt téve. Hanem minden gondossága mellett is három esztendő előtt, a' mikorra meggyógyult, kötőlékjét félre nem tehetette. Való az, hogy már 15 esztendő óta nem hordoz sérvédet, ambár hivatalánál fogva nagy és sok erőlködésnek legyen is kitéve.

Az ifjabb Dr. Martin látta ezen sérveket, mellyekben M. de B. szenyvedett, mellyektől osztán egészen megszabadult.

4. Szemlélmény.

A. Asszonyság körül-belől 50 esztendős, elhízott, több gyermekek' anyja; valami 20 esztendő óta teljes, ökölnyi nagy lágyéksérvben, és az azzal össze kötött jóforma nagy belrész - ürületben szenyvedett. Több Orvosok, a' kik ezca Asszonyságot megvisgál-

ták, a' sérvet lágynak, nehezen visszarakhatónak találták; a' mi több, a' külömbféle védek alatt is, mellyeket fölkötni próbáltak, kitsúszott. Én az ammon. subcarb. tömött dugatsot használtam; három hét alatt már eltűnt a' sérv, még is gondosságból egy álló esztendeig egyszerű kötöléket hordoztattam vele. A' hasürület meggátlására semmit se' próbáltam, tsak a' sérv gyógyult meg gyökeresen.

5. Szemlélmény.

M. * r. 42. esztendő, gyengéd alkotású, két esztendő óta egy bél-tseplez sérvvel vesződött, melly a' jobb ágyékgyűrűn által jött ki. Doctor Figureg és Jouve Uraktól kért a' beteg tanátsot, a' kik azt javasolták néki, hogy hozzám folyamodjék. Én az öszvehúzó ammoniacalis dugatsokkal gyógyítottam, mellyeket napjában háromszor változtatott. Felette nehez volt a' tseplezt visszatartóztatni, mind annyszer kibújt, a' mennyyszer a' beteg a' dugatsokat változtatta; végre elsült a' néki, hogy gondossága és hámarsága által ezen készület használása mellett más fél esztendő után meggyógyulhatott.

6. Szemlélmény.

N. erős alkotású és meglehetősen hizott, az asztali gyönyörűség' és szeszes italok' barátja; ő neki a' jobb oldalán volt egy olajszem nagyságú lágysérv. Ezen sérvnek gesztenyeformája, és a' beteg' saját rendtelensége őt hamar küldüktömörbe ejtették, s iszonyúan kínozták. Én az ammoniacalis és öszvehúzó dugatsokat használtam; — sokszor félbe hagyta az

orvoslást, minthogy bőre könnyen meggyulladt és kisebenedett. Gyógyulására 4 esztendő kivantata meg; már 8 esztendő oltá semmi kötőléket se hordoz.

7. Szemlélmény.

Monier Asszonyság 30 esztendős, több gyermekek' anyja, elhízott; ennek egy ökölnyi nagy köldöksérve volt. Én egy üszvényomó kötőléket használtam, mellynek dugattsa Ammon. subcarb. és opium keveréssel volt kitömve. Több ízben megégette a' bőrt az egy kevéssé felesleg velt Ammon. subcarb., hanem még is 2 esztendő alatt meggyógyult 1814. ólta egész haláláig semmi kötőléket se viselt többé.

Meg kell jegyezni, hogy ez az Asszonyság a' múlt Aprilis' kezdetével egy 3 — 4 ökölnyi nagyságú daganat' miatt holt meg, melly a' köldök fölött támadott. Dr. Cartier és én nem mertünk ezen daganat' természetéről ítéletet hozni; Bouchet azt vélte, hogy sérv' lett volna.

8. Szemlélmény.

P. Urak, az Atya fiastól kereskedők, mind kettőjüknek a' jobb oldalra egy tyúktojásnyi nagy lágyéksérvük volt; — mind a' kettő friss egészségű és erős alkotású. Az atya két esztendő alatt; a' fiú, jöllehet még csak 10 — 11 esztendős volna, több idő múlva, 's mind a' kettő az Ammon. subcarb. és opium által gyógyult meg. Körülbelől 4 — esztendő oltá egyik se visel kötőléket.

9. Szemlélmény.

M. Úr, izmos, 40 esztendős, hizott férjfi, közepszerű nagyságú, két lágyéksérve volt; a' jobb ol-

dalon a' tseplez igen könnyen kitsúszott, és 15 esztendő óta híjjában hordozott kötőléket.

En az ammon, subcorb. tömött dugatsok' nyomása által gyógyítottam őt; e' tartott 6 esztendeig 3 esztendő óta nem hord többé kötőléket. Rey Úr hajdan Fősebész a' Lioni Hótel — Dieu — nál küldte hozzám ezt a' beteget, ki előbb már Dr. Clermont Úrhoz folyamodott volt, 's kinek javaslására kötőlékét félre is tette.

10. Szemlélmény.

Chatras Úr, Ats, 'erős, ambár kitsiny és sovány; két lágyéksérvben szenvedett, melly az orosz háborúban és a' Sibiériában sokáig tartó fogságában a' sok zaklatás (strapaz) miatt támadott. Mind a' két sérvet, mellyek közül a' jobb egy ökölnyi, a' bal egy galambtojásnyi nagy volt, már 5 esztendő óta hordozta, a' nélkül, hogy tsak valamihez kezdett, vagy tsak kötőléket viselt volna is. Három Hónap már elég volt meggyógyulására az ammon. üszvehúzó dugatsok által. Két esztendő óta semmi kötőlékre nints szüksége. Meg kell jegyezni, hogy kevés beteg olly pontomos és szófogadó, mint ez volt.

Ez a' hamarsága miatt nevezetes gyógyulás szemléltetett és megbizonyítatott Goulard, Clermont, Railard, Sainte — Marie, Faivre és más több Úrak által.

11. Szemlélmény.

Balmont Úr, hertzei kertész, 25 esztendős, a' jobb oldalán egy veleszületett lágyéksérve volt, melly a' borékba leszállott és nehezen lehetett vissza-

tartóztatni. A' férjfi nagy, izmos, és erős. Én az ammoniacalis és üszvehúzó dugatsokkal gyógyítottam. A' gyógyítás tartott két esztendeig és a' legtökéltebb 's szerentsésbb foganatú volt. Meggyógyulása után megházasodott, 's most két gyermekei vagynak, 1820. ólta nem hordoz már kötőléket. Ezt a' férjfit majd mind azon Urak látták, a' kik az előbbi esetben bizonyságok voltak.

12. Szemlélmény.

Rivoirat Úr, vászon festő, már több esztendő olta a' jobb oldalán lévő jó nagy lágyéksérvben szenyvedett. Ez a' férjfi nagy, izmos, és dolgos volt; ezt a' sérvét 6 esztendő olta egy közönséges kötőlékkal gyámítgatta, végre hozzám folyamodott. Felbízattam, hogy egy az ammon. subcarb. és opiummal tömött dugatsal meggyógyítom. 7 Hónap múlva minden félelem nélkül félre tehetette kötőlékjét.

13. Szemlélmény.

Rambaud Úr, 50 esztendőös, egy régi tyúktojásnyi nagy köldöksérvben szenyvedett; ezen kívül még két lágyéksérve is volt, mellyek közül a' jobb egy galambtojásnyi, a' bal egy mondolányi nagy volt. Én az ammon. subcarb. és opiummal tömött dugatsokkal gyógyítottam. Más fél esztendő múlva semmi nyoma se volt a' köldöksérvnek; a' más kettőnél a' gyógyítás fogatlan maradt, a' minek okát nem találhattam föl.

14. Szemlélmény.

G. Úrnak a' jobb oldalán egy tellyes és igen térimés sérve volt. Dr. Laboré Úr atyafia és orvosa

tanátolta neki, hogy hozzám folyamodjék. Meg kell jegyezniem, hogy ez a' sérv két ükölnyi nagy és olly nehezen visszatartóztatható volt, hogy több kötőlékészek is semmire se mehettek vele. Én rajta két esztendeig gyógyítottam az opium és ammon. subcarb. dugatsokkal; a' minek szerentsés foganatja volt; Laboré, Faivre és Goulard Urak tudják, hogy 3 esztendő óta semmi kötőlékre sints szüksége.

15. Szemlélmény.

Fouque Úr Saint - Etienne-i lakos, 25—28. esztendő, hízott, egy ükölnyi nagy köldöksérvvvel. Dr. Dupuy Úr Lionban ajánlotta őt nekem. Hozzá kezdtem gyógyításához. Azonközben a' beteg Saint - Etienne-ben volt, a' hol ő Rigaulaux Úrhoz is folyamodott, a' ki üsmeretjei és ügyessége által mint orvos és sebész nagy hirben áll. Ő tréfásan azt mondta a' betegnek; hogy ha valaha meggyógyulánd, a' maga orrát elfogná vágatni. Fouque Úr 9 Hónapig folyvást használta az én ammoniacalis és öszvehúzó dugattsaimat; és azon idő alatt tökéletesen meggyógyult; gondosságból még egy felette könnyű kötőléket visel ugyan, de Rigaulaux Úrral tett fogadását megnyerte. A' beteget több megkülömböztetett személyeken kívül az Ifjabb Martin Úr is megvizsgálta.

16. Szemlélmény.

V. Úr, pénzváltó, 45 esztendő, egy jobb lágyéksérvben, melly a' borékba szállott, szenvedett; e' már 12 esztendő és egy kabaknyi (cucurbita, kürbis) nagy volt. Ezen hosszú idő alatt a' beteg min-

dennemű kötőléket viselt. En a' sérvét visszarakván, azt egy kötőlékkel, mellynek lemeze (pléhe) alá egy ammoniacalis és őszvehúzú dugatsot tettem, tartóztattam vissza. Ugy láttzott, hogy az ammoniacalis só adaga (Dosis) sokatska volt, mert a' bőr, tsak az illetésre is, lemállott, sőt a' borék is meggyűlladt és ki-chesedett. A' beteg elhívatta orvosát, a' ki néki Ceratumot (viasztapaszt) javasolt; a' gyűlés (genyedés) 14 nap alatt begyűgyűlt, a' var lehullott, és a' sérv nem újjult ki. A' beteg olly vigyázatlan volt, hogy betegágyából felkelvén meglátogatott, de a' mozgásra se újjult ki a' sérv; ha az ember a' kezét a' basgyűrűre tette, nyilván érzette, mint tsapódtak a' belek a' nyíláshoz.

Ambár a' sérv' az első készület használása olta vissza nem jött is, még is még 21 hónapig gyógyítottam. 1816 olta V. Úr semmi kötőléket se visel.

17. Szemlélmény.

G. Leánasszony, Givorsról, jó alkotású: 3 esztendő olta a' jobb oldalán egy tyúktojásnyi nagy Czombsérve volt. Dr. Denisière Úr hozzám utasította. En a' nyomást, és az ammoniacalis 's őszvehúzú dugatsokat használtam. Harmadsfél esztendő volt szükséges a' gyűkeres gyógyulásra. Ez idő olta ezen Leányasszony férjhez ment. Alkalmatosságunk lévén Martin Úrral meglátogatni, a' vi'gálatnál bizonyosok lettünk, hogy a' sérvnek a' legkissebb nyoma se maradt hátra.

18. Szemlélmény.

F. Úr, 14 — 15 esztendő, fia egy gazdag Birto-
kosnak két jó nagy tzombsérvben szenvedett, nem
tudta mennyi ideig már, midőn a' gyógyításhoz kezd-
tem. Most három esztendeig egy jó kötőléket viselt,
mellynek dugattsa ammon. subcarb. és opiummal volt
kitűmve: 18 esztendő korára gyökeresen kigyógyult;
most ő 27 — 28 esztendő; kevéssel az előtt meglá-
togattam, mind a' két sérve meg van gyógyulva;
hanem, minthogy úgy találtam, hogy a' lágyékgyűrű
a' jobb oldalon engedni kész, javasoltam vigyázat'
okáért, hogy egy könnyű kötőléket viseljen.

XIV. Szakasz.

A' tökvizenyről (Hydrocele) egyszerű és
sérvéssel szövetkezett állapotjában.

Ezt a' betegséget fülolvasztó szerek által, mel-
lyek Olvasóim előtt tudvák, gyakran meggyógyítottam,
a' mit tehát nem is akarok saját találmányomnak
kiadni; hanem a' szerentsés sikerek nálam olly gya-
korik voltak, hogy más okát gondoltam adhatni an-
nak, hogy az oszlató és fűszeres zsatakat miért ve-
tették félre, és helyettek miért választották a' többé
vagy kevésbbé fájdalmas, sőt veszelelmes művintést.

Jól tudom, hogy a' szúrás (punctum) és befetskendezés (injectio) majd tsak nem tsalhatatlan gyógy-mód legyen, hanem sok beteg nem áll arra rá az attól elválhatlan fájdalom végett. Nem igaz e hogy ma már a' fölolvasztó szerek' alkalmaztatását kevésbé betsülik és azokat hiúknak 's hasztalanoknak nézik. Ez a' megvetés kétség kívül messze terjed, a' mint a' következő esetek hebizonyíthatják.

Minekelötte ezekhez kezdenék tanátsosnak tartom azon módot előadni, melly szerént én zsatkóimat készítem. Gondolni lehet, hogy én ezen rendel-ményt (Formula) a' beteg' életkora és a' vizeny téri-méje szerént változtatom (módosítom).

Rp. Hydrochloratis ammoniae drachm. duas.

Sulphatis Calcis drachm. quatuor.

Opii puri drachm. semis.

Seu

Aceatis Morphii drachm. unam.

Végy Gyúlat zöldlő Húgyagból két nehézéket.

Kénsavas mészből négy nehézéket : egy latot.

Tiszta mákonyból fél nehézéket

vagy

Etzetsavas vagy Szunyasztékból egy nehézéket.

Egyszerű Tökvizeny.

1. Szemlélmény.

Egy Ternayi gyermek, 5 esztendő, egy ökölnyi nagy tökvizenyben szenyvedett. Én neki egy, a' mondott mód szerént készült zsatskót kötöttem föl. A' kis beteg ezt éjjel nappal viselte, és minden négy nap változtatta; meghagytam a' szüléinek, hogy 14 nap múlva hozzák ismét hozzám, hanem csak 6 Hónap múlva hozták el. A' tökvizeny valamivel kisebb volt. Javasoltam, hogy még ugyanazonokat 50 napig húzatosan folytassák, s ez idő múltával a' kis beteg kigyógyult.

2. Szemlélmény.

Egy Mezioux-i gyermeknek a' Dauphine-ben jó nagy tökvizenyje volt. Éppen úgy bántam vele, mint az előbbenivel. A' tökvizeny eltűnt ugyan, hanem esztendő múlva visszakerült; újjra az eddig valókat javasoltam, és a' kis beteggel Fogragasz' fumaris főzetjét itattam. Másfél Hónap múlva ismét eltűnt a' tökvizeny; ez idő olta láttam a' beteget mint hatodfél esztendőt, hanem bajából semmi se jött újjra vissza.

3. Szemlélmény.

Egy Ecully-i fiatal ember 21 esztendő, újjonnan kigyógyult egy olly nagy és kemény tökvizeny-

ből, hogy azt tökhusanynak (*Sarcocele*) lehet tartani. Ő azt hitte, hogy sérve van, és tölem egy kütöléket kívánt a' nélkül, hogy a' megvizsgálást engedte volna; kereken megtagadtam kérését; hosszás évelődés után arra osztán reá állott; én egy tükvizényt találtam nála. Úgy bántam azzal is, mint az előbbienekkel, tsak hogy nagyobb zsatskók at rendeltem néki. Három hónap múlva a' borék orbántzos lett, a' mit elhárítani könnyű volt 's vele együtt a' tükvizény is elmúlt.

Sérvek tükviszennyel vegyest.

1. Szemlélmény.

Petit Marcus Antal öreg Fősebész a' Lioni Hótel - Dieunél hozzám utasított egy 25 esztendős olaszt, a' ki már 15 esztendő óta két lágyéksérvben szenvedett; a' jobb oldali sérvhez egy tsekély nagyságú tükvizény is járult. — Bizakodva hozzá kezdtem mind a' tükvizény, mind a' sérv' gyógyításához. A' helybeli szer hevesen hatott ezen beteg' bőrére; kénytelen voltam a' szert minden 14 nap félretenni, mert a' beteg' bőre mindjárt kisebeselett. Négy esztendőre volt szükségem, míg ezen sérveket meggyógyíthatam. A' Tükvizény' gyógyítása 6 Hónap alatt tükéletesen végbe ment.

2. Szemlélmény.

C. Úr, Turin-i, 40—45 esztendőös, erős, izmos ember; a' bal oldalán egy tzombsérve, a' jobbon egy tükvizennyé volt. Hijjában kért több orvosoktól tanátsot. Minthogy a' beteg esztendőnként kétszer jött Lionba, már e' nekem elég volt a' kiszabott bánásmód' sikerére, és a' gyógyulás' előmentére ügyelni. A' tükvizeny egy esztendő alatt tükélletesen meggyógyult; hanem úgy tartom nem lehet ezt tsak az eloszlatásnak tulajdonítani, mert a' beteg' borékján egy gyülladt genyedés támadt, melly azt átlikasztván, abból a' víz a' támadt nyíláson kifolyt. Nem határozhatom meg, vallyon ez a' helybéli szer' hatása miatt, vagy történetből lett légyen-e'? A' mi a' sérveket illeti azok három esztendő' múltával gyógyultak be. Még meg kell jegyezni, hogy a' beteg a' gyógyítással két Hónapig föl hagyott.

3. Szemlélmény.

Egy Margnolle-i 15 esztendőös fiatal ember a' haloldalán egy tükvizennyel vegyes lágycsérvben szenvedett. Dr. Duviard Úr az Ifjú' orvosra ráösmert ezen kettős baja. Én az összehúzó dugatsot a' sérv' vissza tartóztatására és gyógyítására, 's a' zsatskókat a' tükvizeny' eloszlatására egyszerre használtam. Három hónap múlva minden baja elmúlt, hanem, minthogy az Ifjú saját szeréntsétlenségére mind a' dugatsot, mint a' zsatskókat idő előtt félre tette, a' sérv' és tükvizeny is vissza került. Ujjra hozzám hozták; én ugyan azokat javasoltam, mint előbb, és most

tsak 7 Hónap mulva gyógyúlt egészen ki. Ez idő olta több ízben láttam az ifjút, és minden arra mutat, hogy gyógyulása gyökeres.

3. Szemlélmény.

C. Úr 35 esztendőös, meglehetőös erős alkotású, 7—8 esztendő olta a' jobb oldalán egy tellyes lágyéksérvben szenyvedett, vegyest ugyan azon oldal' tükvizenyeivel. Húszféle kötöléket is próbált a' nélkül, hogy velek megelégedhetett volna. Midőn egy ízben Barátjával sörözne, olly heves köldöksömör jött reá, hogy ennek okát amaz előtt nem színelheté, ki őt hozzám utasította. Ráösmertem kettős bajára. Először is a' tükvizeny' elosztatásához kezdtem az említett mód szerént, osztán a' sérvet gyógyítottam az ammoniacalis és öszvehúzó dugatsokkal. Másfél esztendő kívántatott a' tükélletes kigyógyulásra. Hat hónapra próbáltam kötölékjét félretenni, hanem másnap már sérve, mint egy tyúk tojás, olly' nagy, ismét előtermett, melly a' gyógyítás előtt olly nagy volt, mint egy gyermek fej. Nem felesleg való említeni, hogy ennek az embernek más multságá nem volt, mint a' tekézés 's vadászat, 's a' mellett nagyon munkás volt. Felgyógyulván meglátogatta a' boldogúlt Villermot urat, az ő orvosát, a' ki eléggé hiedelmetlen, vagy inkább igazságtalan volt azt mondhatni, hogy kigyógyulását tsak a' történetnek köszönheti.

XV. Szakasz.

A' Méhleszálltáról, Méhleestéről, Méhiszarról. (Hysteroptosis, Prolapsus uteri).

A' Méhiszam olly közönséges betegség, melly figyelmünket igen megérdemli. Az érezhető jeleket, mellyekről ráüsmérhetni, nem nehéz ugyan megkülömböztetni, hanem még is valóban két foka (gradus) van ezen betegségnek. Az elsőben a' Méhszálagok' pettyedtsége nem telyes; ezen életmiv (organon) nyaka, melly, 4 — 5 hüvelyknyire a' hüvelybe süllyedt, többé vagy kevésbbé mélyen ereszkedik ebbe a' hártyás tsöbe, néha a' szemérem szájba is (vulva), mellynek ajkai között a' nyaka többé vagy kevésbbé kiálló tsütsürödést formálhat, annyira, hogy a' beteg' ruhái azt kidörgölik. —

A' leggonoszabb esetekben a' méhet helyváltva és a' hüvelyt magával lehúzza találták úgy, hogy mind a' kettő az Asszony tzombja között tsüggene le; hasonlóképpen nem hallatlan eset az is, hogy illy gonosz bajú Asszonyok megterhesedtek; vagy is inkább a' terhesülés után kevés időre fejlett ez a' baj ki; látták, hogy a' terhesség és szülés minden idő szakaszán (pászta, posztát, periodus,) teak ugyan átment ezen szerfeletti helyváltás' ellenére is.

Mondám, hogy a' méh hibás helyzetjeit gyakran a' szemes orvosok is elvétik. Hány bajt lát az ember, mellyet a' méhiszam okoz, 's ez az ok ü-

meretlen marad. Az Asszony gyomorgörtsben, vesefájdalásban, alhasi fájdalmakban szenved; ő a' hasában valami nehezét érez, az emésztés bajos, végre szüntelen való kornyadozás (kränkeln), nyavalygás állnak elő. Ha most olyan orvost hívnak, a' ki csak Gázló (Routinier), ez nem vesz semmit tekintetbe csak a' jeleket, 's mindjárt jósol, a' nélkül, hogy a' baj' okát kifürkészné.

Ha oka van az embernek ezt a' betegséget gyanítani, akkor a' vizsgálat által kell arról meggyőzni magát, hogy valyon vélekedései valósodnak e?

Egyébként a' leggyakoribb okai ezen bajnak sok asszonyoknak az a' rossz szokások, hogy szülésük után hamar fölkelnek; és az a' kevés vigyázások, hogy mértékfeletti mozgást visznek végbe; — vagy akármi más ok, a' mi a' vérnek a' méhre való tolakodását elősegéli, a' mi közönségesen a' terhesség után szokott történni. Ennélfogva felette gyakori ezen betegség a' földmivelőknél. a' köz Asszonyoknál, vagy minden renden lévőknél, a' kik szülésük után mindjárt minden lévhen kanalak szoktak lenni.

Mind az által láthatni mébiszamot észrevehető ok nélkül is.

A' mi a' gyógyítást illeti, előre meg kell jegyezni, hogy azt a' szert, melyet említeni fogok, csak a' tellyes méhiszamnál használtam. T. i. a' beteget egyenest föláltatom, hogy a' méh' nyaka a' lehetőségig kitsütsürödjön, ennél fogva nem lesz rossz, ha már előre is valamennyire cröske mozgást tett legyen. Az újjaim friss vajjal vagynak bekenve; ezt az írforma állományt a' nádra' nyakára kengetem, azt osztán vad gesztenye (lógesztenye) porral hintem be;

ezt ismét vajjal, emezt újra azon porral borítom be; ugyan ezt teszem harmadszor is; a' mire osztán vajjal és porral bekent újjaimmal megfogom a' méhnyakát és ezt az életmívet a' medentze üregébe viszatolom. Most a' betegnek 12 óráig tsendesen kell nyugodni; ha a' nádraiszam újj, nem szükség a' méhgyám (pessarium). Ha 3 — 4 nap múlva a' méh újra leszáll, akkor a' szer alkalmazását ismételem mind addig, míg tsak a' gyógyulás nem tökéletes, e' majd mindég váratlan történik. Láttam, hogy némelly Asszonyok az első használásra meggyógyultak; más esetekben Hónapok kívántattak arra, de soha se került egy egész esztendőbe, ha türedelmes és engedelmes Asszonyokkal volt bajom. Nem volt szükségem egyszerre ezt a' helybeli szert és a' méhgyámot használni; mind az által elbiszem, hogy sok esetekben hasznos lehet ezt a' két eszközt egybekütni.

A' Munka foglalatja.

	Lap.
A' Sérvésekről. Bevezetés	3
A' Sérvekről általánosan.	7
A' Lányéksérvről	21
A' Tzombsérvről	34
A' Köldöksérvről	39
A' Fejérhosszsérvről	42
A' Mesgyesérvről	44
A' Hüvelysérvről	48
Az Ülsérvről	52
A' Peteliksérvről	54
Az Agyéksérvről	56
A' Végbelsérvről	57
A' Sérvésekkel szétében való bánás	60
A' Sérvek' Művintéséről	76
A' Sérvek' gyökeres gyógyításáról	94
Szemlélmények	106—115
A' tükvizenyről egyszerű és sérvéssel szü- vetkezett állapotjában	115
Egyszerű Tükvizeny. — Szemlélmények	117
Sérvek tükvizennyel vegyest. Szemlél- mények	118—120
A' Méhleszáltáról, Méhlestéről, Méh- iszamról	121

UGYAN OTT MEGSZEREZHETNI:

A' BUJAKÓRSÁG

VÉNUSI NYÁVALYA

EGÉSZ KITERJEDÉSEBEN

MINDEN FORMÁJIBAN.

DR. WENDT JÁNOS SZERINT

HORVÁT JÓZSEF,

A' 55. KM. BŐLCBELKÖRS ÉS ORVOSTUDOMÁNY
DOCTORA, TEK. NS. HUNTH VARMESTER RENDES
FŐORVOSA 'S A' V. ALTAL.